Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

Ізмаїл

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНИХ НАУК
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ УЧЕНИХ, АСПІРАНТІВ, СТУДЕНТІВ ІДГУ

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Ізмаїл
2020

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. 124 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Л.Ф. Циганенко – д.і.н., професор;
А.С. Метіль – к.юрид.н.;
О.Д. Замашкіна – к.пед.н., доцент.

Члени оргкомітету конференції:
А.С. Метіль
О.Д. Замашкіна
Г.І. Градинар.

Упорядники збірника:
Г.І. Градинар,
Т.Р. Кожухар.

© ІДГУ, 2020
© Автори

ЗМІСТ

Баштовенко О., Вовк А. Оптимізація здоровязбережувального напряму навчального процесу у вищій школі..... 4
Белік О. Соціально-педагогічна пропедевтика ігрової залежності у підлітків..... 9
Богатирчук А. Змістова характеристика поняття «міжнаціональна толерантність особистості»..... 14
Бурковська Т. Зіставлення соціальної політики України та норвегії як моделі «держави загального добробуту»..... 18
Гайдаржи В. Педагогічне партнерство у шкільному освітньому середовищі..... 22
Генчева Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм..... 28
Дімітрова А. Репродуктивне здоров'я молоді: фактори впливу..... 32
Драхня Є. Готовність соціально–педагогічних працівників до здійснення процесу соціалізації дітей у ЦСПР..... 36
Житомирський Л. Болонський процес та проблеми закладів вищої освіти України у фізичному вихованні студентів..... 41
Замашкіна О. Соціальний супровід жінок, постраждалих від домашнього насилля.. 46
Запорожченко О. Соціально-психологічна дезадаптація підлітків та її профілактика..... 51
Звездіна К. Особливості життєдіяльності ув'язнених на території України та за її межами..... 55
Іскров К. Окремі аспекти міжнародно-правового захисту прав трудящих-мігрантів.. 60
Лапановська А. Криза в Венесуелі: створення соціальних місій..... 64
Манєва В. Дослідження факторів впливу на формування системи соціального захисту населення та позитивні тенденції її розвитку..... 69
Метіль А., Решетникова М. Відповідальність науково-педагогічних працівників за вчинення аморального правопорушення *(англ.)*..... 76
Моток Н. Булінг: поради батькам постраждалих..... 80
Павалакі О. Девіантна поведінка як соціально-педагогічний феномен: сутність, види та форми..... 84
Павел А. Особливості працевлаштування осіб з обмеженими можливостями..... 89
Росоха Д. Інтерактивні соціально-педагогічні технології профілактики та подолання дитячої агресії..... 92
Садова С. Європейські соціальні стандарти та український досвід їх впровадження 96
Севастіян Я. Характеристика соціально-психологічних проблем дітей-сиріт..... 101
Сочинська І. Арт-терапія як можливість визначення проблем підлітків..... 106
Терзі О. Загальна характеристика «сім'ї та шлюбу» відповідно до сімейного законодавства України..... 110
Флоря А. Правове регулювання праці осіб з інвалідністю..... 114
Христюк О. Збагачення мистецького досвіду старших дошкільників творами українського музичного мистецтва..... 118

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗДОРОВЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО НАПРЯМУ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Оксана Баштовенко
кандидат біологічних наук, доцент
Ізмаїльський державний педагогічний університет
Анатолій Вовк
кандидат біологічних наук, доцент
Ізмаїльський державний педагогічний університет

Викладання предметів «Основи безпеки життєдіяльності та валеологія» та «Основи здоров'я людини» як вибіркових дисципліни проводиться на кафедрі фізичної культури, біології та основ здоров'я для студентів всіх факультетів з 3-6 семестри (другий та третій курси) Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

У програму дисциплін входить матеріал, що стосується забезпечення життєдіяльності людини в суспільстві шляхом створення безпечних, нешкідливих, сприятливих умов існування.

Ключовим моментом для здійснення навчального напряму є формування у молодих людей правильних понять про спосіб життя, умови життя та успішного пристосування до змін оточуючого середовища[1, с. 767].

Під умовами життя ми маємо на увазі чинники, які визначають його, безпосередньо зумовлюють або супутні способові життя. Вони формуються під впливом матеріальних, нематеріальних, соціальних, політичних, духовно-етичних, культурних і інших умов. Тим важливіша роль природних умов, які, хоч і не визначальні, але спричиняють дуже істотний вплив на спосіб життя.

Спосіб життя це типова характеристика найістотнішої активності людей у здійсненні певної діяльності, що є віддзеркаленням рівня суспільного розвитку і можна визначити як систему. Для певного способу життя властиві певні умови життя: матеріальні чинники, що впливають діяльність, активність людей, та обумовлюють ті чи інші реакції. Спосіб життя, устрій життя, рівень життя, якість життя, стиль життя. Це вже достатньо наукові терміни, що набули поширення, та застосовування за умови правильного тлумачення та наукового обґрунтування. Спосіб життя в певній мірі обумовлює рівень життя, але його прийнято розглядати не лише на основі середніх показників.

Спосіб життя створюють 4 категорії: економічна (рівень життя); соціологічна (якість життя); соціально-психологічна (стиль життя); соціально-економічна (устрій життя). Але від національного доходу, що припадає на душу населення залежить скільки і яких саме, послуг споживатиме населення за рік, яка частка харчування в структурі споживання. Частка харчування є визначальною, оскільки, чим менше

людина витрачає на харчування у відношенні до інших витрат, тим різноманітнішими і значними стають інші потреби.

За класифікацією Ю.П. Лісицина спосіб життя має провідний вплив на здоров'я людини, але і оточуючий стан, кліматичні умови, життєві умови також варті уваги, на стільки ж відсотків (20%) впливає спадково-генетичний чинник.

За цією класифікацією медичні послуги та їх здійснення тільки на 10% впливають на здоров'я суспільства, природа, клімат та екологічний стан помешкання на 20%.

Негативні соціально-гігієнічні фактори, набувають суттєвого значення у плані негативного впливу на здоров'я. Тютюнопаління і вживання алкоголю, наркотиків, неправильне (не раціональне) харчування, гіподинамія, самолікування і зловживання ліками, шкідливі умови праці, неналежні матеріально-побутові умови, стресові ситуації, нестабільність сімей, самотність, низький освітній і культурний рівень, надмірно високий ступінь залежності від технітизації. Все це - чинники ризику, які рано чи пізно, тим чи іншим чином сприятимуть розвитку того або іншого захворювання і асоціюються як з розповсюдженням, так і з підвищеною ймовірністю виникнення нових випадків захворювань.

Небезпечність даної ситуації та складність у тому, що дія цих чинників здійснюється не поодинці, зразу декількома. Зупинимося лише на деяких з них.

Однонаправлений процес міграції сільського населення в міста, характеризується концентрацією підприємств, надзвичайно розвиненою мережею транспорту і зв'язку, автоматизовано-прискореним темпом харчування та ін. Вплив урбанізації на клімат не тільки міст, а й цілих регіонів, антропогенне забруднення навколишнього середовища, шумова та психоемоційна напруженість життя у місті формує першу проблему розбалансований нервово-психічний стан людини. Відсутність можливості побути на самоті за межами замкненого простору, поспілкуватися з природою, отримати емоційне розвантаження.

Людину супроводжують стани, які характерні для високого темпу життя: емоційні стреси, пригнічений стан, тривога, туга, панічні напади, страх, депресивні стани, та інші емоційні прояви. Всі вони варті уваги спеціалістів медиків. Саме через ці стани виникають ризики захворювань на гіпертонічну хворобу, ішемічну хворобу серця, виразкову хворобу шлунку та дванадцятипалої кишки, хвороби шкіри та обміну речовин, неврози і психічні розлади. Що раз ці хвороби стають молодшими та мають більш тяжкий перебіг.

Друга проблема міста – це зростання захворюваності. У порівнянні з сільською місцевістю, жителі міста в 2-4 рази частіше хворіють на серцево-судинні захворювання, нервової системи та органів дихання,

гострі респіраторні та інфекційні захворювання, виразкову хворобу шлунку. Також високим є і травматизм.

Третя проблема міста – це гіподинамія. Ще в середині 19 століття машини і пристрої, зроблені людиною, виробляли не більше 4% енергії від сумарної кількості. Зараз лише 1% енергії виробляється мускульною силою, 99% – результат автоматизації і механізації. У результаті – енергетичний природний потенціал людини виявився непотрібним. Автобус, трамвай, тролейбус, ліфт, крісло приводять зрештою до гіподинамії та розвитку серцево-судинних захворювань, хвороб нервової системи, суглобів, зв'язок, хребта. Неминучі наслідки ослаблення м'язової активності – артрити, артрози та інші хвороби хребта та суглобів. Отже, забруднене повітря, сумнівної якості питна вода, нераціональне харчування, тютюнопаління, зловживання алкогольними напоями, токсикоманія, наркоманія! відсутність загартованості організму, нехтування профілактичними заходами, зловживання ліками та ін. – все це складові нездорового способу життя, що призводить до значного погіршення основного інтегрального показника якості життя – середньої тривалості.

Сучасні політичні та соціально-економічні перетворення в Україні ставлять нові завдання перед системою освіти. Саме тому наша держава визначила нову стратегію її реформування, яка полягає в створенні привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, а також у впровадженні європейських норм і стандартів освіти та науки [3]. Щоб їх реалізувати, необхідно вдосконалити структуру навчально-виховного процесу, методи навчання, організацію праці викладачів і студентів. Однією з актуальних проблем, що значною мірою впливає на виконання поставлених завдань, є проблема організації освітнього простору таким чином, щоб студенти мали змогу отримати всі необхідні знання для формування професійних компетентностей. Освітні компоненти повинні бути запропоновані так, щоб в повній мірі забезпечувати потреби у вивчаємих напрямах. Молоді люди, що обрали напрямок своєї професійної діяльності, повинні усвідомлювати, що життя має різноманітні аспекти та не завжди виправдує наше сподівання. Саме предмети: «Основи безпеки життєдіяльності та валеологія» та «Основи здоров'я людини» нададуть необхідні орієнтири які допоможуть зменшити негативні фактори впливу. Тільки здорова людини є успішною та щасливою, а це запорука успішної соціалізації та успішної професійної діяльності.

Дуже важливим моментом у навчальному процесі є створення системи оцінювання якості навчання, контролю й оцінювання знань. Від об'єктивності, гнучкості, систематичності контролю за навчальною діяльністю залежать активізація освітнього процесу, інтерес до нього, творчість, а отже, значною мірою остаточний результат – підготовка спеціаліста із сучасним рівнем наукових і професійних знань.

Як і весь процес навчання, контроль діяльності має бути максимально демократизований, адже демократизація навчального процесу передбачає оновлення змісту освіти, її наповнення загальнолюдськими і громадянськими цінностями, перебудову процесуальної сторони навчально – пізнавальної діяльності, яка має бути спрямована на встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами й студентами і базується не тільки на засвоєнні ними навчального матеріалу, а й на їхньому бажанні систематично самовдосконалюватися [4].

Завдяки варіантності та сучасній методиці викладач може використовувати різноманітні види контролю з власного методичного досвіду, доповнювати й удосконалювати традиційні. Певні апробовані напрацювання з цієї проблеми вже мають практики, які широко застосовуються різноманітні види контролю, попередній контроль зокрема. Цей вид контролю проводиться перед вивченням нової теми або на початку навчального року чи семестру з діагностичною метою – визначити обсяг і рівень знань студентів, ступінь оволодіння теоретичним матеріалом, уміння логічно мислити та ін. [2]. Отримані результати забезпечують якісніше і продуктивніше планування викладання предмета, ефективну організацію пізнавальної діяльності, якщо необхідне повторення.

Базовими видами контролю є поточний і підсумковий [2]. Поточний контроль дає можливість викладачеві систематично спостерігати за навчальною діяльністю студентів на кожному занятті. Методично правильно організований поточний контроль дає об'єктивні дані про рівень знань, якість навчання, про те, як засвоюється навчальний матеріал, формуються вміння і навички, що допомагає викладачеві знаходити оптимальні форми навчання, постійно керувати освітнім процесом.

Підсумковий контроль використовується для перевірки отриманих знань і вмінь студента за семестр, після закінчення вивчення курсу дисципліни та ін. Форми його проведення – залік. Наголосимо, що при їх проведенні завжди треба пам'ятати, що це не тільки перевірка знань, а й продовження процесу навчання і виховання. Уже сама підготовка до заліку сприяє систематизації та узагальненню знань і вмінь. Тому при складанні підсумкових запитань викладач має передбачати відтворення студентами вивченого матеріалу, а також перевірку всіх рівнів знань: репродуктивного, конструктивного і творчого.

Особливу увагу треба звернути на складання завдань проміжного контролю. Отже, складати їх необхідно з послідовністю матеріалу, який вивчався протягом семестру. Тоді у свідомості студентів відобразиться єдина система предмета, а не епізодичні знання. Усі ці види контролю реалізовуються різноманітними методами і засобами. Саме їх вибір і застосування дають можливість визначити результативність навчання на всіх його етапах. У практиці роботи коледжу застосовуються

різноманітні методи і засоби перевірки знань і вмінь: усне опитування (у формі семінарів, конференцій круглих столів, диспутів та ін.), письмова перевірка (у формі тестування, творчих та креативних вправ і завдань), програмований контроль (з використанням комп'ютерів). У сучасній методиці широко застосовується усне опитування. Незважаючи на традиційність, цей метод залишається одним із найефективніших. Усний контроль допомагає виявити знання шляхом прямого контакту в процесі діалогу. Це підвищує мовну й інтелектуальну активність, вимагає логічного, чіткого й послідовного висловлювання власних міркувань, формулювання висновків. Практика показує, що результативність усного контролю залежить від майстерності викладача. Проводячи усне опитування, він має чітко усвідомлювати мету, якої хоче досягти. І відповідно до неї будувати зміст і характер своїх запитань. Вони можуть бути репродуктивними, наприклад: «Описати основні заходи здійснення транспортної іммобілізації», реконструктивними: «Порівняти різні види кровотеч» чи творчими: «Здійснити невідкладні заходи домедичної допомоги при істеричному нападі».

Усне опитування може бути як індивідуальним, так і фронтальним. Кожна з цих форм має свої переваги і недоліки. Індивідуальне опитування дає достатньо об'єктивну картину знань студента, але при цьому зазвичай більшість аудиторії залишається пасивною. Для її активізації викладач може застосовувати багато методичних прийомів. Наприклад, продовжити або доповнити відповідь, навести власні приклади, знайти помилки у відповіді, зробити реалізацію та ін. При фронтальному опитуванні (експрес-контроль, мозковий штурм, бліц-опитування тощо) працює більшість аудиторії, але перевірка знань поверхнева, неглибока.

Тестові завдання застосовуються для всіх видів контролю як для письмової перевірки, так для і перевірки за допомогою електронних засобів. Протягом останніх років комп'ютерна перевірка набуває все більшого поширення. Завдяки тому, що сучасні реалії диктують нам умови дистанційного начання, то виникає необхідність проводити електронний контроль знань з усіх, а не тільки базових дисциплін. Контроль знань, у якій би формі він не проводився, має бути не епізодичним, а систематичним і регулярним. Тільки в цьому разі він може бути тим психологічним фактором, який організовує і дисциплінує студентів, створює робочу атмосферу, формує наполегливість і прагнення досягти мети, сприяє виробленню навичок самоконтролю, вміння аналізувати свою роботу, критично оцінювати результати. Систематичний і правильно організований контроль сприяє ефективності навчального процесу, а отже, і вдосконалює підготовку фахівця, здатного конкурувати на ринку праці.

1. Баштовенко О. А. (2018) Стан освітнього процесу вищої школи в галузі фізичного виховання та здоров'я людини. С. 765-769
2. Волкова Н. П. (2012). Педагогіка. К. : Академвидав. 615 с.
3. (2014). Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020. URL: http://mon.gov.ua/img/zstored/files/HE Reforms Strategy 11_11_.pdf.
4. Ягупов В.В. (2002) Педагогіка. К.: Либідь. 560 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОПЕДЕВТИКА ІГРОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Ольга Белік
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Фурдуй С.Б.

Звернення до статистики ВОЗ за 2018-2019 рр. (World Health Assembly Update, 25 May 2019) показують, що кількість підлітків із ігровою залежністю систематично збільшується. Суттєво розширюють вищезазначені дані фахівці Всесвітньої організації охорони здоров'я, Український державний центр соціальних служб для молоді, які вирішують проблеми здорового способу життя дітей, підлітків та молоді, зокрема Н. Шемчук (2019), В. Позняк (2019) – близько 50% підлітків мають досвід віртуальних ігор, із них 40% мають ігрову залежність, 10% не вбачають у цьому проблеми взагалі (Бюлетень ВОЗ, 2019) [1, с. 379].

Нині збільшується кількість підлітків, які вміють активно працювати із комп'ютерними програмами. Комп'ютер для підлітків поєднує у собі можливості як телевізора, так і аудіо та відео книги, ігрової консолі, музичного центру.

Всупереч позитивним сторонам комп'ютеризації та її функціоналу є й негативні наслідки цього процесу, які впливають на соціально-психологічне здоров'я підлітків – це ігрова залежність. Її класифікують як шкідливу звичку, як різновид емоційної «наркоманії», викликаної технічними засобами [2; 7, с. 159].

Наразі, у законодавчій базі Міністерства освіти і науки України, Всеукраїнського центру практичної психології та соціальної роботи обумовлено, що соціальний педагог має здійснювати первинний та вторинний рівень соціально-педагогічної пропедевтики асоціальних проявів з метою усунення відхилень у психофізичному та інтелектуальному розвитку підлітка і його поведінки, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм адитивної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи; а у більшості випадків, такі підлітки потребують психолого-медико-педагогічної допомоги (Лист № 1/9 – 272 від 2 серпня 2001 р.) [1, с. 388].

До проблеми соціально-педагогічної пропедевтики ігрової залежності у підлітків звернена увага багатьох учених: зокрема в медицині даним питанням займалися (В. Бітенський, О. Годлевський, Н. Дмитрієва та ін.), у психології (В. Александрова, Б. Братусь, О. Чередниченко та ін.). Питаннями діагностування займалися А. Александров, С. Кулаков, Л. Чупров, питаннями корекції та профілактики І. Зайнишева, В. Курбатов, О. Личко та ін. Серед закордонних науковців проблемою займалися В. Бітенський, О. Годлевський, Н. Дмитрієва, А. Личко та ін.[3;4].

Однак, дослідження вищезазначених науковців мали моноаспектний характер ігрової залежності у підлітків. Сьогодні стан проблеми потребує подальшого системного та комплексного вивчення причин, факторів та особливостей феномену ігрової залежності та можливих форм її соціально-педагогічної пропедевтики у підлітків загальноосвітньої школи.

Теоретичний аналіз літератури дозволяє виділити сутність поняття ігрової залежності у підлітків – це така адитивна поведінка підлітка, що утворюється в результаті його патологічного потягу до комп'ютерних ігор, який у свою чергу має вплив на перетворення психічного стану дитини й формує факт ігрової залежності [3, с. 10].

Важливо відмітити, що існують фактори, які провокують ігрову залежність у підлітків:

- соціальні – нестабільність суспільства, доступність психоактивних речовин, відсутність позитивних соціальних і культурних традицій, контрастність рівнів життя та ін.;
- соціально-психологічні – високий рівень колективної і масової тривоги, романтизація та. ін.;
- біологічні – спадковість, яка обтяжує потяг дитини до гри, азарту, порушення мозкових процесів в організмі підлітка (розлади особистості), які змінюють систему мотивації і контролю та ін.;
- психологічні – незрілість особистої ідентифікації, слабка або недостатня здатність до внутрішнього діалогу, низьке долання психологічних стресів і обмеженість саморегуляції поведінки, висока потреба в зміні станів свідомості як засобу вирішення внутрішніх конфліктів, вузьке коло інтересів дитини, авантюризм, гіперактивність, або високий рівень інтелекту, критичність відношення до себе та оточуючих та ін. [3, с. 118].

Метою нашого експерименту було проаналізувати закономірності адиктивної поведінки, експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічної пропедевтики на ігрову залежність підлітків через впровадження авторської «Програми соціально-педагогічної пропедевтики ігрової залежності у підлітків в умовах загальноосвітньої школи».

Для того, щоб організувати ефективну профілактичну роботу щодо ігрової залежності підлітка загальноосвітньої школи необхідно чітко

усвідомлювати фактори, причини такої адикції та психологічну готовність до гри у підлітків.

Для реалізації основних завдань експерименту був використаний наступний діагностичний інструментарій:

1) авторська анкета для визначення ступеня ігрової залежності «Що вам відомо про ігрову залежність?»;

2) опитувальник «Схильність до залежної поведінки» (В. Менделевич);

3) тест-опитувальник С. Шмішека (модифікація методики «Визначення особистісно-характерологічних акцентуації К. Леонгарда);

4) методика А. Кучера та В. Костюка щодо виявлення схильності до суїцидальної поведінки у дітей.

На підставі ретельного вивчення особових справ, психолого-педагогічних характеристик підлітків загальну вибірку для нашого дослідження склали 20 осіб у віці 14 років. Після спостереження за підлітками, визначилися респонденти які епізодично були помічені у ігровій залежності (КГ (10 осіб) - контрольна група) і ЕГ (10 осіб) – постійно грають у комп'ютерні рольові ігри, під час яких гравець «перевтілюється» в керованого ним героя і з головою занурюється у його світ. Всім респондентам дослідження була гарантована анонімність.

Аналіз анкети дозволив виявити, що підлітки вибирають ігровий світ комп'ютерної гри з причини віртуального спілкування зі своїми однолітками. Встановлено негативні тенденції в поширеності ігрової залежності серед підлітків: рання спроба грати, відчуття себе в стані ейфорії і високого емоційного підйому під час гри, прихильністю до екрану комп'ютера (більше 5 годин) на добу та ін.

Отримані результати за методикою «Схильність до залежної поведінки» В. Менделевич свідчать, що підліткам ЕГ властиве поєднання суперечливих якостей. У підлітків ЕГ спостерігаються різкі коливання настрою, нестійкість інтересів, сенситивність, підвищена рефлексія й схильність до самоаналізу, зайва самовпевненість, переоцінка своїх можливостей, одночасний прояв полярних якостей психіки (самовпевненість й легка вразливість, розбещеність й соромливість, ласкавість й жорстокість). Не можна заперечувати того, що до особистісних особливостей даної категорії дітей відносяться занижена і нестійка самооцінка, небажання проявляти вольові зусилля у важких ситуаціях або відсутність мотиваційних установок до цього, відсутність соціальних контактів і прагнення до них. Підлітки висувають підвищені вимоги до себе й свого оточення, виявляють небажання зважати на індивідуальні, вікові особливості і ситуативні моменти. У них наявна емоційна холодність у поєднанні із жорсткістю; схильність до конкурентної боротьби. Невпевненість у собі, власних здібностях, страх не справитися із поставленими завданнями.

Отримані результати за методикою С. Шмішека (порівняння акцентуйованих рис особистості у досліджуваних підлітків) свідчать, що для більшості підлітків ЕГ характерний гіпертімний, циклотимний, збудливий і екзальтований типи, а для більшості підлітків КГ – емотивний, циклотимний й екзальтований. Також незначний відсоток випробовуваних, як однієї так і іншої групи, характеризуються тривожним типом акцентуації, причому підлітки КГ більш тривожні, що можна пояснити соціальною ситуацією їх розвитку. Підлітки з асоціальною поведінкою характеризуються високими показниками за типами гіпертимності, циклотимності, збудливості і екзальтованості. А також для них, характерна тенденція до акцентуації по дистимічному типу. Вони легко адаптуються до нових умов і важко переносять самотність, ніж можна пояснити домінування мотивації до асоціальної поведінки. Підлітки з асоціальною поведінкою в ЕГ легко піддаються зміні настрою з будь-яких причин, часто мізерних і непомітних для оточуючих. Вони потребують співчуття і співпереживання, чутливі, а тому відчувають і швидко розпізнають, як ставляться до них оточуючі, події сприймають серйозніше ніж інші. Тому навіть якісь незначна подія в житті, невдача або нездійснення очікувань, можуть викликати неадекватні протиправні реакції, які можуть проявлятися у вигляді ігрової залежності. Підлітки КГ більш тривожні і вразливі, боязкі, що можна пояснити страхом бути спійманим і засудженими оточуючими людьми, страхом, що їх не зрозуміють, не зрозуміють їх вчинків і звичок.

Дуже цікавими виявилися результати за методикою А. Кучера та В. Костюка щодо виявлення схильності до суїцидальної поведінки у дітей.

Результати показали зниження мотиваційної поведінки підлітків до суїциду. Неповнолітні прагнуть змінити спосіб життєдіяльності, який найчастіше визначається ними в поняттях «сірий», «нудний», «монотонний», «апатичний». 30% (6 чол.) підлітків намагаються знайти в реальності якісь сфери діяльності, здатні надовго привернути увагу чи викликати виразно позитивну емоційну реакцію. У 40% (8 чол.) підлітків простежуються основні мотиви щодо спроб ігрової залежності, тобто спонукання до гри, а через це й схильності до суїцидальної поведінки.

Модель пропедевтичної роботи ігрових залежностей у підлітків загальноосвітньої школи, включає соціально-педагогічну роботу з даною категорією дітей й сприяє досягненню ефективних результатів профілактичної роботи в освітніх установах, а саме: орієнтування підлітків на здоровий спосіб життя, розвиток високоефективних поведінкових стратегій, особистісних ресурсів, креативних здібностей і комунікативних навичок; формування готовності підлітків, педагогів і батьків до взаємодії в рамках педагогічної профілактики ігрових залежностей.

У програмі використовуються тренінгові (інтерактивні) методи роботи та соціально-педагогічні вправи («Мій світ», «Валіза», «10 подій» та ін.), а також бесіди. Одним з основних прийомів є робота в малих групах (по 2-5 чоловік). Цей прийом дає можливість кожному учаснику поділитися своєю точкою зору і розвинути в собі вміння працювати з іншими людьми. У малій групі підліткам легше відкритися, їх менше лякає критика, їм легше приступити до обговорення таких питань, які вони посоромилися б обговорити у великій групі. В якості базових методів застосовуються групова дискусія і рольові гри. Важливими стали у даній моделі емоційні вправи («Я буваю різним», «Мені в собі не подобається», «Я – очима іншими»).

Протягом усіх занять програми обов'язковим компонентом виступав прийом зворотного зв'язку - висловлювання кожним підлітком групи своїх думок, почуттів і розповідь про свій досвід після закінчення вправи, теми, заняття і всього тренінгу.

Таким чином, підкреслимо наступне: сукупність педагогічних принципів, закладених в основу моделі програми, форм і методів роботи з підлітками щодо попередження ігрових залежностей мав цілісний позитивний вплив на особистість підлітків, що було доведено експериментально. Комплексний пропедевтичний соціально педагогічний підхід щодо ігрової залежності підлітків дав можливість значного розвитку адаптованої гармонійної особистості підлітка, формування мотивації до самовиховання та саморозвитку, створення психологічно мікроклімату для встановлення контакту із однолітками, формування позитивної «Я-концепції» та вироблення у підлітків соціально прийнятних способів реагування на різні життєві ситуації.

1. (2019). Бюллетень Всемирной организации здравоохранения. Июнь. 440 с.

2. Войскунский А.Е. (2004). Актуальные проблемы психологии: зависимости от Интернета. *Психологический журнал.* 101 с. URL: http://mprj.ru

3. Вольнова Л. М. (2016). Профілактика девіантної поведінки підлітків К. 188 с.

4. Гоголева А.В. (2003). Аддиктивное поведение и его профилактика. М. 240 с.

5. Дуброва Т.А. (2010). Вплив комп'ютерних ігор на особистість дитини. *Психолог.* С. 26-30. URL: https://www.inforum.in.ua

6. Золотова Г.Д. (2004). Нові підходи до профілактики адиктивної поведінки. *Соціальна педагогіка.* С. 74-79.

7. Иванов М.С. (2014). Влияние ролевых компьютерных игр на формирование психологической зависимости человека от компьютера. Минск: Харвест. С. 152-174.

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «МІЖНАЦІОНАЛЬНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Анастасія Богатирчук
магістрантка І курсу факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Фурдуй С.Б.

Людина не може повноцінно існувати без взаємодії з іншими. Для того, щоб спілкування було ефективним, треба дотримуватись певних правил комунікації, що мають в основі наявність толерантного, доброго відношення один до одного та притаманність високих моральних якостей. Не рідко постає проблема негативного сприйняття людини іншої нації. Найчастіше це відбувається в колективах, навіть в дитячих, коли дитина уже розуміє та усвідомлює навколишній світ; в старших групах дитячого садочка, школі, позашкільних гуртках, таборах, студентських групах, робочих колективах. Тому змалечку треба прививати привітливе, толерантне та ввічливе ставлення до різних національностей країни.

Питанням міжнаціональної толерантності займалися Е.О. Ангеліна [1], К.О. Романюк [5]. Окремо питання загального поняття та характеристики поняття «толерантність», виховання школярів, підлітків, студентів досліджували І.В. Галицький [2], М. В. Горват [3], О.В. Орловська [4], О.В. Хижняк [6] та ін.

Проблема толерантності вперше виникла у західній цивілізації на релігійному ґрунті. Формувалося поняття толерантності протягом багатьох століть, і цей процес триває до сьогодення. Вперше воно зустрічається у XVIII столітті. У своєму «Трактаті про віротерпимість» відомий французький філософ Вольтер писав, що шаленістю є переконання, що всі люди повинні однаково думати про певні предмети. У перекладі з латинської «tolerance» означає «терпіння». Цей термін може мати різні значення: одне із трактувань звучить так: толерантність – це повага, розуміння та сприйняття багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення та самовираження людської особистості. Необхідно зазначити, що толерантність може бути різних видів, наприклад, політична толерантність, релігійна толерантність тощо, залежно від сфери застосування.

Зауважимо, що для розуміння змістової характеристики зазначеного поняття, необхідно розглянути критерії, за якими можна зрозуміти його сутність. О. Орловська визначає основні з них:

- по-перше, це стійкість особистості – характеризується такими якостями, як доброзичливість, ввічливість, терплячість, емоційна стабільність, самостійність, соціальна відповідальність;

- по-друге, емпатія – необхідні такі показники, як чемність, високий рівень співпереживання, чутливість партнера, здатність до рефлексії;

- по-третє, дивергентність мислення – цьому критерію притаманні гнучкість та критичність мислення, здатність не ординарно вирішувати проблеми, відсутність стереотипів;

- по-четверте, не можна обійтись без мобільності поведінки, якій властиві комунікативність, відсутність занепокоєння, відсутність напруги у поведінці, уміння знайти вихід зі складної ситуації, здатність до швидкої зміни стратегії чи тактики, враховуючи обставини, що склалися;

- по-п'яте, це соціальна активність, показниками якої є соціальна адаптованість, соціальний оптимізм, соціальна самоідентифікація, креативність, готовність до взаємодії у різних соціальних міжетнічних ситуаціях для досягнення поставленої мети і побудови конструктивних стосунків у суспільстві [4, с. 161].

Підкреслимо, що існує велика кількість типологізацій поняття «толерантність» за різними критеріями:

- за соціальними сферами буття – гендерна, міжнаціональна, освітня, вікова, географічна, релігійна, расова, міжкласова, фізіологічна та інші;
- за ієрархічним принципом сходження від першого до другого - агресивна, вербальна, ціннісна, протекціоністська;
- за рівнями існування – цивілізаційна, міжнародна (міждержавна), етнічна, соціальна, індивідуальна.

І. Галицький зазначає, що «проблема толерантності сьогодні — є однією з центральних проблем як глобального, так і національного порядку» [2, с. 283].

Певними функціями наділена толерантність, що проявляється у реалізації певного соціуму:

1. Соціально-інтеграційна функція – допомагає передбачати захист прав людини як особистості і мирні способи вирішення суперечностей.
2. Ідентифікаційна функція – усвідомлення приналежності до якоїсь групи, до певних ознак.
3. Гуманітарна функція – сприйняття багатомірності і багатополюсності розвитку цивілізації, зважено ставитися до альтернативності вибору, його багатоваріантності в процесі розвитку локальних і глобальних ситуацій
4. Функція групоутворення – відчуття приналежності індивіда до груп, що налаштовані на толерантну соціальну поведінку.
5. Регулятивна функція – орієнтує стосунки на збереження поваги, свободи, рівноправності.
6. Функція виступати засобом легітимації відповідних дій або акцій держави.

Виходячи з соціальної сутності і багатоаспектності можна визначити поняття «соціальної толерантності» – термін розглядається як «характеристика соціальної взаємодії, котра проявляється у здатності встановлювати і зберігати мирними способами спільність між суб'єктами за наявності соціальних нерівностей, що її порушують. Соціальна толерантність обумовлена соціальним і соціокультурним контекстами того середовища, в якому вона сприйнята, формується і розвивається як цінність, принцип діяльності і культурна норма» [6, с. 47].

Сама по собі толерантність не з'являється в людині, тому важливо, щоб з дитинства прищепили це розуміння та навчили бути відповідною особистістю. Важливу роль у вихованні відіграють не лише батьки, але й вихователі дитячого садочку, вчителі. Так як більшість часу проходить в школі, варто в першу чергу наголосити на систему формування терпимості, поваги, рівноправності в загальноосвітніх закладах, а особливо в молодших класах, в, так званій, основі становлення шкільного шляху. Для результативності процесу створюються умови педагогічно-толерантного виховання молодших школярів під час інтерактивного спілкування між учнем та вчителем-вихователем. М. Горват, зауважує, що оперуючи такими умовами, можна підвищити ефективність формування толерантних відносин:

– демократизація всього шкільного життя, забезпечення стриманості, терпимості, самостійності, поваги до інакомислячих людей, формування критичного мислення, ініціативності, свободи вибору й відповідальності на основі оновлення форм самоврядування учнів;

– опора на особистісний підхід у вихованні;

– формування потреб у розумінні іншої людини, емоційному контакті, повазі її гідності, у самоповазі;

– впровадження в навчально-виховний процес початкової школи методики виховання толерантності, яка була б спрямована на ознайомлення з традиціями, звичаями різних народів [3, с. 59].

Для більшості регіонів України характерним є поліетнічність об'єднаних територіальних громад. Нагальним та актуальним питанням у сучасному світі є нетерпимість до людей іншої нації. Визначення «міжнаціональна толерантність» має в своїй основі поняття ввічливого ставлення до різноетнічних груп людей.

Міжнаціональна толерантність, як зазначає І. В. Галицький – це «системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо)» [2, с. 283].

Мета виховання – прищеплення дітям з найменшого віку етнокультурної компетентності. В цьому процесі, на нашу думку, доцільно буде реалізовувати такий напрям виховання як гуманізація навчально-виховного процесу з використанням різноманітних форм роботи, що дозволяють дітям пізнавати себе, інших та цим проявляти почуття толерантності до інших, наприклад, виховні заходи на тему: «Я – кращий, ти – кращий, всі навколо – кращі», «Кожний привабливий по-своєму» [5, с. 100].

Не менш важливим є формування й розвиток світосприйняття, світорозуміння старшокласників. І на цьому етапі їх розвитку не варто зупинятися, а потрібно продовжувати сприяти їхньому становленню міжетнічної толерантності. Цінним буде дати розуміння, що такого виду толерантність має за основу не лише терпимість до різних націй, а й готовність співпрацювати з ними, взаємодіяти, готовність до культурного взаємообміну, взаємошануванню. За допомогою різних методів, форм проводяться роботи зі старшокласниками для їхньої корекції сприйняття осіб різної національності [1, с. 17].

Виважена національна політика є запорукою добробуту держави та політичної стабільності. За визначенням Цимбал Т.В., «українська людина – це не занадто «раціональна» західна людина, не тиран або вічний раб зі Сходу, а людина віруюча, духовно багата, добра, суверенна і толерантна, тобто гуманна» [7, с. 74]. Гуманізм передбачає певний тип відношень індивідів один до одного. Найбільш адекватною формою таких відношень є особистий контакт, засобом якого люди діляться знаннями, почуттями, настроями, що й задає парадигму духовно-емоційної єдності людей на підставі комунікації та взаєморозуміння.

Вагомим та цікавим моментом у толерантному ставленні в поліетнічному суспільстві є знання певних виключень, особливостей, заборон у вивченні культур, традицій, звичаїв, обрядів, ритуалів різних народів, вивчаючи та аналізуючи які можна виявити у більшості випадків схожість один з одним у плані традицій, побутових елементів. Учням було б корисно дізнаватися інформацію про оточуючих однолітків, адже національний склад у сучасній незалежній Україні дуже строкатий.

Отже, потребою суспільства є ввічливе, терпиме, виховане та толерантне ставлення один до одного людей різних національностей. Невід'ємною складовою поведінки кожного індивіда є проявлення високих моральних якостей. Прививаючи та розвиваючи ці почуття в людях, створюється сприятлива атмосфера при взаємодії та спілкуванні громадян, членів соціуму.

1. Ангеліна Е. О. (2013) Етнічна толерантність старшокласників. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки.* Т.2. Вип. 10. С. 16-19.

2. Галицький І. В. (2010) Типи толерантності в сучасному суспільстві. *Актуальні проблеми держави і права.* С. 280-289.

3. Горват М. В. (2014) Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла». Вип. 34. С. 57–60.

4. Орловська О. В. (2012) Толерантність та її сутнісні характеристики. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». № 5. С. 159-163.

5. Романюк К. О. (2013) Педагогічні умови виховання міжетнічної толерантності старших дошкільників: експериментальне обґрунтування. Вісник Запорізького національного університету. *Педагогічні науки.* № 3. С. 94-102.

6. Хижняк О. В. (2010) Соціальне призначення толерантності. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 3 : збірник наукових праць.* К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. С. 41-55.

7. Цимбал Т. В. (2005) Український менталітет в контексті проблеми буттєвісного укорінення людини. *Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України.* Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 6-8 жовтня 2005 року / Під заг. ред. М.В. Дєдкова. Запоріжжя. С. 74.

ЗІСТАВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА НОРВЕГІЇ ЯК МОДЕЛІ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ»

Тетяна Бурковська
студентка ІІ курсу факультету іноземних мов,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Метіль А.С.

В Україні через суспільні зміни соціальна проблематика привертає дедалі більшу увагу в соціальній та політичній діяльності. Внутрішня і зовнішня політика України базується на конституційному визначенні загальнонаціональної мети – побудові суверенної, демократичної, соціальної та правової держави. Основою такої держави є підвищення її відповідальності за добробут і безпеку громадян. У зв'язку з цим своєрідним індикатором розвитку суспільства, важливою складовою внутрішньої політики держави є ефективна соціальна політика, яка сприяє зниженню соціального напруження, зростанню добробуту населення, досягнення рівноваги та стабільності в суспільстві. Також варто зауважити, що вітчизняні науковці ще не достатньо уваги приділяють Норвегії, у якій соціальна політика захисту та забезпечення населення становить системний процес, а суть та характер соціально роботи спрямовані на забезпечення соціального

добробуту різних категорій населення. Норвегія за цими показниками визначається однією з найкращих кран світу. Тому її досвід становить значний науковий інтерес в умовах української дійсності.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що найважливіші напрями внутрішньої політики держави пов'язані з відтворенням соціальних ресурсів і забезпеченням як стабільності соціальної системи, так і динамічності її розвитку. І саме ці питання покликана вирішувати соціальна політика, яка реалізується шляхом вжиття соціальних заходів і здійсненням програм, ініційованих державними, а також приватними корпораціями, громадськими організаціями.

Питанням соціальної політики держави присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Т. Ганслі, О. Давилюк, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новікової, У. Садової, Т. Семигіної, В. Скуратівського, В. Співак, І. Яковюк, О.Яременко та ін. У них розглянуті питання щодо сутності, ролі і розвитку соціальної держави та держави загального добробуту, соціальних відносин, соціальної політики та її реалізації. Соціальна політика Норвегії не стала предметом ґрунтовних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Переважно зіштовхуємося з незначними загальними або оглядовими працями, в яких тією чи іншою мірою висвітлюється досліджуване питання. Дана проблема знайшла більшого відображення у працях Ж. Безпятчук, О. Колесника та О. Колесникової-Стейнруд, Т. Логвиненко, С. Медулич та ін.

Метою даної роботи є проаналізувати особливості сучасної соціальної політики та соціального забезпечення в Україні та Норвегії, як «держави загального добробуту».

Основними завданнями роботи є визначити необхідні заходи із соціального захисту населення, залучити органи державної влади, органи місцевого самоврядування та науковців до здійснення ефективної соціальної політики, яка б забезпечувала та надавала надійні соціальні гарантії населенню.

В Конституції України зазначено: Україна – соціальна, правова та демократична держава, і політика в ній спрямована на створення гідного життя та розвитку людини. Це означає, що політика спрямована на охорону здоров'я та праці, підтримку осіб, які перебувають в непрацездатному стані, надання соціальної допомоги та пенсійного забезпечення. Але вона не зможе бути ефективною, якщо звертатиметься увага лише на уразливі верстви населення, адже від більшості працюючих і залежать їх умови, тому на них теж повинні поширюватися заходи підтримки [5]. Саме за таких умов в подальшому будуть створені можливості для процвітання країни і забезпечення високим рівнем життя кожного громадянина.

На жаль, в Україні дуже розповсюджена поляризація суспільства. Суспільство поділено на дві частини: перша – це найбагатша верства, які мають великі прибутки, та друга – соціально уразлива, яка

становить більшу частину населення. Уся ця соціальна нерівність породжує негативний економічний ефект, який відображається в національній економіці.

Всі ці пункти свідчать про те, що державна політика недостатньо ефективна у цій сфері, що призводить до збільшення інфляції, а також зниження заробітної плати. В результаті громадяни втрачають стимул та бажання щодо продуктивної діяльності на благо державі. Потрібно відмітити, що тих заходів, які вживає держава щодо соціальної політики, недостатньо і є потреба у нових. Обов'язком держави є забезпечення прав людини, що можливе лише при ефективній та дієвій соцполітиці. Це сформує стабільність, злагоду, цілісність та добробут людей [6].

На соціальну політику України має безпосередній вплив податкова система. Податкова система України складається з загальнодержавних та місцевих податків, які сплачуються згідно закону. Але варто зазначити , що податкова система України недосконала. Крім того запровадження нового Податкового кодексу погіршило ситуацію. На сьогоднішній день українська економіка перебуває в скрутному положенні: спостерігається падіння ВВП, відбувається ріст безробіття та соціальної напруженості.

Країною, яка досягла вагомих успіхів у соціальній політиці є Норвегія. Її модель суспільства позиціонуться як модель «держави загального добробуту». Вона досягла такого статусу завдяки тому, що завжди прагнула створити умови, за яких була б повна зайнятість населення та дотримувалася принципу універсальності (послуги надавалися всім, а не тільки тим, хто цього потребував). Але шлях, який крана пройшла, щоб досягти такого рівня, був нелегким. Вона пройшла через безліч випробувань: чума, голод, кризи, війни, розруху, тощо. Та з поступовим розвитком промисловості та сільськогосподарської діяльності, удосконалення сфери послуг та державного управління, крана перейшла від «добробуту місцевих осередків» до «загальнодержавного добробуту» [1].

В Норвегії один з найвищих ВВП на душу населення. В країні максимальний рівень гармонії соціуму: не існує помітного розриву між бідними та багатими, як в багатьох інших країнах. Перебуваючи в Осло, ви навряд чи скажете, що це столиця, адже місто не виділяється з-поміж інших грандіозними будівлями, а на дорогах не їздять дорогі авто. І навіть самі норвежці із задоволенням влаштовують суботники: саджають квіти, фарбують лавки в парках та обрізають дерева.

Не менш важливим напрямом соціальної політики є імміграційна політика, адже країна є дуже привабливою для іноземців. В основі цієї політики лежить залучення іммігрантів до активної позиції в суспільному житті. Сюди ж входять і проведення мовних курсів, перекваліфікація та ін. Також, згідно із законом, іммігранти отримують таку ж заробітну плату як і громадяни країни.

Крім цього, у Норвегії добре розвинена нематеріальна допомога – єдина система реєстрації вакантних посад, передідготовки та підготовки кадрів на безкоштовних курсах.

Дуже розповсюджені такі роботи у суспільному житті як:

–добровільні центри;

–молодіжні клуби;

–притулки для жінок, які піддалися насильству;

–центри для біженців;

–притулки та інститути.

В Норвегії також існує велика кількість соціальних проектів таких як:

–«Норвезький Червоний Хрест»;

–«Активна допомога дітям»;

–«Чудо материнства»;

–«Соціальний захист дітей» тощо [4].

Держава турбується і про стан здоров'я громадян. Усі медичні заклади оснащенні необхідними обладнанням за рахунок держави, зокрема оплачується і стаціонарне лікування, операції і доставка хворого до медпункту і назад. Винятком є тільки лікування зубів.

Все це доказує наявність високого рівня соціальної захищеності громадян. І як результат – високий рівень тривалості життя у жінок – 82 роки, а в чоловіків – 78 років. А вік виходу на пенсію – 67 років [3].

Але усі ці досягнення Норвегія здобула завдяки своїй податковій системі. Податки зобов'язані платити всі: громадяни держави, мігранти та особи без громадянства, які займаються будь-якою діяльністю на території держави.

Опрацювавши наукові дослідження та законодавчі акти, ми прийшли до висновку, що необхідно переглянути податкову систему України та спрямувати її на досягнення такого ж рівня як в Норвегії. Для цього необхідно запровадити не тільки податкову реформу, а і судову, яка б контролювала виконання податкової, та притягувала до покарання, в разі порушення закону. Завдяки цим двом основним реформам ми зможемо досягти вирішення проблем із соціальною сферою [6].

Безумовно, в податковій системі Норвегії є свої переваги та недоліки, і навіть якщо не всім подобаються великі податки, то народ розуміє, що саме чесно сплачені податки і є найважливішим чинником добробуту країни. Громадяни не нарікають на це, адже вони бачать, що їхні кошти потрапляють не в кишені можновладців, а витрачаються на благоустрій країни.

1. Логвиненко Т. (2012). Соціальна політика Норвегії як домінанта професійної підготовки соціальних працівників. *Молодь і ринок.* №12. С. 49-52.

2. Безп'ятчук Ж. Норвегія Hus. URL: http://tyzhden.ua/Publication/1836 (дата звернення 10.11.2020).
3. Рейтинг стран по ВВП на душу населения 2017. URL: http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017 (дата звернення 08.11.2020).
4. Колесник О., Колесникова-Стейнруд О. Крижана країна дбає про громадян. Персонал плюс. 2005. № 5. 5–21 січня. URL: http://www.personal-plus.net/304/4296.html (дата звернення 10.11.2020).
5. (2004). Соціальна політика та економічна безпека / під заг. ред. Є. І. Крихтіна. Донецьк : Каштан. 336 с.
6. Давидюк О. О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні. Центр перспект. соц. дослід. URL: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option

ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО У ШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вікторія Гайдаржи
магістрантка педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – проф. Гуменникова Т. Р.

Сьогодні суспільство розвивається швидко і інтенсивно, в зв'язку з цим є закономірними і зміни в українській освітній політиці, що стосуються підвищення якості освіти, доступності загальної освіти для всіх і для кожного, її орієнтованість на майбутнє.

З позицій сучасного менеджменту партнерство розглядається як особливий тип суспільних відносин, що забезпечує баланс реалізації найважливіших соціально-економічних інтересів основних груп суспільства. Воно формується як закономірний результат розвитку громадянського суспільства і показник його економічної, соціальної, політичної та моральної зрілості і стабільності. Найважливішими характеристиками партнерства є рівноправність і повноважність сторін в постановці і обговоренні проблем (завдань), норм законотворчості, добровільність прийняття зобов'язань при укладанні договорів і угод, повна відповідальність за виконання прийнятих на себе зобов'язань, рівноправність в досягненні домовленості без утиску інтересів будь небудь із сторін на основі їх позитивної взаємодії [2, 7, 8, 9].

Проектування моделі соціально-педагогічного партнерства, що забезпечує збагачення досвіду школярів, базується на наступних теоретичних підставах:

- ідеї та теоретичні уявлення сучасної освіти, засновані на системності та комплексності соціальних (в тому числі освітніх) явищ

(О. Г. Асмолов, Е. В. Ільєнко, Е. І. Холостова), теорії соціального партнерства (Л.М . Глібова, О. А. Федулін);

- дослідження педагогічного проектування в контексті вдосконалення педагогічної і управлінської діяльності та розвитку освіти в цілому (В. С. Безрукова, В. П. Беспалько, В. С. Лазарєв, М. М. Поташник, Е. О. Ямбург);
- концепції соціалізації особистості і соціального виховання вчених (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, Л. І. Божович, В. С. Мухіна, О. В. Петровський) .

Відповідаючи вимогам соціального і державного замовлення, школа виховний процес вибудовує через активізацію партнерських відносин в найближчому освітньому просторі мікрорайону, що обумовлено необхідністю вирішення низки суперечностей:

- між високою соціальною значимістю залучення широкої громадськості до виховання дітей і підлітків і відсутністю ефективних методів і технологій спільної діяльності індивідуальних і колективних суб'єктів освітнього простору школи в рамках мікрорайону;
- між важливістю поєднання у виховній системі мікрорайону факторів впливу з боку різних типів і видів освітніх, спортивних і культурних установ, закладів охорони здоров'я та недостатнім виявленням і використанням соціально-педагогічного потенціалу місцевої громади;
- між необхідністю освоєння педагогами-представниками різних громадських інститутів культури взаємодії, що сприяє створенню умов для збагачення життєвого досвіду підростаючого покоління і збереження стереотипами у виховній роботі з населенням.

Для вирішення виділених протиріч педагогічний колектив повинен працювати над основним проблемним питанням: якими є умови і технологія взаємодії індивідуальних і колективних суб'єктів мікрорайону школи, що забезпечують ефективну соціалізацію учнів в процесі виховання?

Головним ресурсом для виконання умов педагогічного партнерсва педагогічний колектив школи мусить визначити побудову плідних соціально-партнерських відносин в мікрорайоні, оскільки це дає відчутний ефект соціалізації учнів, розвитку їх нахилів та здібностей в придбанні соціального досвіду і має достатній потенціал для становлення компетентностей і отримання особистісно значущих результатів школярів і випускників.

Загальна інфраструктура мікрорайону найчастіше складається таким чином, що в ній знаходяться різноманітні соціокультурні установи – потенційні партнери школи у вихованні дітей і підлітків, які можуть бути умовно розділені за напрямками:

- освітні установи в системі безперервної освіти, а також установи додаткової освіти, які мають художньо-естетичну спрямованість і спортивну спрямованість;

- установи культури;
- установи охорони здоров'я;
- установи фізкультури і спорту.

Таким чином, сьогодні виховна система школи готова на базі соціального партнерства на якісно новому рівні вирішувати завдання щодо оптимізації умов освітнього середовища школи як культурно-освітнього простору сприяння та со-буття дітей і дорослих в напрямку їх саморозвитку і самореалізації, де істотне значення набуває соціальний досвід школярів.

Як відомо діти і підлітки, перебуваючи в педагогічній системі школи, відчувають безліч виховних впливів. Вони виникають, як правило, одночасно і в той же час автономно, при цьому конкретний школяр завжди виявляється на перетині безлічі різних соціально-педагогічних впливів [1,3].

Школа, приймаючи на себе відповідальність за збагачення соціального та педагогічного досвіду дітей і підлітків, обумовлює тим самим специфічну педагогічну стратегію, яка визначає успіх конкретних «тактик» виховання, якими батьки і педагоги забезпечують результат соціалізації учнів. Основними педагогічними стратегіями, що дозволяють реалізувати ідею школи соціального досвіду, покликані стати: стратегія соціального самовираження дитини в діяльності, стратегія спільності і колективізму, стратегія виведення дитини до мети «бути самим собою». Дані стратегії охоплюють цілісну систему процесу оволодіння соціальним досвідом: діяльність дітей і підлітків з освоєння соціально значимого змісту; спілкування дитини, виражене в структурі її соціальних ролей; зміст і структуру її самосвідомості. У виховній системі школи особливе місце займає соціалізація учнів, яка не є окремим ізольованим актом, але пронизує всі форми взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Принципи виховання особистості, яка прагне до саморозвитку та самореалізації, на які спирається педагогічний колектив школи, вказують вектори «сходження до індивідуальності»:

- принцип єдності виховання з життям;
- принцип педагогічної взаємодії з сім'єю школяра;
- принцип пріоритетності соціального досвіду школяра;
- принцип ціннісно-змістовної спрямованості виховання;
- принцип соціальної спільності і співробітництва.

Збагачення життєвого досвіду школярів досягається на основі комплексного підходу до побудови соціально-педагогічного партнерства в мікрорайоні. Орієнтирами для побудови соціально-педагогічного партнерства в освітньому просторі школи стали наступні педагогічні моделі: адаптивна модель, школа соціального досвіду, суспільно-активна школа, школа здоров’я.

Адаптивна школа, яка є унікальною, перш за все, тим, що методи роботи з учнями, форми навчання і підходи до організації навчального

процесу підбираються залежно від того, які діти вчаться в тому чи іншому конкретному класі. Не дитина адаптується в школі, а школа готова підлаштовуватися під неї, виходячи з її особливостей. Як результат – різнорівнева система навчання, що дає можливість кожному учневі реалізуватися. Разом з тим, адаптація педагогічної системи носить двосторонній характер. З одного боку освітня система в особі освітнього закладу і конкретного педагогічного та учнівського колективів зі своїми методами, формами, змістом, технологіями активно пристосовується до індивідуальних особливостей дітей і підлітків. З іншого, сам учень пристосовується до цієї системи, в результаті чого відбуваються якісні зміни в його психофізіологічних і соціальних характеристиках.

Громадсько-активна школа, яка ставить собі за мету не просто надання освітніх послуг учням, а й розвиток спільноти, залучення батьків і жителів до вирішення соціальних та інших проблем, що стоять як перед школою, так і перед спільнотою. Це школа, яка прагне стати не тільки освітнім закладом, а й цивільним, культурним, суспільним ресурсним центром мікрорайону, селища, села. У реалізацію програм включаються зацікавлені організації, люди, але за школою залишається лідируюча роль. Школа дає своїм випускникам не тільки необхідний рівень академічної освіти, а й навички громадянської активності та самореалізації, виховує почуття відповідальності через об'єднання учнів, батьків, педагогів, представників влади, бізнесу та інших членів спільноти для досягнення спільної мети – кращого майбутнього для кожного з нас.

Школа соціального досвіду, яка бачить свою мету не в формуванні системи знань, умінь і навичок, а в становленні готовності до самовизначення в моральній, інтелектуальній, комунікативній, цивільно-правовій, трудовій сферах діяльності, в розвитку індивідуальності кожного учня та виховання її як суб’єктів незалежно від соціалізації. Ця школа прагне створювати своє соціокультурне середовище. При цьому істотною відмінністю такої моделі стає її включення в соціум.

Школа здоров’я, яка прагне до головної мети – формування духовно богатої, вільної, фізично здорової, творчо мислячої особистості, яка здатна адаптуватися до умов нового життя. Принцип до здоров'я через освіту став прийнятим у сучасній педагогіці – це умова досягнення освітньої та виховної мети. Кожен педагог незалежно від навчального предмета і посади в школі, повинен сприяти реалізації збереженню здоров’я, так як здоров’я не тільки особиста цінність, але і питання національної безпеки країни. Моделі школи здоров'я мають різні варіанти, однак більшість з них намагається створити середу, пов'язану з фізичною та психологічною атмосферою.

Підсумовуючи і уточнюючи сказане вище, можна сформулювати положення, які складають основу педагогічного партнерства школи:

- педагогічна система школи відображає соціальну сутність навколишнього середовища;
- ключова фігура процесі освіти – підростаюча людина у всьому різноманітті його проявів, тому їй необхідно забезпечити середовище зберігання здоров'я, а також можливість вибору соціальних умов в цілому як специфічної людської діяльності;
- збагачення способу життя дітей та підлітків як поле соціально-особистісного розвитку особистості, тому їхня позиція повинна включати усвідомлення, прогнозування і управління можливими змінами, їх спрямуванням, змістом шляхом педагогічно доцільного впливу;
- активна діяльність школярів, основна на інтересі, що формує відповідальність, різнобічну мотивацію, творчу спрямованість, стимулюючи освоєння культури в цілому.

Для реалізації такої моделі необхідно зробити базові кроки для утворення механізмів з партнерства в освітньому середовищі. По-перше, необхідне створення координаційної ради, діяльність якої буде забезпечувати вирішення питань цілеспрямовано соціальний-педагогічної взаємодії суб'єктів мікрорайону. Координаційна рада створюється з ініціативи школи, включає в себе представників всіх зацікавлених соціокультурних установ мікрорайону і представників громадськості. Через функціонування координаційної ради забезпечується стійкість в реалізації ідей проекту, пов'язаних з вихованням підростаючого покоління, через узгодження зусиль і ресурсів усіх зацікавлених суб'єктів мікросоціуму.

Другим механізмом реалізації соціально-педагогічного партнерства бачиться розробка і реалізація низки соціально-педагогічних мініпроектів, ініційованих і впроваджуваних школою в мікрорайоні:

«Со-товариство», що включає проведення соціальних акцій в мікрорайоні;

«Со-зірки» – творчий фестиваль учнів і педагогів усіх освітніх установ;

«Со-участь» – створення та функціонування громадського клубу, в який входять секції, що об'єднують батьків і педагогів мікрорайону школи, а також активне поширення в мікрорайоні шкільної газети і функціонування сайту школи;

«Со-будівля» – навчально-дослідні проекти учнів та професійні проекти педагогів.

Очевидно, що соціально-педагогічні мініпроекти визначають можливість об'єднання ресурсів всіх суб'єктів освітнього простору мікрорайону школи і припускають реалізацію соціально-педагогічного, медико-психологічного і правового забезпечення роботи всіх соціокультурних установ мікрорайону з підростаючим поколінням в рамках виховного процесу. Впровадження соціально-педагогічних

мініпроектів дозволяє інтегрувати зусилля учасників освітнього процесу, органів муніципального управління та самоврядування школи, а також соціокультурних установ, розташованих в мікрорайоні, підвищити правову і психолого-педагогічну компетентність фахівців системи освіти, охорони здоров'я, спорту, культури і населення, що в цілому забезпечує формування єдиної виховної системи мікрорайону.

Визначення структури міні-проектів в представленому вигляді дозволяє підвищити керованість процесами взаємодії між соціальними партнерами, але найголовніше повніше реалізувати наявний виховний потенціал мікрорайону.

Побудова виховної системи школи на основі соціально-педагогічного партнерства дозволяє отримати наступні результати:

- формування в соціумі мікрорайону культурно-освітнього простору, який збагачує загальнолюдськими цінностями життєвий досвід дітей, підлітків і дорослих;
- створення діючої моделі Координаційної ради, яка включає представників соціуму мікрорайону, що забезпечує реальну спільну соціальну діяльність затребувану в мікрорайоні;
- накопичення учнями школи достатнього обсягу реального особистого життєвого досвіду, необхідного для їх ефективного саморозвитку і самореалізації в усі вікові періоди через впровадження нових форм виховної роботи;
- створення шкільного соціально-педагогічного середовища, побудованого на основі оновлення системи методичної роботи, підвищення мотивації до спільної діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу;
- узагальнення та поширення інноваційного педагогічного досвіду через соціальні акції, творчий фестиваль, громадський клуб, друковані матеріали, інтернет-ресурси, семінари та майстер-класи.

Таким чином, соціально-педагогічне партнерство, що передбачає взаємодію суб'єктів освітнього процесу школи з різними індивідуальними і колективними суб'єктами соціокультурного простору мікрорайону, дозволяє виявити невикористані ресурси, об'єднати виховні можливості мікросоціуму в рішенні проблем соціалізації та освіти підростаючого покоління, транслювати накопичений досвід розробки пріоритетних напрямків розвитку освіти в мікрорайоні.

1. Абульханова-Славская К. А. (2001). Развитие личности в процессе жизнедеятельности. *Психология формирования и развития личности.* М.: Наука. 224 с.

2. Газман О. С. (2007). Ответственность школы за воспитание детей. *Педагогика.* № 4. С. 45-52.

3. Голванова Н. Ф. (2014). Социализация и воспитание ребенка. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. СПб.: Питер.

4. Давыдова Н. Н. (2010). Организационно-управленческая модель взаимодействия образовательных учреждений как фактор инновационного развития регионального образования. *Образование и наука. Известия УрО РАО.* № 8 (76). С. 32-42

5. Давыдова Н. Н., Поляков Л. П. (2010). Перевод образовательного учреждения в статус инновационно-активной школы как средство обеспечения роста ее конкурентоспособности. *Муниципальное образование: инновации и эксперимент*. № 3.

6. Лазарев В. С. (2013). Системное развитие школы. Издание второе. М.: Пед. об-во России. 304 с.

7. Селевко Г. К., Селевко А. Г. (2012). Социально-воспитательные технологии. М: Народное образование. 176 с.

8. Сиденко А. С. (2016). О иновационим и традиционалним моделима наставног процеса. Настава и васпитанье. Белград. № 2.

9. Холостова Е. И. (2017). Социальная политика и социальная работа: учебное пособие. 2-е изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К». 216 с.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

Наталя Генчева
магістрантка педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Основною проблемою вищих навчальних закладів педагогічного спрямування на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору є підготовка вчителя нового покоління: сучасній школі потрібні вчителі, здатні забезпечити реалізацію творчого потенціалу учня [1, с. 4]. В сучасному суспільстві XXI століття основними цінностями визнано саморозвиток, самоосвіту, самопроектування, самореалізацію та самоактуалізацію особистості, які стали підґрунтям нової парадигми в педагогіці особистісно-орієнтованої освіти, тому традиційна система професійної підготовки вчителів, незважаючи на всі її позитивні надбання, не є достатньою для задоволення запитів сучасної педагогічної практики. В нових соціально-педагогічних умовах наявна потреба у вчителях з яскраво вираженою творчою індивідуальністю, які орієнтовані на розвиток особистості кожного учня [4, с. 4].

Підготовку майбутнього вчителя на сучасному етапі можна умовно поділити на такі

етапи:

- загальна підготовка (методологічно-розвиваюча);
- спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична);

• особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення).

Важливе місце в системі професійної підготовки вчителів належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу. Виділимо окремо загальну педагогічну підготовку як елемент базової, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя. Результатом такої підготовки є оволодіння студентами певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, формування у них цілісного комплексу загально педагогічних знань, умінь, навичок [2, с. 26].

Структурно-змістова модель особистісно орієнтованого процесу підготовки

майбутнього вчителя початкової школи має такі складові: мета професійної підготовки, завдання, теоретико-методологічна основа, форми і методи, суб'єкти педагогічної взаємодії та виховного впливу, критерії професійної підготовленості.

У своїй професійній діяльності сучасний учитель початкової школи зіштовхується з

необхідністю не лише сформувати знання, але й навчити різними способам одержувати ці знання, формувати навчальну діяльність молодших школярів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроектування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розуміти, мислити, діяти.

Гуманізація системи освіти висуває високі вимоги до загальної та професійної підготовки педагогічних кадрів, прояву їх творчої індивідуальності. Метою особистісно орієнтованої професійної педагогічної освіти є підготовка вчителя-професіонала, здатного до самонавчання, самовдосконалення й саморозвитку упродовж життя, який є творчою особистістю, дослідником-шукачем, що аналізує найраціональніші шляхи, умови, методи, засоби, форми високоефективного вирішення конкретних завдань виховання, освіти і навчання, має повагу до особистості учня, розуміє його потреби.

Особистісно орієнтоване навчання в педагогічному просторі початкової школи О. Савченко визначає як навчання організоване на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей вихованця, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем і ровесниками [5, с. 48].

Як зазначає Т. Тихонова [7, с.105], однією з форм реалізації особистісно-орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів є заняття, на яких питання і завдання мають бути проблемними, творчими, носити особистісно-професійну орієнтацію. Саме тому, викладач має володіти комунікативними і ораторськими вміннями, особистісно-орієнтованими технологіями навчання, мати педагогічну

спрямованість на особистісно-професійний розвиток і професійний саморозвиток. У сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти, ефективність діяльності вищого навчального закладу з фахової підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців значною мірою буде залежати від результативності впровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, що розвивають діяльнісний підхід до навчання [6, с. 79], якому останнім часом приділяється значна увага.

Ефективність реалізації особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів залежить від: усвідомлення вчителем підвалин та витоків особистісно-орієнтованої освіти (індивідуальний та диференційований підходи); ефективності системного проектування процесу особистісно-орієнтованої професійної підготовки, що розглядає проектувальну діяльність як засіб становлення особистісно орієнтованої позиції учасників освітнього процесу, та відображає проектування: технологічного комплексу особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів; залучення студентів до індивідуальної проектної діяльності.

Серед навчальних форм у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи неабияку роль відіграє педагогічна практика, яка у системі підготовки майбутнього вчителя та становлення його світогляду виконує різні функції та відповідає певним педагогічним принципам. Частіше за все виокремлюють навчальний, виховний, комплексний та творчий характер педагогічної практики. Педагогічна практика – це перша серйозна перевірка готовності майбутнього вчителя до співпраці з учнями. Лише за умов максимального наближення до педагогічної діяльності, можна по-справжньому перевірити наявність педагогічного покликання. Саме під час практики затверджується педагогічно-професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя, яка складається з інтересу до професії, до педагогічного покликання.

У контексті особистісної парадигми педагогу надається пріоритетне значення щодо забезпечення ефективності педагогічної діяльності як самостійній цінності педагогічної взаємодії. Зокрема, цінність особистості вчителя розглядається як сукупність його індивідуальних та особистісних властивостей і якостей, в яких відбиваються закони та закономірності педагогічної науки і в повному обсязі за допомогою яких реалізуються в практиці виховання та навчання.

Саме вчитель як суб’єкт педагогічної взаємодії, здійснюючи навчання, виховання і розвиток учнів, покликаний створювати такі умови, за яких розкриваються індивідуальні якості та властивості кожної особистості. Врахування індивідуальних потреб і відмінностей учнів потребує від педагога володіння основними прийомами

професійної майстерності: високого рівня розвитку психолого-педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації навчального процесу, здатності критично й творчо підходити до виконання основних професійних функцій. Учитель початкових класів має створити для учнів безпечне, творче середовище, сприятливий психологічний клімат, в якому вони самостійно розвиваються, підвищують свій рівень відповідальності [3, с. 98]. Адже учитель у контексті особистісно-орієнтованого підходу виступає не як пасивний виконавець чужих методичних чи педагогічних рецептів, а як яскрава творча індивідуальність, що реалізує в діалозі з учнем свій світогляд і світорозуміння, здатна розробити власну педагогічну концепцію, програму чи технологію.

У процесі становлення та організації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у професійній підготовці здійснюється вплив освітнього і професійного середовища на становлення особистісно орієнтованої позиції майбутніх учителів. Критеріями професійної підготовленості майбутнього вчителя початкової школи є науково-теоретичні (педагогічні, психологічні, професійні), методичні, технологічні знання (використання педагогічних технологій, конструювання уроків, здатність акумулювати і використовувати позитивний педагогічний досвід тощо), прогнозування результатів власної діяльності, її корекція та рефлексія, естетична, етична, дослідно-творча компетентність, культура праці, комунікативні, організаційні уміння і навички.

1. Андрощук Л. М. (2009). Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : дис. канд. наук: 13.00.04. / Андрощук Людмила Михайлівна. Полтава. 4 с.

2. Володько В. М. (2001). Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя. Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. Вип. 3. 4.1. (Педагогіка і психологія). С. 25-42.

3. (2002). Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Директор школи.* № 1. 98 с.

4. Пехота Е. Н. (1997). Индивидуализация профессионально-педагогической деятельности учителя. Київ : Вища школа. 40 с.

5. Савченко О. Я. (2007). Виховний потенціал початкової освіти. К. : СПД «Цудинович Т. 1.». 48 с.

6. Свіржевський М. П. (2008). Впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання: проблеми, пошуки, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми.* Випуск 19. С. 78-83 с.

7. Тихонова Т. В. (2000). Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. *Наукові*

праці Чорноморський державний університет імені Петра Могили Серія : Педагогіка. Том 7. 105 с.

РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Аліна Дімітрова
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Фурдуй С.Б.

В Україні внаслідок глибокої демографічної кризи проблема репродуктивного здоров'я набула особливої актуальності. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від сексуальної культури, усвідомленого планування сім'ї та профілактики абортів у неповнолітніх.

У період політичної, соціальної та економічної дестабілізації суспільства, крім зростання в молодіжному середовищі криміногенності і асоціальності, становище посилюється підвищенням сексуальної активності, обумовленої в більшій мірі соціальними мотивами і недоліком сексуальній культурі. Сексуальна культура –це частина загальної культури, здатної перешкоджати моральному падінню суспільства. Необізнаність в сексуальних питаннях сприяє виникненню таких явищ, як випадкова вагітність, захворювання, що передаються статевим шляхом, зґвалтування і сексуальна експлуатація, сексуальні проблеми, які призводять до порушення сексуального і репродуктивного здоров'я [9, с. 129].

Сучасний підхід до охорони здоров'я все більше ґрунтується на тому, що підлітки і молодь являють собою окрему вікову групу, що не відноситься до дітей або дорослих. Специфічні потреби та інтереси сучасної молоді щодо здоров'я обумовлені їх швидким фізичним розвитком, а також соціальними, статевими та особистісними змінами, супроводжуючими процес дорослішання. Проведені в промислово розвинених країнах дослідження показують, що орієнтація охорони здоров'я спеціально на цю групу населення і надання молоді медичної інформації, що задовольняє їх потреби, допомагає знизити рівень захворюваності і смертності населення не тільки в підлітковому віці, але і в більш пізні періоди життя [2, с. 130].

У країнах з перехідною економікою процес дорослішання молодих осіб відбувається в умовах високого ризику для здоров'я. Бідність, нерівність, ослаблення соціальних зв'язків, етнічні та сімейні тертя, конфлікти, дискримінація, що відбуваються на тлі швидких змін у суспільстві, – ось проблеми, з якими в тій чи іншій мірі стикаються всі країни і які безпосередньо загрожують здоров'ю і розвитку підростаючого покоління.

Прямим їх наслідком є погане харчування, зловживання алкоголю, тютюнопаління викликають звикання, інфекційні захворювання, депресії і підвищений рівень тривожності, самогубства, ранній початок статевого життя при недотриманні правил безпечного сексу, і рання вагітність.

Рання вагітність збільшує захворюваність і смертність самих молодих мам та їхніх дітей; більшість позашлюбних вагітностей зазвичай закінчується абортом. Аборт, вироблений під час першої вагітності, за визнанням медиків, збільшує ризик гінекологічних захворювань і виникнення безпліддя. На превеликий жаль статистичні дані свідчать про те, що у віці до 14 років щорічно вагітність перериває більше 1200 дівчат. Показник числа абортів у дівчат-підлітків 15-19 років за останні роки, залишається високим, більш ніж в 2-3 рази перевищуючи аналогічні показники таких країн, як Фінляндія, Швеція, Данія, Нідерланди та ін [10, с. 114].

Дослідженню проблематики стану репродуктивного здоров'я населення в сучасних умовах присвячені роботи Е. Абрамової, О. Лебединської, І. Вовк, В. Квашенко. Медико-соціальні, психологічні аспекти раннього материнства розглядаються в публікаціях В. Костенко, Б. Ворник, Є. Голоцван та ін [3, с. 16].

Аналіз досліджень показує, що сексуальна поведінка молоді в Україні зазнала суттєвих змін і характеризується більш розкутим ставленням до питань сексу.

У зв'язку з погіршенням сексуального та репродуктивного здоров'я сучасної молоді виникла необхідність дослідження цієї проблеми для подальшого вдосконалення сфери надання соціальної допомоги молоді.

Нами було проведено комплексне дослідження з аспектів, що стосуються репродуктивного здоров'я сучасної молоді. Встановлено, що стан сексуального та репродуктивного здоров'я молоді залежить від ряду важливих причин, на які може вплинути комплексна та систематична робота всіх фахівців з профілактики порушень сексуальної поведінки та репродуктивного здоров'я молоді.

Також, нами були охоплені дослідженням проблема ранньої вагітності як фактору розладу репродуктивного здоров'я у молодих дівчат в роботах таких видатних вчених і практиків як: В. І. Брутман, Ю. А. Гуркін, Т. А. Гурко, В.В. Нагаєв, Н. Н. Наріцин, Г. Г. Філіппова, Л. І. Фрідман та ін [10].

Мета нашого дослідження – на основі вивчення соціальної, психолого-педагогічної, медичної літератури та діагностичного дослідження розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити фактори впливу на репродуктивне здоров'я сучасної молоді та процес її профілактики. Ми припускаємо, що рання вагітність є одним з основних факторів розладу репродуктивного здоров'я у молодих дівчат; використання різноманітних засобів і форм з профілактики та охорони

репродуктивного здоров'я молоді може бути здійснена на базі всіх освітніх закладів, в тому числі й в вищому навчальному закладі.

На тлі погіршення демографічної ситуації в країні, прогресивного погіршення стану здоров'я сучасної молоді репродуктивного віку і населення в цілому, проблеми охорони репродуктивного здоров'я набувають особливої соціальної значущості.

Сучасна молодь розвиваються в умовах складної двоїстої обстановки, вони мають і позитивні можливості (отримання різних медичних послуг, доступ до будь-якої інформації, можливість займатися будь-якими видами спорту), і негативні (доступ до будь-яких видів наркотиків, алкоголю). Більшість молодих людей, як правило, підлітки думають про те, що життя у них одна, і все в ній потрібно спробувати, а дегустації шкідливих і заборонених речовин якраз і призводять до проблем зі здоров'ям, в тому числі і репродуктивним. До того ж в перехідному віці багато хто вважає себе дорослими і починають статеве життя, що згодом може привести до проблем репродуктивного здоров'я. Необхідно створити такі умови, щоб в цей переломний момент для молоді служби соціального захисту могли надати допомогу. Форми роботи могли б носити як індивідуальний, так і груповий характер [8, с. 72]. Скооперувавшись з медичними та освітніми установами, служба соціального захисту могла б надавати психологічну допомогу, показувати наслідки шкідливих звичок, ранніх статевих зв'язків на живих прикладах (звичайно, за згодою пацієнтів, які могли б розповісти власний плачевний досвід).

Позитивним моментом є те, що в останні роки діяльність установ, що надають репродуктивну допомогу, набирає обертів, все більше людей дізнаються про нові можливості медицини, завдяки чому на світ з'являються бажані малюки у тих людей, які, здавалося б, зневірилися вже стати батьками.

Так як населення має низький рівень обізнаності в плані репродуктивного здоров'я і планування сім'ї, а також не має профілактичної роботи в цій галузі, існує необхідність об'єднати роботу соціальних установ і установ планування сім'ї, щоб клієнти могли отримувати комплексну допомогу. Це необхідно і для того, щоб розширити і посилити заходи профілактичної роботи, які могли б сприяти набуттю навичок збереження здоров'я і пропаганди здорового способу життя серед населення.

Рішення проблем репродуктивного здоров'я часто носить медичний характер, ніхто не замислюється про те, що коріння проблем можуть бути і в соціальних аспектах. Тому вирішувати проблему охорони репродуктивного здоров'я необхідно комплексно, тобто з урахуванням не тільки біологічних, а й соціальних факторів, що впливають на стан здоров'я молоді.

В освітніх закладах повинні обговорюватися лише найзагальніші, найширші проблеми любові і шлюбу. Причому обговорюватися на

прикладах літератури, на рівні «платонічному», не переступаючи межі, за якою починається фізіологія і анатомія. Фізіологічних і гігієнічних аспектів проблеми статі слід стосуватися лише в індивідуальній бесіді або в групі не більше 3-х чоловік, і головним чином лікаря, а не педагогу [7, с. 34].

Спираючись на аналіз педагогічної теорії і практики, ми визначили наступні напрямки діяльності соціального педагога з профілактики ранньої вагітності серед молодих дівчат: робота з молоддю, просвіта батьків в галузі статевого виховання.

Дослідження проводилося на базі ІДГУ м. Ізмаїл, в дослідженні взяло участь 40 студентів-першокурсників. З метою виявлення необхідності проведення профілактики ранньої вагітності у молодих дівчат та охорона репродуктивного здоров'я нами був проведений констатуючий експеримент.

За підсумками первинної діагностики ми прийшли до висновку, що половина з опитаних вже живе статевим життям і не всі знають про засоби контрацепції і хворобах, що передаються статевим шляхом. Таким чином, ці недоліки в знаннях можуть привести до таких проблем як, рання вагітність, які можуть негативно вплинути на досягнення таких цілей в житті як щасливе сімейне життя, любов і здоров'я, а батьки і педагоги не завжди можуть допомогти дитині в питаннях статевого виховання.

На підставі даних, описаних вище, нами була підібрана та апробована програма профілактики ранньої вагітності молоді «Твоє майбутнє в твоїх руках». Профілактична робота була вибудувана за 3 напрямками: робота з педагогами, робота з батьками, робота з студентами. У всіх напрямках робота проводилася по блоках: соціальний, медичний і психологічний.

На зустрічах в рамках соціального блоку обговорювалося наступне: роль жінки в сучасному світі, відмінності чоловіків і жінок, гігієна дівчини. На заняттях медичного блоку розглядалися питання будови і функцій жіночої репродуктивної системи і збереження її здоров'я, а також основні етапи статевого дозрівання і зміни, які відбуваються в цей період. Заняття психологічного блоку були спрямовані на чуттєву сферу студентів.

Так само були складені буклети для батьків з інформацією про статеве виховання і рекомендаціями дій в разі вагітності молодої дівчини.

За підсумками реалізації програми було проведено повторне діагностування, яке дозволило виявити позитивну динаміку за наступними показниками: знання періоду, в який відбувається статеве дозрівання; кількість використовують засоби контрацепції, а так само знання засобів запобігання від небажаної вагітності; кількість вважають, що ранній початок статевого життя може завдати шкоди.

Реалізована програма довела свою ефективність. Завдання, поставлені в дослідженні, були виконані, мета досягнута. Матеріали дослідження можуть бути використані в роботі соціального педагога, психолога для профілактики ранньої вагітності молодих дівчат різних освітніх закладів.

1. Абрамова Г. С. (2012) Вікова психологія: навч. посібник для студ. ВНЗ. М.: Академія, 672 с.
2. Анафьянова Т.В. (2011) До питання про стратегію розвитку потенціалу здоров'я молодих сімей. *Сучасні проблеми науки і освіти*. № 5. С. 130-135
3. Андрюшина Є.В. (2016) Репродуктивне здоров'я населення – основа демографічної політики. *Народонаселення*. № 4. С. 16-34.
4. Бурцева Г. А. (2010) Фактори ризику формування репродуктивної системи дівчаток в сучасних умовах. К, 117 с.
5. Вовк І.Б., Квашенко В.П. (2007) Особливості репродуктивної поведінки підлітків. *Педіатрія, акушерство та гінекологія*. № 6. С. 75-77.
6. Ворник Б.М. (2015) Репродуктивное здоровье. К.: Семья, 128 с.
7. Дмитрієва Є. В. (2016) Засоби масової інформації та їх вплив на репродуктивну поведінку молоді. *Репродуктивне здоров'я дітей і підлітків*. № 4. С. 34-39.
8. Зайцев Г.К., Зайцев А. Г., Хаптанова Т. Г. (2016) Статеве виховання молоді: ціннісне ставлення до здоров'я. М.: КНОРУС, 189 с.
9. Ласточкіна М. А. (2014) Репродуктивний потенціал населення. *Економіка та соціологія.* № 2. С. 129-136.
10. Скутнєва А.В. (2009) Раннє материнство. *Соціологічні дослідження.* №7. С. 114-118.

ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У ЦСПР

Євгенія Драхня
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник- доц. Замашкіна О.Д.

У кінці XX – початку XXI ст. методологічна база теорії професійної підготовки соціальних працівників поповнилася концепціями професійної готовності, регіональної соціально-педагогічної освіти, адаптивної системи підготовки майбутніх соціальних працівників, соціалізації, соціодидактики, загальної готовності, соціального виховання тощо.

У сучасній вітчизняній науці висунуто кілька методологічних підходів до обґрунтування напрямів соціально-педагогічної діяльності соціального працівника з проблеми соціалізації дітей:

а) соціальний працівник має бути підготовлений до роботи в різноманітних соціальних і освітніх установах з об'єктами його професійної діяльності, представленими різними категоріями дітей, які відчувають труднощі в процесі соціалізації;

б) соціальний працівник, що функціонує в освітніх установах для надання допомоги не тільки дітям в їх соціалізації, а й педагогам і батькам – у вихованні цих дітей [1].

Незважаючи на розмаїття думок теоретиків соціальної педагогіки, організатори соціально-педагогічної освіти переконані, що ключовим фактором його існування і розвитку виступають актуальні потреби соціально-педагогічної практики у кваліфікованих професійних кадрах [2]. Ця ситуація є одним з обов'язкових показників ефективності діяльності соціального працівника як фахівця соціальної сфери і висуває вимогу до його професійної компетентності, центральними складовими якої виступають не тільки уявлення педагога про свою професійну діяльність, що зумовлює його професійну поведінку, специфіку взаємодії з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, прагнення до підвищення професійної комунікації; але і професійну готовність здійснювати комплексну психолого-педагогічну підтримку дитини.

Відстежуючи і оцінюючи динаміку розвитку особистості учнів, соціальний педагог повинен знати вікові особливості дитини в різні періоди життя, вміти діагностувати їх наявність і потенціал розвитку «зони найближчого розвитку». Безсумнівно, для прогресу країни важливо виховати громадянина і патріота, готового віддавати свої знання і вміння в ім'я її процвітання. У зв'язку з чим, слід приділяти увагу внутрішньому світу дітей, їх світогляду, системі цінностей, що визначають спрямованість особистості, ставлення до навколишнього світу, інших людей, самого себе [4]. Необхідно враховувати, що основне джерело виховання особистості – навколишнє середовище, яке прямо (через близьке оточення – сім'ю, сусідів, однолітків, виховні організації) або опосередковано (через засоби масової комунікації, субкультуру, регіональні умови життєдіяльності) впливає на дитину. Однак для того, щоб особистість, яка формується, могла повною мірою «привласнити» їх позитивний досвід, зробити його своїм надбанням, вона повинна мати дорослого супроводжуючого, який цінує людське життя, вміє і прагне вибудовувати навчання і виховання, «центровані на людині» [3]. У зв'язку з цим, одними з найважливіших ресурсів, що забезпечують гуманістичну спрямованість зростаючої особистості, виступають соціальні працівники, шкільні вчителі, соціальні педагоги та психологи, зосереджені на тому, щоб сприяти ефективності процесу розвитку у дитини емоційної чуйності і механізмів співпереживання.

Така система супроводу соціального виховання передбачає певні навички і культуру спілкування, моральну позицію, гуманістичні ціннісні установки, високий професійний рівень всіх цих фахівців,

активне використання ними комплексу психолого-педагогічних і медико-соціальних методів виховання [7, с. 195].

В якості необхідних умов ефективності процесу навчання і виховання крім «хорошого знання своєї професійної діяльності», «вмілого використання дидактичних і методичних напрацювань», «любові до дітей» назвали «вміння грамотно і ефективно спілкуватися». Цікаво, що в даній групі виявилися педагоги з багаторічним досвідом, що дозволяє їм стверджувати, що саме від уміння вибудовувати процес спілкування з дітьми у великій мірі залежить результат виховання. Життєвий простір соціуму є центр концентрації виховних ресурсів і можливостей, а спільний зі школярами пошук смислів знання створює умови для особистісного розвитку дитини [5].

При цьому соціальний працівник, що супроводжує дитину задіє такі соціально-педагогічні чинники соціально-педагогічної діяльності з соціалізації дітей, що визначають процеси соціальної інтеграції та реінтеграції її особистості:

- людський фактор, що виражається в педагогізації батьківського середовища, перепідготовки педагогічних кадрів як організаторів (лідерів) взаємодії;
- технологічний фактор, що виражається в моделі мережевої взаємодії освітніх установ, в активізації соціально-педагогічних ресурсів мікросоціуму зі створення виховуючого середовища дитинства;
- фактор «допомагає виховання», що визначає міжпоколінні відносини, педагогіку нейровиховання глобальних цінностей і смислів [10].

У соціокультурному просторі проводять спільні семінари творчої групи соціальних працівників, педагогів школи з працівниками культури, які спрямовані на систематизацію спільної діяльності по цивільно-правовому вихованню підростаючого покоління, організовані зустрічі зі школярами працівників відділу внутрішніх справ.

Облік цього практичного досвіду і реконструкція соціокультурної теорії при підготовці та перепідготовці соціального працівника з використанням новітніх педагогічних технологій, психотехнік і методик дозволять операціоналізувати основні ідеї і принципи особистісно-розвиваючої освіти [6]. Особистісно-професійний потенціал соціального працівника – самоорганізована система актуальних і потенційних особистісно-професійних компонентів, елементами якої є педагогічні здібності, особистісні і професійно-значущі якості, готовність до педагогічної діяльності. Інтегративну якість цієї системи – спрямованість, що виявляється в професійних орієнтаціях педагога.

В ряді освітніх установ системи підготовки педагогічних кадрів помітну роль відіграють інститути підвищення кваліфікації соціальних працівників (ПКСП). Вважаємо, що соціально-педагогічна діяльність ПКСП виступає сьогодні фактором розвитку напрямів соціально-педагогічної діяльності соціального працівника з соціалізації дітей; активізувати цей вплив можливе за таких умов:

–ПКСП вибудовує свою діяльність як активний соціальний суб'єкт, орієнтуючись на її соціально-педагогічні ефекти;

–розвивається як методологічний центр, основна роль якого – підтримка і втілення інновацій в контексті соціокультурних процесів кожного конкретного регіону;

–ініціює різноманітні за типом і масштабом соціально-педагогічні проекти при здійсненні прогнозо-проектної діяльності, залучаючи до участі в них регіональні освіту і соціум.

Сфера впливу ПКСП поширюється не тільки на самого педагога, а й на умови його професійної реалізації і життєдіяльності в цілому.

Отже соціальні працівники Центру соціально-психологічної реабілітації (м. Ізмаїл) всебічно підготовлені до роботи з вихованцями щодо здійснення їх успішної соціалізації. Умовою здійснення успішної соціалізації дітей в ЦСПР виступає витримка і терпіння всього педагогічного колективу. Оскільки, як правило, у таких дітей досить ускладнені відносини з вчителями, батьками, у багатьох взагалі відсутній елементарний досвід нормальних, спокійних, доброзичливих відносин з дорослими. Звідси процес соціалізації, як і будь-яка праця, зустрічає, часто героїчний опір дитини у полі виховного впливу. Дана обставина зобов'язує соціальних працівників у відносинах з цими дітьми суворо дотримуватися принципу: «якомога більше поваги до людини, якомога більше вимогливості до нього» [8, с. 18].

Корекція відхилень у поведінці передбачає, в першу чергу, виявлення неблагополуччя в системі відносин дитини як з дорослими, так і однолітками, і «лікування» соціальної ситуації, тобто корекцію педагогічних позицій дорослих, вирішення гострих і мляво поточних конфліктів, що несприятливо позначаються на соціальному розвитку дитини. Надзвичайно важливим є також аналіз соціометричного статусу дитини в дитячому колективі ЦСПР, в середовищі однолітків, визначення місця, яке він займає в системі міжособистісних відносин, виявлення того, наскільки виправдовуються його престижні очікування, чи має місце психологічна ізоляція, і, якщо така є, визначення її коренів і причин, а також можливих шляхів подолання.

Аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить про те, що в педагогічній науці розроблені різні класифікації етапів підтримуючої діяльності педагога. Основними етапами напряму соціально-педагогічної діяльності соціального працівника з соціалізації дітей є: діагностичний; пошуковий; договірний; діяльнісний; рефлексивний.

У соціально-педагогічній діяльності з проблем соціалізації вихованців важливим напрямом є підтримка самоактуалізації вихованців, яка відбувається за наступними етапами:

фіксація труднощів; спільно з вихованцем пошук причин виникнення труднощів; обговорення результатів; рефлексія спільної діяльності.

У роботі соціального працівника ЦСПР, стимулювання представляє собою процес безперервної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «соціальний працівник – дитина -мікросередовище», спрямований на підтримку у зростаючої особистості прагнення до самостійності, успішності. Інструментами, що стимулюють просування по «сходах потреб», є створення ситуації успіху та соціально-педагогічна оцінка [9].

Ситуація успіху – це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, при яких створюється можливість досягти значних результатів в діяльності як окремо взятої особистості, так і соціальної групи. В основі очікування успіху лежать потреби дитини – заслужити схвалення однолітків, значущих дорослих, певного соціального оточення. Успіх, як переживання вихованцем стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності, збігся або перевершив рівень домагань, може бути передочікуваним (вихованець чекає і сподівається на успіх), що встановлюється (вихованець фіксує досягнення) і узагальнюючим (очікування успіху стає поступово стійкою потребою). Прагнення до успіху є спосіб подолання неуспіху.

Ефективність соціально-педагогічного супроводу щодо соціалізації дітей в умовах ЦСПР забезпечується при дотриманні теоретично обґрунтованих соціально-педагогічних умов:

- забезпечення підвищення теоретичного і методичного рівнів готовності соціальних працівників до прилучення дітей до втрачених соціальних цінностей;
- надання комплексного соціально-педагогічного супроводу, який виступає як обов'язкова умова системної соціалізації дітей до життя в соціумі на основі системного, діяльнісного, інтегрованого та рефлексивного підходів;
- створення високого морального, соціально-психологічного клімату у виховній (освітній) установі і сім'ї, що сприяє закріпленню відповідального ставлення до соціальних цінностей і досвіду спілкування, поведінки і життєдіяльності;
- забезпечення інтеграції виховних сил Центру соціально-психологічної реабілітації;
- здійснення індивідуального і диференційованого підходів до вихованців в процесі їх поетапної соціалізації.

Таким чином, сьогодні надзвичайної актуальності набуває науково-практична проблема оптимізації діяльнісної підготовки соціально-педагогічних кадрів в умовах політико-культурних

трансформацій освіти. Можна констатувати, що в такій ситуації переходу важливо не втратити професію «Соціальний працівник», що забезпечує комплексне психолого-педагогічний і медико-соціальний супровід учасників освітнього процесу.

1. Безпалько О. В. (2014). Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб. К.: Видавничий дім «Калита».
2. Вайнола Р. Х. (2014). Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. пос.. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова.
3. Вербець В. В. (2012). Методика організації та проведення соціологічного дослідження: навч.-метод. пос. Березіно.
4. Зимівець Н. В. (2014). Соціально-педагогічні умови формування здорового способу життя учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат.* № 11. С. 27-29.
5. Кальченко Л. В. (2009). Педагогічні умови соціального захисту дітей у притулках для неповнолітніх: дис. ... канд. пед. наук. Луганськ.
6. Лютий В. П. (2010). Соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням: дис. ... канд. пед. наук. Луганськ.
7. Сташук О. (2019). До проблеми операційно-когнітивного компоненту готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи в центрах ранньої соціальної реабілітації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* Запоріжжя : КПУ. Вип. 8 (103). С. 195-200.
8. Спікер П. ред. (2000). Соціальна політика: теми та підходи. К.: Фенікс.
9. Полтавець В. ред. (2000). Соціальна робота в Україні: перші кроки. К.: Видавничий дім «КМ Academia».
10. Толстоухова С. В. ред. (2001). Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді. К.: УДЦССМ.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ТА ПРОБЛЕМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ

Леонід Житомирський
старший викладач
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Стан здоров'я студентської молоді є одним із важливих узагальнюючих параметрів здоров'я нації. Студентство являє собою потенціал кваліфікованих трудових ресурсів країни, основний інтелектуальний потенціал суспільства, є активним суб'єктом соціального відтворення та рушійною силою подальших соціально-економічних змін та суспільного розвитку держави [2].

Основним завданням закладів вищої освіти в Україні є підготовка висококваліфікованих спеціалістів для суспільних потреб, культури і науки. Одним із основних чинників всебічного розвитку студентів у нашій державі є фізичне виховання. Ця дисципліна відіграє значну роль у формуванні здорового способу життя випускника вищої школи. Саме фізичне виховання формує навички організації дозвілля та відпочинку, стимулює фізичну активність, є важливим елементом виховання людини майбутнього [1, с.147].

Модернізація системи фізичного виховання в університетах України та самої дисципліни «Фізичне виховання» стає завданням першорядної ваги. Екзаменаційні стреси, постійне розумове навантаження, мала рухова активність, порушення режиму раціональної праці та відпочинку, неправильне харчування, побутові незручності, пов'язані з проживанням у гуртожитку, прагнення студентів поєднувати навчальні заняття з роботою – все це несприятливо позначається на їх здоров'ї. Проведені в нашій країні медико-соціологічні дослідження доводять, що рівень здоров'я здобувачів вищої освіти знижується.

За оцінкою фахівців, майже 90% здобувачів вищої освіти мають відхилення у здоров'ї, кожен другий має морфофункціональну патологію, понад 40% – хронічні захворювання, понад 50% студентів мають незадовільну фізичну підготовку, 40% – слабкі уявлення про теорію здорового способу життя. Відсутність знань про культуру здоров'я та нехтування ним викликають тенденції до погіршення здоров'я молоді.

Проблема реформування фізичного виховання у закладах вищої освіти України є об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Звертають на себе увагу дослідження В.С. Мунтяна, який у своїх працях визначає реформування фізичного виховання та підкреслює значущість ролі та функцій кафедр фізичного виховання, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій, передусім, мотиваційного характеру, відповідно до якісного змісту варіативних навчальних програм, спрямованих на заохочення та збереження інтересу студентської молоді до занять з фізичного виховання [3, с. 38].

Питання правового регулювання діяльності кафедр фізичного виховання та організації навчального процесу з дисципліни «Фізичне виховання» нашли своє відображення в таких державних документах, як: Закон України «Про фізичну культуру і спорт» зі змінами та доповненнями від 17.11.2009 р., Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р., «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., Указ Президента України від 9 лютого 2016 р. «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя – здорова нація», постановах Кабінету Міністрів України, наказах МОН України та інших нормативно-правових актах,

мета яких – забезпечення організації фізичного виховання та масового спорту зі студентською молоддю.

Мета дослідження – визначити перспективи модернізації фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти України.

Для дослідження мети були поставлені такі завдання:

1. Визначити європейський контекст модернізації фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти Польщі.

2. Проаналізувати сучасний стан фізичного виховання в університетах України.

Для вирішення вищезгаданих завдань були використані загальноприйняті методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів наукової та методичної літератури, нормативно-правових актів, інших джерел інформації та практичного досвіду фахівців Польщі та Сумського державного університету.

Приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 р., інтеграція освіти в європейській освітній простір, перехід до сучасних інформаційних технологій активізують проблеми модернізації вищої освіти України, яка передбачає оновлення змісту, форм і методів навчання та виховання, примноження інтелектуального потенціалу України [1, с. 30].

09.07.2009 року МОН України видало наказ «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Слід відзначити, що до блоку гуманітарних наук була включена навчальна дисципліна «Фізичне виховання». У цьому наказі зазначено, що з 2009 року фізичне виховання у вищих навчальних закладах стало позакредитною дисципліною. У 2010 році в цей наказ були внесені зміни, які також негативно впливають на навчальний процес з дисципліни «Фізичне виховання»: «Взяти до відома, що обсяг вибіркової навчальної дисципліни визначається вищим навчальним закладом і повинен становити не менш як 1 кредит ECTS. (пункт 1.3. в редакції наказу МОН № 831 від 25.08.2010).

До 2009 року дисципліна «Фізичне виховання» була обов'язковою для всіх студентів університетів. Здобувачі вищої освіти мали можливість відвідувати заняття двічі на тиждень з першого по сьомий семестри включно. До 2009 року обсяг годин у навчальних планах на фізичне виховання становив 144 години на навчальний рік. Після «модернізації» ця цифра спочатку зменшилася до 30-36 годин, а потім стала дорівнювати нулю. Посилаючись на наказ МОН України від 09.07.2009 р. № 642, деякі університети країни вирішили або скорочувати навчальні години на фізичне виховання в навчальних планах, або переводити навчальний предмет на курс за вибором студентів.

Таким чином, години, які традиційно в навчальних планах призначалися на навчальну дисципліну «Фізичне виховання» з першого по сьомий семестри включно в обсязі 504-518 годин (при 4

годинах на тиждень), використовуються на даний момент на інші обов'язкові дисципліни.

На нашу думку, наявність кредитів на дисципліну «Фізичне виховання» в університетах Республіки Польща свідчить про розуміння значущості цього навчального предмета на державному та університетському рівнях та умотивовує студентів до занять. Окрім цього, дослідження групи польських науковців Е.Задарко, Я.Юнгера, З. Барабаша вказують на те, що в політехнічних університетах та мистецьких вищих школах Польщі збільшують кількість годин з дисципліни «Фізичне виховання» до 120-ти академічних годин на навчальний рік упродовж 4-ох, і навіть 8-ми семестрів [1, с.77].

13 березня 2018 року Секція з фізичної культури і спорту Відділення вищої освіти НАПН України провела засідання круглого стола «Здоров'я – формувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій». Голова секції доктор економічних наук, професор, ректор Національного університету фізичного виховання і спорту України Є.В. Імас наголосив, що значний резонанс у секції з фізичної культури і спорту викликало питання про практичне зникнення фізичного виховання у закладах вищої освіти [4].

Відповідальні особи за фізичне виховання МОН України вирішили, що у зв'язку з інтеграцією України до Європейського освітнього простору достатньо буде скопіювати досвід університетів Західної Європи і проблеми фізичного виховання студентської молоді країни будуть розв'язані. Але вони не враховували багато чинників, які дозволили Західноєвропейським країнам досягти значних результатів у збереженні та зміцненні здоров'я студентської молоді.

По-перше, в країнах Євросоюзу створені умови для занять у спортивних секціях з тих видів спорту, якими студенти бажають займатися, які є для них є привабливими.

По-друге, в цих країнах держава виділяє значні кошти для створення в кожному університеті матеріально-спортивної бази. Це наочно видно на прикладах польських університетів. Так, у класичних університетах існує задовільна спортивна база, є басейни у кожному такому закладі вищої освіти. Майже всі виші мають зали для єдиноборств та спортивних ігор, гімнастичні, тренажерні, тенісні, фітнес-зали, стадіони та ін. У більшості університетів обладнані реабілітаційні зали для занять зі студентами, віднесеними до спеціальних медичних груп.

По-третє, у Польщі склалася чітка система управління фізичним вихованням і спортом у студентському середовищі.

Структурно-функціональний та порівняльно-змістовний аналіз структурної ієрархії вишів Польщі та України засвідчив, що специфіка польських класичних університетів полягає в існуванні певних навчальних підрозділів, які займаються проблемами здоров'я

студентів. Але, на жаль, у більшості українських вишів такі навчальні підрозділи відсутні.

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Аналіз стану здоров'я населення України та перспектив виходу з кризового стану, в якому воно перебуває, свідчить про те, що в країні потрібна модернізація системи фізичного виховання в університетах та самої дисципліни «Фізичне виховання». Необхідно враховувати думку провідних учених України, які наголошують, що механічне копіювання досвіду вищої школи провідних країн з цього питання не дають у найближчій перспективі очікуваного ефекту через відсутність в Україні у суспільній свідомості розуміння можливостей оздоровчої рухової активності для розв'язання багатьох соціально-економічних проблем сьогодення; серйозне відставання вітчизняної системи шкільного та сімейного фізичного виховання; непривабливий стан загальнодоступної матеріально-технічної бази масового спорту в Україні; задовільний рівень благополуччя більшості студентської молоді; відсутність освіченості та мотивації вітчизняних студентів до активного способу життя [4].

Отже, дослідження показало, що МОН України необхідно розробити довготривалу та масштабну фізкультурно-оздоровчу програму, яка дозволить вийти державі з кризового стану та покращити здоров'я студентської молоді.

Перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі пов'язані з виявленням усіх чинників та ресурсів, які повинні бути відображені в фізкультурно-оздоровчій програмі.

1. Долгова Н. (2017). Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України: монографія. Сумський державний університет. 238 с.

2. Кошманюк М. (2014). Особливості формування здорового способу життя студентів в умовах вищого навчального закладу. URL: https://dspace.uzhu.edu.ua//bitstream/lib

3. Попрашаєв О., Білик О., Островський М. (2015). Фізичне виховання в контексті інтеграції взагальноєвропейський освітній простір. *Спортивна наука України*. №2 (66). С. 36-43.

4. Рекомендації НАПН України «Здоров'я – формувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій. URL: https://uni-sport.edu.ua>content>informatiya-pro

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ЖІНОК, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ

Ольга Замашкіна
кандидат педагогічних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Насилля по відношенню до жінок є одним з найбільш розповсюджених порушень прав людини у сучасному світі, що ведуть до катастрофічних наслідків.

За словником-довідником, «насилля в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена сім'ї по відношенню до іншого (інших) члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, фізичні чи психічні травми» [7, с. 290].

Вперше про домашнє насилля, як серйозну соціальну проблему заявили у США. Враховуючи гендерну ситуацію, вчені констатують, що найчастіше домашньому насиллю піддаються жінки. «За даними ВООЗ у 2018 році кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. У США 62% убивств жінок було вчинено їхніми чоловіками, у Перу 70% усіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насилля у сім'ї. Із 87 тисяч жінок, які були навмисно вбиті в 2017 році в усьому світі, більше половини з них вбиті своїми партнерами або членами сім'ї, що означає, що 137 жінок у світі щодня гинуть від рук члена власної родини» [4].

Понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками. Майже 70% жінок піддаються різним формам знущань та приниження. Щорічно близько 1500 жінок помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів більш схильні до суїциду, а 50% - до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильство, народжують хворих дітей [1].

Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Х. Арангурена, Г. Блумера, М. Вебера, Д. Галтунга, Л. Гумпловича, Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Л. Козера, К. Маркса, Р. Мертона, Г. Москі, У. Самнера, Н. Смелзера, А. Смолла, П. Сорокіна, О. Шпенглера, Г. Тарда, З. Фройда, Е. Фромма.

Проблеми профілактики та протидії насиллю в сім'ї досліджували такі вчені, як О. Бандурка, А. Блага, О. Джужа, Л. Крижна, О. Костирь, Ю. Крупка, К. Левченко, О. Литвинов, Г. Мошак, М. Панов, Я. Сотак, О. Старков та ін.

Вчені класифікують декілька видів домашнього насилля – фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Таке соціальне явище може існувати у різноманітних родинах, незалежно від їхнього соціального положення, рівня освіти, наявності дітей та багатьох інших характеристик. Тому вирішення проблеми домашнього насилля

возведено у ранг загальнодержавних задач. Так, в Україні, від початку 2019 року домашнє насильство у його широкому розумінні як вид правопорушення вважається кримінальним злочином: за рік було відкрито 1029 кримінальних впроваджень, за якими 783 особи визнані винними у здійсненні кримінального злочину, пов'язаного з домашнім насиллям.

Ситуація насилля відноситься до характеристик складної життєвої ситуації, яка об'єктивно порушує життєдіяльність жертви насилля і подолати її самостійно у більшості випадків неможливо.

Враховуючи те, що зазначена проблема є досить розповсюдженою у суспільстві, то й вирішувати її необхідно комплексно, застосовуючи активну взаємодію всіх суспільних інститутів та фахівців, які займаються питаннями наукового та практичного вирішення зазначеної проблеми.

Явище насильства у суспільстві – це у значній мірі наслідок традиційного виховання, коли агресивна поведінка розглядається як єдиний спосіб вирішення існуючих проблем. При цьому соціалізація хлопчиків спрямована на проявлення агресії проти інших людей, а дівчаток привчають терпіти, пристосовуватися, зберігаючи зовнішню видимість благополуччя.

Науковці при дослідженні вказаної проблеми докладно розглядають чинники, що обумовлюють насильство в сім'ї загалом і насильство над жінками зокрема, та виділяють такі: соціальні, економічні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, політико-правові, медико-фізіологічні [6, с. 25].

Вчені характеризують соціальні фактори напруженням, конфліктами, насильством в суспільстві, пропагуванням у ЗМІ насильства як моделі поведінки. Найбільш розповсюдженими економічними причинами прояву насильства є різке погіршення умов життєдіяльності родини внаслідок безробіття, економічної залежності, відсутності можливості і умов працевлаштування. Психологічні фактори пояснюються стереотипами поведінки у родинах батьків подружньої пари; педагогічні – відсутністю культури поведінки – моральної, громадянської, економічної, трудової, естетичної. До групи соціально-педагогічних причин виникнення домашнього насилля відносять відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах ґендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини тощо. Політико-правові чинники, що обумовлюють домашнє насильство характеризуються загальними внутрішньо сімейними проблемами, як негативними суспільними явищами, до членів сім'ї – як до власності через відсутність правової свідомості, недостатній пріоритет проблем сім'ї та ґендерної рівності, увага до материнства і дитинства збоку держави, а не до сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства. До медико-фізіологічних – відсутність репродуктивної культури населення,

зловживання наркотичними речовинами, різні фізіологічні порушення організму тощо [5, с. 118-119].

За дослідженнями вчених Г. В. Жигунової та Н. О. Пономаренко причиною насильницьких дій чоловіків по відношенню до себе жінки вважають недовіру (20 %), приниження (20 %), психічні розлади (20 %), відсутність терпіння (40 %); 80 % з опитаних жінок відчували в сім'ї з боку свого чоловіка насильницькі дії [3, с. 142].

З розвитком теоретичної і практичної соціальної роботи в Україні з'являються нові інноваційні форми соціальної допомоги: кризові центри, що надають допомогу жертвам насилля – жінкам, що виявилися у тяжкій життєвій скруті, у екстремальних психологічних і соціальних умовах та їх реабілітації. Основним змістом роботи таких центрів є забезпечення психологічної реабілітації жертвам насилля у різних формах обслуговування.

На сьогодні надання соціальних послуг жінкам, до яких було застосоване насилля, є одним з найактуальніших аспектів організації соціальної роботи із зазначеною категорією клієнтів. В рамках проєкту Мінсоцполітики створено 46 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, які забезпечують виявлення постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, надання таким постраждалим екстреної та планової допомоги. Такі бригади (два соціальні працівники та психолог) безкоштовно працюють у 12 областях України, виїжджаючи на екстрений виклик, швидко визначають ситуацію, надають психологічну та соціальну підтримку. А при необхідності жінку забирають і направляють до центру допомоги.

Звертатися за допомогою можна жінкам самим, або з дітьми, в разі, якщо вони стали жертвами фізичного, морального, економічного або сексуального насильства в сім'ї.

На додаток, перша леді України Олена Зеленська анонсувала запуск спільного проєкту з Міністерством соціальної політики – національний кол-центр, до якого звертатимуться жінки, котрі зіштовхнулися з домашнім насильством. Оператори «гарячої лінії» співпрацюватимуть з поліцією, соцслужбами та психологами [4].

Особа, яка постраждала від насильства в сім'ї потребує цілого комплексу послуг. Зокрема, медична допомога може надаватися особі, яка зазнала фізичного або сексуального насильства. Якщо за фактом насильства викликали поліцію, то її працівники у разі необхідності викликати карету швидкої допомоги, або відразу направити постраждалу в заклади охорони здоров'я. Медичну допомогу може також надавати Центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді.

Після тривалого періоду стресу, страху за власне життя та депресії жертви потребують психологічної реабілітації. Постраждала особа може отримати безкоштовну консультацію психолога на гарячій лінії, а більш глибинний курс реабілітації можуть безкоштовно надати громадські організації та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Постраждалі від насильства часто потребують правового захисту, наприклад, адвоката для представлення інтересів у суді, консультації професійного юриста щодо процедур розлучення та ін. Для такого виду послуг існують безкоштовні центри правової допомоги.

Нерідко перед постраждалими постає питання притулку, так як жертви насилля рятуються втечею. Тимчасовий притулок можуть давати соціальні служби, спеціальні громадські організації. Деякі з них сприяють отриманню професії та працевлаштуванню.

В Україні з 1997 року працює Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» - стала організація, відома на національному та міжнародному рівнях завдяки ефективній діяльності в обраних сферах щодо розбудови суспільства рівних прав та можливостей, без насильства та торгівлі людьми. Організація працює для забезпечення ґендерної рівності, запобігання всім видам ґендерного насильства, зокрема насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів прав людини в усі сфери життя суспільства та держави [2].

Фахівець з соціальної роботи грає ключову роль в організації соціальної допомоги жертвам насилля в сім'ї. При роботі з даною категорією жінок ними застосовуються наступі підходи: виховний (в ролі консультанта, експерта), фасилітація (виконує завдання помічника у подоланні проблеми), адвокатування (виконання ролі адвоката від імені клієнта).

На даний момент в Україні діє десять кризових центрів – у Харкові, Кривому Розі, Бердянську, Краснопавлівці, Маріуполі, Слов'янську, Вінниці, Одесі, Рубіжному й Херсоні. Соціальні працівники кризових центрів, що супроводжують жінку, постраждалу від різних форм насилля, що знаходиться у кризисному та небезпечному для фізичного і духовного, психічного і соціального здоров'я стані, надають комплексну спеціалізовану соціальну допомогу:

- створення необхідних умов для забезпечення доступної і своєчасної

психологічної допомоги за телефоном незалежно від їхнього статусу і місця проживання;

- спрямування постраждалих до інших служб, організацій, в яких у повній мірі та

кваліфіковано буде надано допомогу професійними психологами, психотерапевтами, психіатрами, юристами та ін.;

- залучення та координація різних державних органів і установ, недержавних і

громадських об'єднань, місцевої спільноти до вирішення питань соціальної допомоги жінкам, які опинилися у важкій життєвій ситуації;

• розробка та впровадження: найбільш ефективних технологій надання

комплексної спеціалізованої соціальної допомоги жінкам, які перебувають у кризовому стані та технологій міждисциплінарної і міжвідомчої взаємодії фахівців різного профілю з надання допомоги жінкам;

• підтримка жінок у вирішенні проблем мобілізації їх власних можливостей і

внутрішніх ресурсів для подолання важких життєвих ситуацій;

• надання тимчасового притулку для жінок з дітьми, перебувають у важкій

життєвій ситуації;

• профілактика відмов від новонароджених дітей.

У структурі кризових центрів діють три відділення. Перше – відділення

консультативної допомоги і реабілітації, у якому створені умови для збереження і відновлення соціально-психологічного здоров'я жінок, що знаходяться у складній життєвій ситуації. У другому відділенні надається соціально-психологічна допомога жінкам, які перебувають у важкій життєвої ситуації, і членам їх сімей з метою профілактики соціального сирітства та подолання наслідків важкій життєвій ситуації. Третє відділення - тимчасового перебування для жінок з дітьми, що перебувають у важкій життєвій ситуації, мета роботи якого надання тимчасового притулку, у якому фахівці допомагають вирішувати питання життєустрою (оформлення матеріальних допомог, правову та психологічну підтримку, допомогу в налагодженні відносин з родичами, відновлювали втрачені документи тощо).

Отже, узагальнюючи і порівнюючи розвиток кризових центрів України і подібних центрів за рубежем, можна сказати, що вони мають як схожі, так і власні особливості. Україна могла б черпати ефективні і цікаві форми роботи з досвіду деяких зарубіжних країн. Наприклад - сімейні форми роботи, програми для чоловіків-кривдників (Канада), мережева терапія (Стокгольм, Швеція). Також потрібно відзначити, що Україна потребує конкретних стандартів для роботи кризових центрів, чіткого виділення послуг, що надаються ними, найбільш ефективному інформуванні жінок про наявність найближчих центрів.

1. Б'є – не завжди любить. URL: https://mi100.info/2019/07/05/bye-ne-zavzhdy-lyubyt-blyzko-1500-zhinok-kozhnogo-roku-pomyrayut-vid-ruk-vlasnyh-cholovikiv/

2. Громадська організація «Ла Страда-Україна». URL: http://old.lastrada.org.ua/ucp_mod_content_show_napryamki-diyalnosti.html

3. Жигунова Г.М., Пономаренко Н.О. (2015) Причины насилия над женщинами в семье. *Общественные науки. Социология. № 2 (34).* С. 137-144.

4. За домашнє насильство – за ґрати: Як в Україні та світі боряться зі знущанням у родині. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo___za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146

5. Малиновська Т. М. (2016) Попередження насильства над жінками в сім'ї. *Право і безпека.* № 1 (60). С. 117-120

6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання (2012): навч.-метод. посіб. / уклад.: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброда Д. Г. та ін. Київ [б.в.]. 246 с.

7. Соціальна педагогіка: словник-довідник (2009) / За заг. Ред. Т.Ф. Алєксєєнко. Вінниця: Планер. 542 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА

Олексій Запорожченко
кандидат філософських наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Як правило, говорять про соціальну дезадаптацію в тому випадку, коли спостерігаються певні порушення в процесі соціалізації, пов'язані з недостатнім або спотвореним засвоєнням існуючих загальноприйнятих цінностей, моделей поведінки і соціальних норм суспільства. Перш за все, соціальна дезадаптація проявляється у девіантній поведінці. Причини соціальної дезадаптації та й сам феномен девіантної поведінки доцільно розглядати як соціально-психологічну проблему і підходити до її вивчення комплексно, використовуючи підходи і методологію соціології, психології, педагогіки та інших наук.

Одним із перших вчених, хто зробив ґрунтовне дослідження проблем соціальної дезадаптації і девіації був французький соціолог Е. Дюркгейм, який пов'язував соціальну дезатаптацію і девіантну поведінку з таким соціальним феноменом, як «аномія» (від лат. беззаконня), що пов'язаний з кризою системи цінностей, їх неузгодженістю, аморфністю, деградацією. Е. Дюркгейм досліджував процеси соціальної дезорганізації, що властиві перехідним періодам у житті суспільства, результатом яких стають соціальна деструкція, соціальна дезадаптація, різні форми девіантної і делінквентної поведінки. В умовах відсутності або порушення моральних імперативів виникають соціальні загрози, на що вчений звернув особливу увагу. Причину більшості негативних та деструктивних соціальних феноменів Е. Дюркгейм бачив в процесах соціального відчуження, до

якого ведуть швидкі соціально-економічні трансформації суспільства, до яких особистість не може адаптуватися. Але соціальне відчуження може бути результатом не тільки економічних перетворень, а й розбіжності насаджуваної або панівної системи моральних цінностей і світогляду окремо взятого індивіда. У такому випадку відбувається дезорієнтація, дезадаптація особистості, а виходом з ситуації невизначеності може стати і нерідко стає або соціальне відчуження, або «замикання» на собі, що є результатом зовнішньої і внутрішньої дезадаптації.

Соціальне відчуження може виступати в різних формах девіантної, аномічної поведінки, до яких Е. Дюркгейм відніс явище самогубства, причини виникнення та специфіку якого пов'язав з проявами не стільки індивідуально-особистісного, скільки соціального характеру. Соціологом було встановлено, що кількість та поширеність суїцидів зростає у періоди соціальних перетворень і потрясінь економічного, політичного і аксіологічного характеру. Розглядаючи самогубство, що пов'язане з соціальною аномією, дослідник бачить його причину в руйнуванні соціальних зв'язків, ослабленні механізмів, що сприяють соціальній інтеракції, наслідком чого стає негативний вплив соціального середовища на свідомість і поведінку індивідів. Що стосується аномічного самогубства, то воно є наслідком слабкості регулюючих норм, що може вести до вибору девіантних форм поведінки в якості нормативних, оскільки соціальні норми як такі або значно ослаблені, або відсутні взагалі. При всіх відмінностях, які існують між різними видами самогубства, причини, що ведуть до його скоєння, Е. Дюркгейм бачить в таких явищах, як соціальна апатія, соціальна безвихідь, соціальне самотність, що утрудняють процеси адаптації до умов, що змінилися і мінливих умов життя, результатом чого і стає суїцид [1].

Не уникає аномічних проявів і сучасне постіндустріальне суспільство. Швидкість, з якою розгортаються сучасні соціальні процеси, а також їх суперечливий характер створюють умови для виникнення соціальної аномії. Серед основних причин слід виділити чинники, що мають відношення до сфери економіки. Економічна нестабільність, невисокий рівень і якість життя основної частини населення, маргіналізація, розширення простору економічної стратифікації, недостатність матеріальних і фінансових коштів для забезпечення більш-менш прийнятного способу життя, неможливість задоволення базових потреб і багато іншого сприяють розвитку аномії, що виявляється в найрізноманітніших формах.

Що стосується проблеми соціальної дезадаптації та девіантної поведінки підлітків у сучасній Україні, то більшість відхилень у поведінці неповнолітніх, такі, як бродяжництво, пияцтво, кримінальні правопорушення, вживання ПАР, агресія і т.п., мають у своїй основі спільне джерело - соціальну дезадаптацію. Соціальна дезадаптація

означає порушення взаємодії індивідуума з середовищем, що характеризується неможливістю здійснення ним в конкретних мікросоціальних умовах своєї позитивної соціальної ролі, що відповідає її можливостям. У вітчизняній літературі виділяються наступні причини соціальної дезадаптації неповнолітніх, що лежать в основі їх девіантної поведінки: дисфункціональність сім'ї; індивідуальні особливості (вікові, характерологічні, психологічні); шкільна дезадаптація; вплив асоціального неформального середовища; причини соціально-економічного, соцокультурного і демографічного характеру [2, с. 44].

Найчастіше причиною соціальної дезадаптації виступає не одна з можливих причин, а їх комплексна сукупність. Дійсно, не так уже й рідко буває, що підліток погано вчиться через негаразди в сім'ї, а це, у свою чергу, викликає зневагу до нього вчителів і товаришів по шкільному класу. Подібна обстановка призводить до небажаних змін в свідомості, а потім і в поведінці такого підлітка. Однак більшість вітчизняних фахівців переконана, що справжні причини масової соціальної дезадаптації підлітків слід шукати в сучасній сім'ї, в різкому зниженні її виховного потенціалу. Так, за результатами експертних опитувань, більшість фахівців, що працюють з дітьми, схильні пояснювати зростання девіантної поведінки серед сучасних підлітків саме відсутністю турботи з боку батьків у дисфункціональних сім`ях [2, с. 48]. Соціальна дезадаптація призводить до ізоляції, позбавлення або втрати підлітком основної потреби - потреби в повноцінному розвитку і самореалізації. Соціально дезадаптовані підлітки перебувають у важкій життєвій ситуації, є жертвами, та їх права на повноцінний розвиток грубо порушені. Дитинство - це період інтенсивного фізичного, психічного і соціального розвитку, а неможливість здійснення позитивної соціальної ролі змушує підлітка шукати альтернативні і небажані шляхи для реалізації своєї потреби в розвитку. В результаті може бути втеча з сім'ї або зі школи, де неможливі реалізація внутрішніх ресурсів, задоволення потреб розвитку. Інший спосіб «вирішення проблеми» - це експерименти з наркотиками та іншими психоактивними речовинами, вчинення злочинів.

Основними причинами соціальної дезадаптації є чинники соціального, економічного, психологічного та психосоматичного характеру. Щоб якось впоратися із зростанням соціальної дезадаптації і девіантної поведінки серед дітей та підлітків, потрібно знайти такі підходи і рішення, що будуть здатні знизити вплив цих чинників. Профілактика девіантної поведінки серед дітей і підлітків повинна забезпечуватися спільною взаємодією різних агентів соціалізації: сім'ї, школи, неформальних груп, колективів, інших соціальних інститутів і суспільства в цілому. Всі заходи по зменшенню масштабів девіантної поведінки серед дітей та підлітків, можна об'єднати в дві загальні групи:

- загальні профілактичні стратегії, що пов`язані із загальними механізмами можливого запобігання девіантної поведінки;

- диференційовані стратегії, які спрямовані на конкретні групи дітей і підлітків і конкретні види девіантної поведінки.

Загальна профілактика передбачає створення сприятливих соціально-економічних, соціокультурних, соціально-педагогічних умов, що сприяють: виконанню сім'ями їх соціальних функцій, вихованню здорових у фізичному і психічному відношенні дітей; повноцінній реалізації виховних функцій загальноосвітніх установ, забезпеченню розвитку здібностей і позитивних інтересів дітей, їх зайнятості корисною діяльністю в позакласний час.

Спеціальна профілактика передбачає координаційно-реабілітаційні заходи щодо дітей з групи ризику, неповнолітніх правопорушників і заходи соціально-правової, психолого-педагогічної та медичної підтримки і допомоги безпосередньо сім'ям [3, с. 120].

Реалізація державної політики профілактики дитячої безпритульності та правопорушень неповнолітніх передбачає диференційований підхід до різних груп дітей, що потребує здійснення цілого комплексу заходів, що забезпечують гуманізацію соціуму дитини, гармонійний розвиток її особистості, профілактику шкільної та соціальної дезадаптації тощо. У цьому процесі мають бути задіяні всі служби і установи: освітні, установи соціального захисту дитини, соціокультурні, правові, інформаційні ресурси. Необхідно постійно працювати над розвитком інноваційних форм роботи, що розширюють застосування дієвих заходів громадського і державного впливу з метою корекції поведінки і соціальної адаптації дітей, які перебувають в зоні соціального ризику (що мають високий ступінь шкільної і соціальної дезадаптації, які не працюють і не вчаться, з відхиленнями в психічному та інтелектуальному розвитку тощо). Інститутами соціального захисту дітей має проводитися постійна робота із розробки відповідних заходів, що забезпечують соціальну допомогу та реабілітацію, захист прав і законних інтересів неповнолітніх, які опинилися в кризовій ситуації (сироти, які залишилися без піклування батьків, діти, які пішли з родини, які зазнали різних форм насильства і жорстокості; жертви соціальних конфліктів, техногенних і екологічних катастроф, діти і підлітки, які страждають від різних форм залежності тощо [4, с. 282].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що в даний час йдуть бурхливі процеси змін в суспільстві, які впливають на соціальну адаптацію підлітків. Взагалі суспільству потрібні такі його члени, які здатні жити в цьому суспільстві. Сьогодні у зв'язку зі соціально-економічною і політичною кризою в державі основні традиційні агенти соціалізації і адаптації не завжди є ефективними. Середня українська сім'я не здатна якісно виконувати свої соціалізаторські функції, спостерігається різке падіння її виховних можливостей. Такі ж процеси відбуваються і в

школі. Відсутність достатнього фінансування навчальних закладів призвело до кризи в системі освіти, ми фіксуємо проблему нестачі кваліфікованих вчителів, шкільних психологів, соціальних педагогів тощо, що негативно впливає на рівень соціального захисту і виховання дітей. Підлітки, замість належного контролю з боку батьків і школи социалізуются на вулиці в молодіжних неформальних групах, що впливає на різьке зростання девіантної та делінквентної форм поведінки серед підлітків. Адже люди не володіють від народження усіма необхідними навичками для життя в суспільстві, вони набувають їх протягом життєвого шляху. В процесі своєї адаптації підліток повинен мати можливості пристосуватися до умов свого існування, і інші люди (батьки, педагоги, соціальні робітники, психологи тощо) мають бути для нього своєрідними інструкторами, помічниками, захисниками та старшими товаришами. В ході адаптації підліток засвоює набір ролей, які йому належить грати в суспільстві і вводить в свою систему поведінки ті патерни та моделі поведінки, які санкціоновані як певною соціальною групою, до якої належить підліток, так і суспільством в цілому.

1. Дюркгейм Э. (1994). Самоубийство: Социологический этюд. М.: Мысль. 399 с. URL:http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/669/Emil'_Djurkgejm___Samoubijstvo._Sociologicheskij_etjud.pdf
2. Афанасьєва В. (2008). Вплив сім'ї та школи на девіантну поведінку підлітка. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. № 4. С. 43-50.
3. Москалюк О. (2009). Соціально педагогічна стратегія профілактики та корекції девіантної поведінки підлітків. *Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна:* Випуск XI. Кам'янець Подільський: Аксіома. С. 119-123.
4. Мельник Л., Сербалюк Ю. (2009). Девіантна поведінка молоді та шляхи її профілактики. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. Випуск 5.* С. 279-288.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УВ'ЯЗНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

Катерина Звездіна
студентка ІІ курсу факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Метіль А.С.

Вбивці, злодії та шахраї завжди були, є та будуть з'являтися, особливо в такі тяжкі часи низького рівня життя населення. Але наперекір безчесним та непрощенним, а іноді й безсердечним діям

ув'язнених, вони все ще залишаються особами, які потребують захисту і врегулювання їх життєвої діяльності. Саме тому, метою цієї статті є розглянути системи ув'язнення та утримання для людей, які вчинили злочини різних категорій тяжкості, в таких країнах як США й Україна.

Як одного разу, заявив Ф.М. Достоєвський, наскільки цивілізованим є суспільство, можна побачити по тому, як воно ставиться до своїх ув'язнених. Але це відношення іноді абсолютно не відповідає правилам утримання людини в місцях позбавлення волі. Різні пенітенціарні установи розрізняються за рівнем безпеки, який класифікується за типом утримання під вартою, а також за озброєнням і способами поводження персоналу з ув'язненими. Нині використовується п'ять рівнів, найвищий і новий (адміністративний максимум (ADX)), який існує з 1994 року та оцінюваний як особливий.

ADX - це вищий рівень безпеки для найнебезпечніших в'язнів, таких як серійні вбивці й терористи серед них такі особи як Теодор Качинський, Террі Ніколс, Закариас Муссауї й (перед стратою) Тімоті Маквей. Умови утримання в тюрмі з таким рівнем надзвичайно суворі через повну ізоляцію.

Високий рівень безпеки.

Закриття дверей контролюється централізовано окремим охоронним центром з поодинокими осередками. У деяких в'язницях люди можуть перебувати в закритих камерах або поза приміщеннями протягом дня. Відповідно обмежується свобода пересування, і ув'язнених супроводжує персонал.

Середній рівень безпеки.

Закриття дверей з централізованим управлінням і розміщення осіб здійснюється в одній камері. Кожна камера має свій туалет і раковину. Ув'язнені можуть залишати камери, щоб брати участь в програмах реабілітації або працювати. Всі системи мають подвійні прорізи, обладнані сторожовими вежами й контролюються озброєним персоналом.

Низький рівень безпеки.

Розміщення в загальних спальнях з двоярусними ліжками та загальними туалетами. Гуртожитки замикаються на ніч, пересування ув'язнених, тимчасово контролюються тюремним персоналом. Самі об'єкти мають подвійну решітку і також охороняються.

Мінімальний рівень безпеки.

Дані установи для ув'язнених цього рівня зазвичай вважаються ненасильницькими, тому приміщення відповідає низькому рівню безпеки. Охороняється лише у незначній мірі і контролюється меншою кількістю співробітників, їх об'єкти просто огороджені, деякі з них взагалі перебувають у сільській місцевості й контролюються без патрулювання. Затримані часто працюють в довколишніх державних установах, таких як військові бази у деяких з них навіть є підключення до Інтернету в камерах [1].

При цьому не завжди утримання ув'язненого відповідає його злочину, в США десятки тисяч розміщуються в окремих камерах: в замкнутому просторі, без контакту з зовнішнім світом. Такий приклад ми можемо бачити на 53 річному американцеві Пауеру, який був замкнений в «бетонній клітці» за пограбування банку строком 10 років, протягом яких він повністю зійшов з розуму (відкусив собі два пальці, відрізав мочку вуха і просвердлив дірку в черепі до мозку).

У таких бетонних «ямах» в США знаходяться понад 80 000 ув'язнених, які спочатку були призначені для найнебезпечніших в'язнів, але як показує досвід, вистачить і простого порушення правил, щоб опинитися в «ямі», яка часто не набагато більше за велике двоспальне ліжко.

Якщо пощастить, можна виходити на вулицю (в ґратчасту клітку) три рази на тиждень – на годину. Виходячи, одному, на руки одягають наручники; а іншим, взагалі не дозволяється залишати свою кімнату. Аргентинський вчений-юрист Хуан Мендес, який працює в ООН спеціальним доповідачем з питання тортур та з проблемами, щодо умов в ізоляторах США, стверджує, що це можна прирівняти до катування. З ним згодні багато знавців міжнародного права, а ЦРУ і Пентагоні давно зазначили: поодиноким ув'язненням намагаються зламати волю у «війні з терором» [2].

Що стосується України - ситуація не краща, це ми можемо спостерігати у висловлюванні журналіста Сергія Шевчука: «Потрапити в українську версію в'язниці, часом, розумієш, що це куди страшніше смерті». Ми прагнемо стати розвиненою європейською країною, але на цьому шляху нам потрібна ментальна інтеграція у нашій свідомості, де життя окремого громадянина сприймається як щось абсолютне; а конституція, в якій перераховані права кожного мешканця країни, є не лише прикладом юридичної літератури й формальним атрибутом державності. Що ми власне помічаємо на прикладі ситуацій у вітчизняних виправних установах – СІЗО, колоніях і тюрмах, де панують нелюдські умови, жорстокість, корупція і тотальне безправ'я.

Вітчизняні СІЗО можуть представити лише антисанітарію, холод, засуху, не добропорядний контингент та жорстоких вартових. Слідчих ізоляторів в Україні дуже мало – не більш як один-два на кожну область, тому камери у них фактично повсякчасно заповнені, де на одного ув'язненого призначається щонайбільше 1,5 м^2; а замість 15-20 там перебувають «тільки» 30 осіб. Як результат: ліжок на кожного не вистачає, тому арештантам доводиться спати по черзі. З іншого боку, недотримання санітарних умов: стіни камер часто покриті товстим шаром грибка і цвілі, які знаходяться в приміщеннях віком близько 100 років, де живуть клопи й щури, а сусідом по ліжку може виявитися хворий на туберкульоз або сифіліс.

Залежно від суворості охоронців, душ можна дозволити собі один раз на тиждень (жінкам – два рази), вода крижана цілий рік. Також

в'язні змушені знаходитися в таких умовах майже цілодобово окрім годинного гуляння в закритому зверху решітками внутрішньому дворику СІЗО.

На території таких СІЗО традиційно існують так звані «VIP-камери», в яких за додаткову плату проживають найбільш заможні «постояльці» ізоляторів, де досить охайно, а у кожного підслідного приватне ліжко, доступний телевізор, комп'ютер і навіть Інтернет.

Даний різновид проблеми також стосується і медичного забезпечення тюрем, яке рахується самобутнім курортним зонуванням, куди теж дозволено дістатися виключно за гроші. Тим, хто справді потребує першочергової медичної допомоги, лишається просто сподіватися не виїхати з-під варти в інвалідному кріслі. Як наслідок в українських СІЗО щорічно вмирають близько 150 персон – найчастіше через серцево-судинні недуги або хвороби дихальних шляхів і легенів, а також 5% заарештованих гинуть через суїцид.

Всі атрибути утримання людей під вартою дуже добре відтворив у кінострічці український журналіст Усов «Тюрма No 1», який був показаний на екрані у 2012 році. Він продемонстрував, що з фігурами, невдоволеними режимом або «інтер'єром» камер, тюремні надзиратели особливо не панькаються: тортури, побиття, знущання, вибивання свідчень – все це для сьогочасної української темниці цілковито звичайні речі, про які, розуміється, жодний не говорить, щоб не пошкодити «імідж професії».

Ці нелюдські умови буття за ґратами можна навіть пом'якшити, утім лише давши хабар керівникові. За певну кількість грошей арештант ще має можливість «поспілкуватися» в ізольованій кімнаті з жінками легкої поведінки. Також вільно отримати через тюремний караул будь-що: алкоголь, цигарки, мобільні телефони, і навіть наркотики — він ще й буде стежити за тим, щоб усе це не виявили під час планових обшуків приміщення. Цікавим фактом є чистий тіньовий дохід одного лише Лук'янівського СІЗО, який становив 1,5 млн. грн. на тиждень у 2018 році, що є безпосереднім результатом повселюдного хабарництва, протизаконних посилок та запаморочливого надходження наркотичних речовин, яким промишляють самі «слуги закону».

Аспект тюремної їжі далеко не кращий – вона не поділяється на сніданок, обід й вечерю, а вписується в поняття «баланди» – огидного рідкого супу, який більше нагадує помиї ніж їжу, через те, що правління намагається економити на свіжості продуктів, а рештки бюджетного фінансування легко розкрадаються. Отже тут процвітають раз на місяць 20-кілограмові посилання з «волі», яку треба розділити на 30-60 сусідів, а часом частина подібної посилки не доходить, через надзирателя, який може виявити «заборонені» предмети.

Можна теж відмітити, що через прийняття нового Кримінального процесуального кодексу попередній відсоток державних витрат на

харчування ув'язнених в СІЗО або ІТТ знизився вполовину – з 10 до 5%, а друга частка фінансування йде на виплату комунальних платежів (20%) та на зарплати тюремникам та їх керівництву (75%), незважаючи на гнилі стіни, труби каналізації, які розвалюються, а також трухлу сітку електромереж.

В нашій країні є 138 таких установ, але тільки в 31 діє суворий режим, ще 30 обороняються в особливому або посиленому режимі, також у функціонує 12 колоній для неповнолітніх злочинців (одна з них — суворого режиму), а також 8 установ виключно для жінок. Окремо серед українських «зон» зазначено 22 виправних центри або колонії-поселення, 6 госпіталів для засуджених і 2 лікувально-трудових профілакторії. Деякі СІЗО також мають при собі так звані «тюремні блоки», куди потрапляють найзапекліші бандити і рецидивісти.

За загальноприйнятою думкою, умови утримання ув'язнених у ВТК (виправно-трудових колоніях) просто не можна порівнювати з тим, що діється в СІЗО на територіях України. Ув'язнені тут населяють не тісні камери по 40-50 осіб, а бараки на 10-20 осіб, подекуди з окремими ліжками (а не двоповерховими нарами) і навіть телевізорами.

Побачення з родичами в колоніях найнижчого ступеня безпеки припустимі кожного дня, а за хорошу поведінку ув'язненому можуть раз у квартал надати зустріч з дружиною на 3 дні. Тереном зони дозволено переміщатися досить вільно, а головну частину часу в'язні проводять за роботою, за яку їм навіть приплачують певні гроші.

Безпосередньо «цілюща трудотерапія» кругом поважається найбільш дієвим прийомом для перевиховання правопорушників – діяльність допомагає відокремитися від нелегких думок, підтримує деякий образ громадського побуту, а для багатьох також сприяє освоєнню раніше невідомого фаху та дає змогу дістати власні гроші, на які людина може, наприклад, отоварюватися в крамницях, які функціонують при кожній колонії. Умова праці арештантів в Україні регулюються звичайним Кодексом законів про працю. Для в'язнів діють такі самі правила й умови роботи, що і для інших громадян – 40-годинний робочий тиждень та мінімальна заробітна плата [3].

Дослідивши умови буття ув'язнених у двох зовсім розбіжних державах, можна зробити умовивід, що до заарештованих громадян характерне байдуже ставлення та уряд не надає відповідної опіки, фінансування і підтримки для злочинців, які часом бувають зовсім невинними людьми, тому дане питання залишається таким, що потребує посиленого нагляду та урегульованості нормативними актами нашої держави.

1. Gefängnissystem der Vereinigten Staaten, URL : https://de.wikipedia.org/wiki/Gef%C3%A4ngnissystem_der_Vereinigten_Staaten#cite_ref-7 (дата звернення: 16.11.2020)

2. Ramin M. Nowzad ,«AMNESTY – Magazin der Menschenrechte», USA BOX AUS ZEMENT 2015, URL :https://www.amnesty.ch/de/ueber-amnesty/publikationen/magazin-amnesty/2015-1/usa-box-aus-zement (дата звернення: 17.11.2020)

3. Шевчук Сергей, Независимый аудитор, «Человек на цепи: жизнь в украинских тюрмах» 2014 URL: http://n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/1088?view=material (дата звернення: 17.11.2020)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТРУДЯЩИХ-МІГРАНТІВ

Костянтин Іскров
кандидат юридичних наук, старший викладач
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

На найбільш ранніх стадіях розвитку людина як розумна істота пересувається, в порядку експерименту, на нові землі, реагуючи на загальне збільшення чисельності населення Землі і на виснаження природних ресурсів, необхідних для виживання. Створення національних держав стало найбільш важливою подією, що вплинула на мобільність та розподіл населення на Землі. Для підтримання певного рівня життя, етнічної та культурної цілісності й унікальності держави дійшли висновку щодо необхідності встановлення прикордонного контролю з метою обмеження напливу іноземців. Це почало розпочинатись на початку XIX сторіччя, наразі ці процеси набули значних масштабів і мають вже інший структурований підхід держав до прийняття і залучення на свої території певних "категорій" осіб. Цьому в першу чергу сприяла глобалізація, досягнення в галузі зв'язку та транспорті. Питанню міграції та правового статусу мігрантів присвячено достатньо міжнародних документів т наукових досліджень, проте у загальному підсумку стан осіб які прийняли для себе таке вольове рішення покинути будинок, рідних та територію своєї держави залишається не найкращим.

Мета дослідження – здійснити аналіз заходів захисту трудових прав мігрантів.

Дослідженням проблеми захисту прав мігрантів займались такі вчені та практики, як Шемшученко Ю., Чугуєвська М., Гнатюк Т., Микитаев А., Дадаев О., Хавронюк М. та ін.

З історичної точки зору міграція - явище досить давнє. Економічні заворушення, збройні, національні конфлікти, екологічні катастрофи та інші проблеми постійно змушують багатьох людей пересуватися по планеті. За підрахунками, багато мільйонів осіб щороку залишають свої країни. Під міграцією розуміється переміщення людей, як правило, пов'язане зі зміною місця проживання. Вона поділяється на

безповоротну (з остаточною зміною місця проживання), тимчасову (на тривалий час), а також, сезонну (на певний період року). Розрізняють зовнішні (за межами країни) та внутрішні (із села в місто тощо) види міграції. Зовнішні включають еміграцію та імміграцію. Еміграція - масове переселення з Батьківщини в іншу країну, тривале перебування за межами країни через переселення. Імміграція - це в'їзд іноземців до країни для довгострокового або постійного проживання [3].

Сьогодні найбільш визнаним міжнародним документом з визначення поняття трудового мігранта та основ його правого статусу і захисту є Конвенції Міжнародної організації праці «Про трудящих-мігрантів», яка переглянута у 1949 році.

Зокрема цією Конвенцією запроваджено, що кожний член Міжнародної організації праці який її ратифікував зобов'язаний надати мінімальні стандарти для працюючих мігрантів та запровадити у своїй державній політиці наступні кроки, зокрема: створити спеціальну службу з питань міграції, яка б сприяла, а не адмініструвала факти міграції та карала, створити умови для полегшення від'їзду, переїзду та прийму працівників – мігрантів. Забезпечення працівників – мігрантів та членів їх сімей потрібним медичним обслуговуванням. Кожна держава яка прийняла зобов'язання за цією Конвенцією повинна надати, без дискримінації за ознакою національності, раси, релігії або статі, іммігрантам, що законно прибувають на його територію, умови не менш сприятливі ніж ті, якими користуються його власні громадяни, а саме належну заробітну плату та соціальну допомогу, членство в профспілках, проживання, доступ до правосуддя.

Крім того, Конвенція зобов'язує держави, встановлювати наступні гарантії, зокрема, що працівник-мігрант, який був допущений до своєї країни на постійне місце проживання, та члени його сім'ї, яким дозволено супроводжувати або приєднатися до нього, не будуть вислані з країни походження або до країни, з якої вони емігрували, оскільки мігрант не може продовжувати свою роботу через хворобу або травму, отриману після його прибуття, крім тих випадків, коли зацікавлений працівник сам бажає цього [2].

Незважаючи на те, що такі мінімальні стандарти забезпечення та захисту прав трудового мігранта були розроблені та сформульовані у Конвенції у 1938 році, а згодом доповнені у 1949 році, у деяких країнах вони досі існують в меншому обсязі ніж передбачено Конвенцією, працюють неефективно, а інколи взагалі відсутні. Тому проблема не вирішується вже більше 100 років коли вперше на міжнародному рівні зазначили мінімальні гарантій для цієї категорії осіб.

Непередбачуваність, надзвичайність та складність завдань, що пов'язані із процесом міграції, вимагають скоординованих дій та співпраці між регіонами і державами. Організація Об'єднаних Націй відіграє активну роль у цій галузі, сприяючи розвитку діалогу, а також,

взаємодії між державами та регіонами та заохочуючи обмін досвідом та розбудову потенціалу у галузі співпраці.

Велика кількість мігрантів піддаються дискримінації через різні прояви експлуатації. Нелегальні іммігранти перебувають у особливо складному становищі [5].

Одним з останніх дієвих міжнародних документів з відповідним переліком заходів виконання яких дозволить більш предметно підійти до вирішення цієї проблеми є Нью-Йорська декларація про біженців та мігрантів 2018 року. Про неї зазначимо більш детально.

19 вересня 2016 року Генеральною Асамблеєю було прийнято низку зобов'язань під час першого в історії засідання, проведеного на високому рівні щодо питань біженців та мігрантів відносно їх захисту. Ці зобов'язання містяться в Нью-Йоркській декларації. Дана декларація про біженців та мігрантів виражає політичну волю світових лідерів рятувати життя, захищати права людини та розподіляти обов'язки по всьому світу. Світові лідери висловили думку про те, яким чином кожна країна забезпечить дотримання цих зобов'язань. Біженці-мігранти, ті, хто допомагає їм та їхнім країнам та громадам, отримають вигоду, якщо ці зобов'язання будуть виконані.

У Нью-Йоркській декларації перераховане широке коло зобов'язань як щодо теперішньої, так і майбутньої готовності світу, щодо вирішення майбутніх завдань [1]. Перелік зобов'язань (див. рис. 1).

Захищати права людини всіх біженців і мігрантів незалежно від їхнього статусу.
Забезпечити, щоб всі діти-біженці та діти-мігранти почали здобувати освіту протягом декількох місяців після прибуття в країну призначення.
Запобігати та припиняти сексуальне і гендерне насильство.
Надавати підтримку країнам, які здійснюють порятунок, прийом і розселення великої кількості біженців і мігрантів.
Працювати над ліквідацією практики утримання дітей під вартою з метою визначення їхнього міграційного статусу.
Рішуче засудити ксенофобію щодо біженців і мігрантів і підтримати глобальну кампанію по боротьбі з цим явищем.
Посилити надання гуманітарної допомоги і допомоги з метою розвитку найбільш залученим країнам, в тому числі за допомогою інноваційних багатосторонніх фінансових рішень, з метою повного усунення дефіциту фінансування.
Знайти нове житло для всіх біженців, що потребують розселення, і розширити можливості для переїзду біженців в інші країни, наприклад за допомогою програм мобільності робочої сили або освітніх програм.

Рис. 1. *Перелік зобов'язань*

Для Україна, як держави, що нажаль є «постачальником» трудових-мігрантів варто долучатись до «Нью-Йоркської» програми дій для можливості запобігати поширенню витоку працездатних людей

з території нашої держави. Ще одними, на наш погляд, важливими заходами захисту прав трудових мігрантів, якими є громадяни України запропоновані Чугуєвською М., яка зазначає, - «надзвичайно корисним може бути розширення мережі представництв та їхнього штату в місцях найбільшого напливу заробітчан, створення спеціальних приймальнь, запровадження доступних і безкоштовних юридичних консультацій, ширшої системи інформування, з метою повернення на територію України. Йдеться не про формальне право на повернення на Батьківщину, яким користується будь-який громадянин України, а про створення певних умов для повернення, про зміну ситуації, яка спонукала до виїзду за кордон. Дії держави мають бути спрямовані передусім на те, аби українці дедалі рідше виїздили за кордон на заробітки, на захист прав громадян, які працюють за кордоном, на забезпечення сприятливіших можливостей їх працевлаштування у зарубіжних країнах, у разі з їхнього боку такої нагальної потреби, і заохочення повернення мігрантів на Батьківщину» [4].

Вважаємо, що проблема захисту прав трудових мігрантів та сприянню повернення їх до дому, у державу громадянами якої вони є, має бути присвячена подальша міжнародна практична робота, оскільки дисбаланс працюючих, кваліфікованих людей створює не тільки економічні проблеми для держав але й лежить в площині природних прав людини, які обмежуються не лише правом на працю та гідну її оплату але й мають у своєму переліку інші права людини які вона втрачає стаючи трудовим-мігрантом.

1. Міжнародний захист прав мігрантів. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/pkzrauserym-iashyfkh-tuav-pkguarkhkv.

2. Конвенція про працівників-мігрантів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_159#Text.

3. Чугуєвська М. (2012). Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном: навч. посіб. К.: Віче, № 24. 30 с.;

4. Бльок Н.В. Захист трудових прав українських мігрантів: навачально-науковий інститут права та психології НУ «Львівська політехніка». Л. С. 10-14;

5. Гнатюк Т. Правове забезпечення працівників-мігрантів на міжнародному та національному рівнях. К. Наукові записки. Випуск 29. С. 219-230.

КРИЗА В ВЕНЕСУЕЛІ: СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МІСІЙ

Анастасія Лапановська
студентка ІІ курсу факультету української філології і соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – викл. Садова С.О.

Навколо Венесуели в цілому і соціальної ситуації що склалася там, сформувалося потужне інформаційне поле міфів і домислів, які заважають розгледіти реальну картину.

Демографічний і соціально-економічний «портрет» венесуельського суспільства в цілому виглядає досить оптимістично, хоча за деякими напрямками (наприклад, еміграція) мають місце негативні тенденції. Протягом багатьох років спостерігається безперервне зростання народонаселення. На рубежі 2014-2015 рр. була подолана позначка в 30 мільйонів. До 2017 р Венесуелі, п'ятої за чисельністю населення країні Латинської Америки, проживало 31,3 млн осіб. Основне джерело зростання населення - висока народжуваність. За цим показником венесуельське суспільство випереджає більшість держав регіону з коефіцієнтом народжуваності, що перевищує загально-регіональний на 1,4 пункту і становить 17,9 народжень на 1 тис. населення (2015-2020). Таким чином, Венесуела досить забезпечена трудовими ресурсами і не відчуває проблем з пенсійним забезпеченням літніх груп населення. Саме цим значною мірою обумовлений той факт, що в Венесуелі функціонує одна з найпрогресивніших пенсійних систем в Латинській Америці. Поріг виходу на пенсію один з найнижчих в регіоні і становить для чоловіків 60 років, а для жінок - 55 («попереду» знаходиться Болівія з рубежами в 55 і 50 років відповідно) [1].

За показником частки державних соціальних витрат у ВВП Венесуела є одним з лідерів латиноамериканського регіону. У 2013-2014 рр. вона склала 17,8%, поступившись лише Кубі (31,8%), Бразилії (26,3%) і Коста-Ріко (23,3%). На жаль, більш актуальної інформації по даному параметру Економічна комісія по Латинській Америці і Кариби не надає [1].

Інтегральним показником, що характеризує соціальну ситуацію в країні, традиційно є рівень бідності та злиднів. Одночасно ці соціальні параметри виступають найбільш спірними і бурхливо обговорюваними в публічному просторі. У венесуельському контексті вкрай складно визначити їх об'єктивний рівень, оскільки в інформаційному полі розгортається зіткнення двох протилежних «картин світу», фактично взаємовиключних один одного. З одного боку, проурядові офіційні джерела, створюючи позитивний образ країни, акцентують інформаційну увагу на зусиллях і здобутках влади щодо стабілізації соціальної ситуації. Згідно з їхніми даними, загальнонаціональний рівень бідності за 2016 р скоротився з 19,7% до 18,3%, а рівень бідності - з 4,9% до 4,4%. У 2014 р, через рік після приходу до влади Н. Мадуро,

ними фіксувався рівень бідності в обсязі 5,4%. З часу обрання президентом У. Чавеса в 1998 році цей показник, який тоді дорівнював 10,8%, вдалося, згідно їх оцінками, скоротити вдвічі. Опозиційні ЗМІ дають прямо протилежну – депресивну – картину соціальної деградації, описуючи становище в таких термінах, як «гуманітарна криза», «соціальна катастрофа» та ін. Вони оперують даними пролонгованого опитування громадської думки, проведеного венесуельської неурядовою організацією «Фонд Хосе Марії Бенгоа» - «Опитування про умови життя в Венесуелі» (Encuesta sobre Condiciones de Vida en Venezuela, Encovi). Дослідження тривало з 2014 р по 2016 р в вибірку потрапили 6,5 тис. венесуельських сімей. Згідно з результатами Фонду, в цей період кількість бідних сімей зросла з 48% до 82%. Обмеженість даного опитування полягає в тому, що він фіксує суб'єктивну оцінку бідності, здатну розходитися з об'єктивним станом речей. Сім'ї з середнім доходом схильні до самовизначення себе як бідних, порівнюючи з рівнем доходу в інших країнах. На користь цього говорить той факт, що до вибірки опитування Encovi потрапили головним чином сім'ї викладачів провідних ВНЗ країни. Проте, дані опитування були широко розтиражовані і опозиційних ЗМІ в якості ілюстрації соціального занепаду в Венесуелі [2].

Окремо варто сказати про рівень голоду в Венесуелі. Дана проблема є однією з найгостріших і широко обговорюваних в опозиційних ЗМІ, згідно з якими 75% венесуельських сімей не мають доходу, здатного забезпечити базову продуктову корзину. ЕКЛАК розвінчує міф про масовий голод в Венесуелі і надає дані про відсоток населення, який ласує нижче мінімального енергетичного рівня. Згідно з оцінками фахівців, цей показник в період 2014-2016 р знаходився на рівні 5%, який збігається із середнім по Латинській Америці і одночасно з показниками таких країн, як Аргентина, Мексика, Уругвай, Чилі, Бразилія, Коста-Ріка і Куба [3].

Основу сучасної соціальної політики Венесуели складають так звані соціальні місії, які можна характеризувати як державні проекти, спрямовані на вирішення нагальних соціальних проблем з метою підвищення рівня людського розвитку країни. Перші місії з'явилися в 2003 р, до моменту приходу до влади Н. Мадуро в 2013 р діяло вже 34 програми. Більшість з них були продовжені в незмінному стані, частина модифікована, були створені і нові. Оскільки соціальна політика періоду правління У. Чавеса вже була раніше розглянута, ми зупинимося на нововведеннях, введених урядом Мадуро. Починаючи з 2014 р, по всій країні ведеться будівництво так званих «Баз місій» [5]. Це багатопрофільні функціональні центри, в яких «перетинаються» освітні та медичні місії. До початку 2017 року було побудовано і введено в дію 1,2 тис. Подібних центрів. Першою місією, створеною новим урядом, стала в квітні 2013 р місія «Ефективність або ніщо», спрямована на створення механізмів контролю громадянського

суспільства за якістю державного управління. Виконання цієї функції було покладено на територіальні та комунальні поради, які були наділені додатковими повноваженнями з нагляду за місцевими органами влади. Через два місяці влада ініціювала місію «Молодь Батьківщини» (згодом названа ім'ям чавістского активіста Роберта Серрі, убитого в жовтні 2014 г.), спрямовану на забезпечення соціального захисту молоді. Суть цієї місії полягала в систематичній організації комплексу освітніх, спортивних і культурних заходів. Через чотири роки місія була доповнена напрямком, орієнтованим на стимулювання зайнятості молоді (безробіття серед неї більш ніж вдвічі перевищує загальнонаціональний показник, досягаючи у 2016 році 5,8%, і виступає потужним фактором криміналітету [3]. В середині 2017 року влада ініціювала План «Молодіжна справа». Ідея полягала в тому, щоб направити не задіяні трудові ресурси економічно активного населення у віці 15-35 років на забезпечення вже діючих соціальних місій, а також ряду виробничих програм держави, головним чином в сільському господарстві. Крім зарплат, що виплачуються учасникам Плану, для них передбачені додаткові грошові бонуси від держави. Серед молоді була проведена добровільна програма запису і реєстрації, яка зібрала до початку 2018 р 880 тис. чоловік.

В умовах зростаючої ролі армії у венесуельському суспільстві і в цілях профілактики розколу серед військових уряд запустив в середині 2014 р місію «Перший метр», що спеціалізується на наданні соціальної та економічної підтримки військовослужбовцям. Місією передбачені пільгові кредити на покупку житла, автомобілів і побутової техніки, а також спеціальні пенсійні програми [4].

До числа програм, які зазнали серйозної модифікації, відноситься місія «Продовольство». В рамках її функціонує мережа державних магазинів «Mercal», де продаються продукти і товари першої необхідності за субсидованими (так званими «справедливими») цінами. Починаючи з 2016 р уряд прийняв рішення частково відійти від цієї схеми (супермаркети «Mercal» не були тотально закриті, хоча окремі випадки мали місце). Причиною переходу до іншої моделі продовольчого розподілу стала широко поширена корупція: з одного боку, недобросовісні чиновники, користуючись службовим становищем, в масовому порядку вивозили товари контрабандою за кордон, головним чином в сусідню Колумбію; з іншого - дрібні вуличні спекулянти («бачакерос») скуповували товари і перепродували їх за завищеними цінами. Все це стимулювало дефіцит продовольства та інших товарів, що і змусило перейти до моделі розподілу «з рук в руки». Для цього була створена національна мережа «Місцевих комітетів по виробництву і постачанню» [2].

За початковим задумом вони повинні були представляти сполучні ланки між безпосереднім виробником (сільськогосподарськими комунами і підприємствами) і споживачем. Однак поки ця модель

далека від реальності, і велика частина продуктів, що розподіляються імпортується. На кінцевому етапі формується стандартна продовольчий «кошик», який поставляється замовнику безпосередньо додому (логістичні функції виконуються силами муніципальних комун і військовими). Коробка CLAP є продуктовий набір вагою 13-14 кг. На сім'ю з трьох осіб такої кількості продуктів вистачає приблизно на два тижні. Щоб отримувати набори, треба подати заявку в територіальну комуну. До кінця 2017 року загальна кількість венесуельців, які виявили бажання їх отримувати, перевищила 6 млн. У цілому за 2016-2017 рр. було розподілено 117 млн. наборів. Спочатку планувалося, що коробки CLAP будуть розподілятися не рідше двох разів на місяць, проте повсюдно мають місце перебої в постачанні (у багатьох випадках періодичність доставки не перевищує одного разу на два місяці). Також спостерігається зростання ціни одного набору. Спочатку вона була фіксована на рівні 10 тис. Боліварів, проте до 2018 р під напором інфляції досягла 25 тис. боліварів [2].

Одним з центральних елементів забезпечення адресності соціальної політики стала ініціатива уряду щодо впровадження «Посвідчення Батьківщини» - своєрідного аналога російської «Соціальної картки». Ідея була висунута в середині 2016 року, однак перейти в практичну площину вдалося в наступному році. С січня 2017 року в країні почалася масова кампанія видачі посвідчень нового типу. Протягом року минуло кілька «хвиль» реєстрації, в результаті чого вдалося перевищити спочатку запланований обсяг. Спочатку планувалося забезпечити «Посвідчення Батьківщини» 15 млн громадян; за даними на січень 2018 року їх отримали 16,5 млн. Для цього в федеральному масштабі було розгорнуто волонтерський рух «Ми-Венесуела», до складу якого входило близько 150 тисяч добровольців. Головне завдання, поставлене перед рухом, полягала в агітації і поясненні громадянам переваг, які може дати новий документ [4].

Посвідчення являє собою електронну картку, що виконує в основному ідентифікаційну функцію, а також в обмеженому обсязі платіжну (див. Нижче). Як персональний ідентифікаційний документ картка багато в чому дублює вже існуюче при собі посвідчення особи і містить індивідуальну інформацію про володаря (на передній частині поміщена фотографія), включаючи особистий цифровий код QR. У своїй другій іпостасі «Посвідчення Батьківщини» може прийматися як платіжний інструмент при оплаті видаються продуктові набори CLAP. У січні 2018 був запущений пілотний проект, в рамках якого за отримання базових наборів стало можливим розплачуватися за допомогою засобів, нарахованих на картку. В умовах дефіциту грошової маси і зростаючої інфляції подібний інструмент електронного розрахунку дозволив частково полегшити доступність продуктів, що розподіляються державою. Крім того, впровадження «Посвідчення Батьківщини» як платіжного інструменту дозволило виключити з

фінансових ланцюжків приватних банківських посередників, котрі часто брали великий відсоток. В результаті грошові операції в рамках місій стали здійснюватися безпосередньо між державою і громадянами. Крім того, на «Посвідчення Батьківщини» зараховуються субсидії держави різним верствам населення, які підпадають під ту чи іншу державну програму грошових виплат (незаможні, матері-одиначки, інваліди, вагітні і т.д.), пенсії престарілим громадянам, численні разові державні бонуси (так звані бони, наприклад Різдвяний бонус 2017 г.). Обмежена фінансова функціональність «Посвідчення Батьківщини» частково компенсується іншим інструментом - карткою «Вогнища Батьківщини», що функціонує в рамках однойменної соціальної місії, введеної в дію в 2015 році. На особистий рахунок в державному банку зараховуються державні виплати та бонуси, які можна перевести в готівку з допомогою неї. Однак вона не оснащена чіпами як дебетні або кредитні карти, тому її не можна безпосередньо використовувати як інструмент платежу.

Третя функція посвідчення полягає в тому, що воно являє собою своєрідний «вхідний квиток» в соціальну політику держави в цілому і в «соціальні місії» зокрема. Отримання картки дозволяє підключитися до тієї чи іншої місії і стати її бенефіціаром. Наприклад, стати в чергу на отримання безкоштовного соціального житла в рамках місії «Житло» відтепер отримував можливість тільки власник «Посвідчення Батьківщини». У січні 2018 року уряд вирішив розширити функціональність «Посвідчення Батьківщини», доповнивши сферу його застосування можливістю оплачувати проїзд в громадському транспорті. В кінці 2017 року з'явився новий варіант електронної карти, призначений для студентів, – «Студентське посвідчення Батьківщини», на яке зараховувалися стипендія та субсидії тим, хто навчався не тільки в державних, а й приватних ВНЗ [4].

Дуже спірним в інформаційному просторі залишається питання про охоплення соціальних місій. Урядові джерела стверджують, що так чи інакше бенефіціарами державних програм стали не менше 20 млн. венесуельців (60% населення). Згідно з даними опитування ENCOVI того ж «Фонду Хосе Марії Бенгоа», з 2015 по 2016 рр. кількість реципієнтів державних програм зросла з 25% до 28%. У будь-якому випадку перед урядом стоїть імператив розширення охоплення місій, оскільки повноцінна соціальна політика повинна носити загальнонаціональний характер. Треба відзначити, що соціальні місії, будучи знаковим міжнародним брендом боліваріанського уряду, разом з тим знаходять часткову підтримку серед опозиції. Її лідери, піддаючи місію критиці за окремими напрямами, одночасно відчувають їх широку суспільну підтримку і не ризикують радикально відмовитися від сформованої моделі соціальної політики в разі гіпотетичного приходу до влади [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна соціальна політика Венесуели, має багато в чому дотаційний характер, забезпечує

значної частини населення сприятливі умови життя навіть в умовах економічних труднощів, ніж багато в чому і пояснюються результати трьох останніх виборчих кампаній. Про «гуманітарну катастрофу» всерйоз говорити не доводиться. Разом з тим ця політика поки не в достатній мірі відповідає на економічні виклики і вимагає від держави більше послідовних і принципових дій для ефективного управління в соціальній сфері.

1. Венесуэла: данные и статистика. URL: https://knoema.com/atlas
2. Венесуэла: 40 лет экономической катастрофы. Сайт «Айходл», 23.05.2017, URL: https://ru.ihodl.com/analytics/2017-05-23/venesuela-40-let-ekonomicheskoj-katastrofy/
3. Венесуэла: путь по лестнице, ведущей вниз. Сайт «Нефть-капитал», 01.10.2019, URL: https://oilcapital.ru/article/general/01-10-2019/venesuela-put-po-lestnitse-veduschey-vniz
4. Гонсалес Г. Венесуэла: хронология кризиса социалистической модели. Deutsche Welle, 20.08.2018. URL: https://p.dw.com/p/2htRL
5. Пятаков А.Н. (2015). Социальные миссии Венесуэлы: национальный и международный аспекты. Латинская Америка. № 4. С. 86-102

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТА ПОЗИТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Валентина Манєва
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Замашкіна О.Д.

Система соціального захисту (ССЗ) населення, що функціонує в даний час, формувалася з урахуванням, по-перше, історичної радянської наступності, при збереженні обсягу соціальних зобов'язань перед населенням, а, по-друге, в контексті бюджетних можливостей, які змінювалися від мінімального значення в період економічного кризи 1990-х рр. до максимального в період економічного зростання кінця 2000-х рр. Протягом існування в пострадянській Україні ССЗ зберегла високу ступінь спадкоємності зі своїм радянським зразком: в першу чергу – категоріальний принцип призначення пільг і виплат населенню.

З одного боку, спостерігалися активні спроби формування ліберальної моделі організації соціального захисту, націленої на надання адресної допомоги виключно представникам бідних верств населення, що знайшло своє вираження в розробці відповідних фінансових механізмів та нормативно-законодавчої бази. З іншого

боку, збереглися і навіть в деякій мірі закріпилися підходи до соціального захисту, реалізували в дореформений період, що виразилося в збільшенні кількості і обсягів натуральних пільг, що надавалися не за принципом потребу, а за належністю до певних соціально-демографічних і професійних категорій населення, тобто за категоріальною ознакою.

Таким чином, незважаючи на активізацію зусиль держави на всіх рівнях управління з формування дієвих заходів соціального захисту населення, за багатьма параметрами (відсутність адресності, перевага категоріального принципу надання допомоги, низький розмір виплат) система матеріальної підтримки нужденних, що склалася до теперішнього часу, не може вважатися оптимальною і вимагає свого вдосконалення.

В останні роки в нашій країні загострилися соціальні проблеми, які характеризуються зниженням рівня та якості життя широких верств населення. Сформована соціальна ситуація вимагає проведення комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення соціальних відносин в суспільстві, підвищення соціального благополуччя людей. Діюча система управління соціального захисту населення виявилася не здатною оперативно реагувати на зміни життєвої ситуації. На сьогоднішній день така «форма надання соціальної допомоги не ефективна, так як не може охопити все коло соціальних проблем: правових, економічних, психологічних, медико-соціальних, що виникають в нинішніх соціальних умовах перед окремою людиною або родиною. У зв'язку з цим, особливо актуальне формування гнучкої системи управління в сфері соціального захисту населення»[1, с. 71].

Систему соціального захисту населення в контексті соціального управління можна визначити як систему управління безпосередньо соціальною сферою суспільства і окремих її компонентів: соціального забезпечення, соціальної підтримки, соціального страхування. «Вік, соціальний статус, стан фізичного і душевного здоров'я клієнтів найчастіше стають тими перешкодами, які не дозволяють повноцінно задіяти одержувача послуг в процесі оцінки її якості та інших результатів роботи суб'єкта, який надає таку послугу. Сказане повною мірою відноситься до літніх громадян, які виступають в якості все більш значущого і численного об'єкта соціального обслуговування» [6, с. 39].

Таким чином, в проблемах оцінки результатів і якості соціально значущих послуг як фактору специфіки клієнта грає важливу роль. Ще більш актуальним даний постулат стає в ситуації формування, впровадження і розвитку нових видів соціальних технологій і послуг, що базуються на їх основі, коли оцінка результатів впровадження та якості послуги є необхідним елементом її розвитку.

У нашій країні підвищуються вимоги до якості послуг, що надаються установами соціального обслуговування. Перед самою

системою постійно ставляться завдання, які зумовлюють необхідність відповідності роботи установ соціально-економічним викликам часу. «Інформаційні технології в системі соціального захисту дозволяють оптимізувати витрати часу фахівців на виконання їх обов'язків, у той же час вони забезпечують інформаційну доступність соціальних послуг для громадян. Поряд з офіційними ресурсами – сайтами відомств, управлінь та установ – все більшої популярності починають набувати мобільні додатки і соціальні мережі» [2, с. 188]. Сьогодні ряд органів державної влади, чия діяльність пов'язана з реалізацією соціальної політики, активно використовують соціальні мережі в своїй роботі.

Основними спеціальними соціальними технологіями формування системи соціального захисту населення повинні стати перш за все:

1. Створення робочих місць, розробка програм щодо поліпшення житлових умов, допомога при утриманому навантаженні, адресні програми соціальної допомоги, збільшення розміру соціальних допомог на дітей, надання можливості безкоштовного отримання затребуваної на ринку праці кваліфікації з організацією подальшого працевлаштування, отримання освіти та професійної підготовки підліткам, активна пропаганда здорового способу життя, допомога у подоланні шкідливих звичок (куріння, алкоголь).

2. Надання медичних послуг і лікарських засобів на особливих пільгових умовах, пільги при оплаті тарифів на послуги ЖКГ, пільги на проїзд, введення продуктових карток, створення системи обов'язкового страхування по догляду за недієздатною особою старших вікових груп, реформування системи пенсійного забезпечення з метою підвищення розміру пенсій.

3. Активна політика на ринку праці зі створення перспективних робочих місць, державна підтримка ефективної зайнятості, поліпшення умов праці з підвищенням безпеки робочих місць, зростання зарплат з випередженням інфляції, надання пільг при навчанні, щорічний перерахунок мінімальної заробітної плати з урахуванням оцінки прожиткового мінімуму працездатного населення.

Основним інструментом соціальної політики держави вважається «соціальний захист, який представляє собою комплекс заходів, що проводяться державою з метою зміцнення матеріального благополуччя тих громадян країни, які з яких-небудь причин не можуть самі забезпечувати дохід, який необхідний для того, щоб підтримувати середній для даного суспільства рівень життя. До них відносяться, наприклад, особи з обмеженими можливостями здоров'я, члени багатодітних сімей, сироти, безробітні, малозабезпечені. Останні є соціально незахищеними верствами, і тому соціальний захист є важливою складовою ланкою соціальної політики» [4, с. 22]. Будь-який громадянин країни може виявитися у скрутному матеріальному становищі, держава в даному випадку має застрахувати його від ризику

опинитися в такому скрутному становищі або допомогти швидко з нього реабілітуватися.

Соціальна допомога з боку держави забезпечує прийнятні умови життя населення для даної країни. Соціальна допомога визначається бюджетом країни, але в силу його дефіцитності не представляється можливості значно підвищити її рівень. Соціальна допомога може бути надана один раз або протягом періоду в залежності від ситуації. При наданні допомоги робиться опитування для виявлення рівня нужденності особи або сім'ї за місцем проживання. Далі йде обробка інформації фахівцями відділів соціальної допомоги, в роботі беруть участь члени квартальних комітетів, домоуправлінь, податкової служби, трудових колективів підприємств, організацій і господарств. Якщо в країні знижується громадський рівень життя, то внаслідок цього виникає багато ситуацій, тому громадянам потрібна підтримка з боку держави.

Процес надання соціальних послуг буде більш ефективним, якщо зосередити увагу на наступних напрямках соціальної роботи:

– надання підтримки одиноким і літнім людям шляхом організації спеціальних будинків для такої категорії населення, де їм буде надаватися повний комплекс соціальних і побутових послуг;

– соціальний захист і надання допомоги малозабезпеченим та неповним сім'ям. Соціальні працівники мають діагностувати сімейні та шкільні ситуації, надавати допомогу у виплаті допомоги від держави, нормалізувати відносини між членами сім'ї (соціальна педагогіка);

– підвищити матеріальну зацікавленість самих соціальних працівників у результатах своєї праці [5, с. 116].

Але на сьогоднішній день держава здатна взяти під свій захист лише малий відсоток людей, які потребують підтримки: сім'ї з низькими доходами, безробітні, зареєстровані в державній службі зайнятості, непрацюючі інваліди, учні.

В Україні обраний соціальний курс розвитку носить постійний характер і є головною складовою програм економічних реформ на найближчі роки і перспективу. «Для його здійснення в Україні проведена велика робота: сформована нормативно-правова база для здійснення соціального захисту населення, прийнято низку законів соціальної підтримки, які встановлюють основні шляхи та заходи соціального захисту. З прийняттям Україною суверенітету всі гарантії та права соціального забезпечення були закріплені в Конституції країни, а одним з основних заходів соціального захисту населення сьогодні є надання різного виду пільг і послуг» [3, с. 9].

В сучасних умовах необхідно удосконалювати соціальний захист населення трудового віку України, що обумовлено рядом причин. По-перше, це визначається змістом соціально-економічної реформи в України, її націленості на перехід від соціальної політики патерналізму

до політики лібералізму, що визначає суттєве зниження державного регулювання і втручання у вирішення соціальних та економічних проблем населення в цілому і окремих професійних груп зокрема.

Необхідно зазначити, що вважається за необхідне досягнення наступних цілей дослідження факторів впливу на формування системи соціального захисту населення та позитивні тенденції її розвитку:

1) уточнити проблеми функціонування сучасної системи соціального захисту людини трудового віку;

2) розкрити напрямки її вдосконалення.

Для досягнення цих цілей необхідно вирішення наступних завдань:

1) теоретично обґрунтувати сучасний зміст соціального захисту населення працездатного віку, розкрити основні і додаткові показники його соціологічної оцінки;

2) уточнити емпіричну базу дослідження;

3) здійснити соціологічну діагностику соціального захисту населення працездатного віку;

4) розкрити проблеми функціонування сучасної системи соціального захисту населення трудового віку, уточнити шляхи їх вирішення.

Тому будемо розглядати результативність соціального захисту населення трудового віку в рамках трьох взаємопов'язаних і взаємообумовлених системних показників:

1) рівень життя людини працездатного віку;

2) задоволеність можливістю відновлення інтелектуальних, освітніх і професійних службово-трудових здібностей людини працездатного віку;

3) задоволеність наданням медичних послуг сім'ї людини працездатного віку.

Всі інші фактори соціального захисту необхідно розглядати як додаткові показники її ефективності: задоволеність житлом, побутові умови, задоволеність службово-трудовою діяльністю, рівень організації харчування, страхування трудових ризиків, наявність послуг культури і побуту.

У дослідженні прийняли участь 150 осіб. Вік респондентів від 20 до 45 років. У вибірку увійшли респонденти як жіночої так й чоловічої статі.

Визначили, що більшість населення трудового віку розглядають свій рівень життя як зрослий або такий, що стабільно зберігається в результаті реалізованої соціальної реформи. Інфляція після реформеного періоду істотно знизила рівень життя сім'ї людини працездатного віку. Тільки сьома частина населення працездатного віку за даний період в повній мірі вирішили власні житлові проблеми. При цьому близько половини населення працездатного віку як і раніше змушені знімати квартиру.

Таким чином, соціальна реформа тільки на початковому етапі привела до істотного зростання матеріальної забезпеченості сім'ї людини працездатного віку. На початковому етапі реформи спостерігається, з одного боку, істотне зростання матеріального забезпечення населення працездатного віку, з іншого підвищення рівня життя членів сім'ї за основними його показниками (дохід, споживання, забезпеченість необхідними для життя благами). При цьому реформа була орієнтована на реалізацію разових заходів і не визначила комплексну модернізацію системи соціального захисту населення працездатного віку. Житлова проблема перестала стосуватися всього населення працездатного віку. Одночасно вона, як і раніше зачіпає близько половини населення працездатного віку.

Переважна більшість (близько 70%) опитаних вважають, що соціальна реформа істотно вплинула на створення умов для ефективного відновлення і саморозвитку інтелектуальних (творчих) трудових здібностей населення працездатного віку. Так, 71,6% респондентів підтверджують даний вплив; 20,2% констатують, що реформа вплинула, умови створені, але істотного впливу вони на практиці не роблять. Тільки 8,2% наполягають на тому, що реформа не змінила умов для ефективного відновлення і саморозвитку інтелектуальних (творчих) трудових здібностей населення працездатного віку.

Сучасна система соціального захисту осіб працездатного віку суттєво покращила якість надання освітніх послуг. Покращилися умови відновлення і саморозвитку інтелектуальних, освітніх і професійних службово-трудових здібностей людини працездатного віку. Розвивається комплекс культурно-освітнього, професійного вдосконалення населення працездатного віку. Можна констатувати, що підвищується професійна кваліфікація фахівців, рівень їх формальної професійної майстерності. Разом з тим зберігається розрив між процесами освітнього професійного конструювання і формуванням потреб у професійному потенціалі ї організації. Поки що не вдається інтегрувати процеси освітньо-професійного розвитку людини працездатного віку і його кар'єрного зростання. Як і раніше зберігається незадовільний рівень підготовки населення працездатного віку за низкою специфічних професійних сегментів:

1) недостатні темпи наукового накопичення знань в системі інформаційно-аналітичної підготовки населення трудового віку;

2) застосування застарілих методів інформаційного збору, ранжирування, аналізу, систематизації професійної інформації;

3) відсутність адаптивної системи діагностування інформаційних процесів зовнішнього соціального середовища організацій.

Задоволеність наданням медичних послуг сім'ї людини працездатного віку (як показник ефективності системи соціального захисту людини трудового віку). По даному сегменту за останні десять

років є хоча і не стійка, але позитивна динаміка змін. Четверта частина населення трудового віку підтверджує стійкість позитивних тенденцій в системі надання медичних послуг; 22,5% респондентів підтверджують цю тенденцію (67,3% не бачать істотних змін, а 10,2% констатують погіршення якості медичних послуг).

Більшість населення працездатного віку задоволені якістю медичного обслуговування (сукупний склад задоволених якістю медичного обслуговування становить 57%). Тому більшість опитаних вважає, що в сучасних умовах створені умови для відновлення, а також саморозвитку фізичних потреб і здібностей населення працездатного віку (думка 79,1% населення працездатного віку).

Таким чином, реформа визначила оновлення системи медичного обслуговування населення працездатного віку, сформовані напрями модернізації медичної інфраструктури організацій. Якість медичного обслуговування сім'ї людини працездатного віку на сучасному етапі відповідає необхідним вимогам. Проблемною є сама процедура отримання доступу до профілактичних медичних послуг членам сім'ї людини працездатного віку. У той же час скасування ряду пільг з медичного, санаторно-курортного обслуговування, скорочення можливості безкоштовного медичного обслуговування в медичних закладах є істотним чинником гальмування реалізації соціального захисту в розглянутому сегменті послуг.

Після успішних первинних заходів реформи послідувало заморожування індексації грошового забезпечення населення трудового віку, істотні збої дала і житлова реформа. В результаті поступово знижується ефект монетизації пільг, знецінюється зростаюче грошове забезпечення. Інфляція поступово поглинає початковий зростання грошового забезпечення населення працездатного віку. В результаті в останні роки неухильно знижується матеріальна складова соціального захисту населення працездатного віку, реальний рівень життя.

Отже, під час проведення дослідження факторів впливу на формування системи соціального захисту населення та позитивні тенденції її розвитку, було важливим визначитися з контингентом досліджуваних (респондентів). У якості респондентів виступили особи віком від 20 до 45 років. Саме дослідження було проведено у 2019-2020 роках. Були проаналізовані такі показники як задоволеність якістю життя, якістю та наявністю отримання медичних послуг, загальним рівнем зростання у професійному та морально-духовному сферах життя. В цілому дійшли висновків, що реформа не вирішила найважливішого завдання – не створила передумов стійкої ефективності соціального захисту населення працездатного віку України. А також було визначено, що реформа не була підкріплена ефективним механізмом інфляційної індексації грошового

забезпечення, що в перспективі призвело до падіння рівня життя сім'ї особи працездатного віку.

1. Антропов В. (2015) Моделі соціального захисту в країнах ЄС. *Світова економіка і міжнародні відносини*. № 11. С. 70-77

2. Головаха Є.І. (2011) Готовність до соціального протесту: динаміка, регіональні особливості і чинники формування. Українське суспільство: десять років незалежності (соціологічний моніторинг та коментар науковців). К.: Інститут соціології НАНУ. С.188-201.

3. Конституція України (2016). Дніпропетровськ: Дніпрокнига. 48 с

4. Національний звіт з людського розвитку (2018). Сила суспільної взаємодії. К.: ПРООН, 113 с

5. Сидорчук А. (2012) Теоретичні аспекти державного соціального страхування. *Український соціум*. № 3. С. 105-120

6. Ярошенко І.С. (2015) Право соціального забезпечення: навч. посібник. Київ: КНЕУ. 232 с.

RESPONSIBILITY OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS FOR COMMITTING AN IMMORAL OFFENSE

Anastasiia Metil
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of Department of Law and social work
Maryna Reshetnykova
3rd year student of the Faculty of Ukrainian Philology and social sciences
Izmail State Humanities University

In modern Ukrainian legislation, immoral behavior or violation of professional ethics or integrity is increasingly recognized as the basis of liability, which is enshrined in the laws of Ukraine «On the Prosecutor's Office», «On Civil Service», «On Education» and others. For certain categories of employees, a violation of not only work duties, but also moral and ethical norms should be considered a disciplinary offense. The above proves the gradual recognition at the legislative level that the norms of morality and ethics are a social value, for encroachment on which the employee may be subject to disciplinary action [2].

One of the additional grounds for termination of the employment contract on the initiative of the owner or his authorized body is the commission by an employee performing educational functions of an immoral misdemeanor incompatible with the continuation of this work. The Labor Code of Ukraine (hereinafter the Labor Code) does not disclose the concept of «immoral misconduct», providing ample opportunities for the law enforcer to decide at his own discretion and personal convictions which acts should be considered immoral and which are not. Unfortunately, too free use of valuation concepts

sometimes leads to excessive subjectivity in law enforcement practice and violates the rights of the employee [8].

For the last 5 years, 10-15 teachers and educators have been fired annually in schools and higher education institutions of different countries under the article «immoral misdemeanor», pedagogical workers defend their honest name and restore their tarnished reputation.

The following scientists studied the issue of the responsibility of scientific and pedagogical workers for committing immoral misdemeanors: Y. Babansky, G. Goncharova, S. Kozina, V. Kononenko, S. Kolyadova, N. Shvets, O. Protsevsky, G. Vasyanovych, O. Tishchenko and others.

The topicality of the work is due to the spread of such a problem as immoral misconduct committed by a researcher and educator, as well as responsibility for it.

The purpose of the work is to study the immoral behavior of the researcher and determine the extent of possible liability for committing an immoral offense.

The objectives of this work are:

- to define the concept of immoral misconduct;
- list the most common types of immoral behavior of research and teaching staff;
- to determine the measures of responsibility for the immoral misconduct of the researcher;
- outline the conditions under which the dismissal can take place and on whose initiative.

Paragraph 3 of Art. 41 of the Labor Code provides that the employment contract at the initiative of the owner or his authorized body can be terminated in case of «commission by an employee performing educational functions, an immoral misdemeanor incompatible with the continuation of this work» [4]. These provisions are specified in paragraph 3 item 28 of the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On the practice of consideration of labor disputes by courts» № 9 of 06.11.1992, which states that only employees engaged in educational activities, such as educators, teachers, can be dismissed for committing an immoral offense, teachers, practical psychologists, social pedagogues, masters of industrial training, methodologists, pedagogical workers of out - of - school establishments. Moreover, the time and place of the commission of an immoral offense does not matter, it does not matter whether it was committed in the performance of labor duties or outside them. Note that such dismissal is not allowed if it is carried out only as a result of a general assessment of the employee's behavior, not confirmed by specific facts [7]. Every lawyer, and even the average citizen who encounters law enforcement, understands the important role of unambiguous interpretation of the legal term, so it is important that the key concepts are officially interpreted by the legislator. However, neither the Labor Code nor the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On the

practice of labor disputes» defines the meaning of «immoral misconduct», despite the fact that in the scientific legal literature there are many definitions.

It should be noted that in the world domestic practice the above definition is manifested in the following legal cases:

- the so-called striptease: 58-year-old geography teacher Svitlana Kolyadova was fired in June 2019 for «immoral misconduct incompatible with teaching». She was accused of allegedly picking up a blouse with the students and almost dancing. According to the teacher, the head teachers who testified in the memo did not take into account that the teacher was not in a blouse that day and was walking, leaning on a stick as a result of the operation on her foot. According to Kolyadov, the school principal decided to get rid of the teacher who was not attractive to her.

- Pedophilia: Valery Lytvynov, a physical education teacher, was accused of pedophilia by the school administration, providing photos and videos in which the teacher touches the student.

- drunkenness and others.

As G.S Goncharova and N.M Shvets emphasize, the employee who is entrusted with the educational functions must constantly monitor himself, feel that his behavior is under the constant control of those he educates, and the moral authority of teachers must be impeccable. [1].

The Resolution of the Supreme Court of Ukraine № 757/4906/15-ts of March 22, 2017 [3] defined 2 conditions for dismissal of an employee who performs labor functions in connection with the commission of an immoral offense:

(a) the immoral offense must be confirmed ,

(b) the commission of a misdemeanor is incompatible with the continuation of work which has an educational function. Such dismissal is allowed both for committing an immoral misdemeanor, both in the performance of work duties and not related to them (committing such a misdemeanor in public places or in everyday life).

The Supreme Court of Ukraine stressed that the increased responsibility of this category of workers is due to the fact that they are in a special legal position and perform specific functions not typical of other categories of workers, and their actions or inaction can violate the constitutional rights and freedoms of citizens, public relations and the authority of both the state and educational institutions. In its Resolution, the Supreme Court of Ukraine refers to Art. 56 of the Law of Ukraine «On Education», according to which pedagogical and scientific-pedagogical workers are obliged to: constantly improve the professional level, pedagogical skills, general culture; to establish respect for the principles of universal morality (truth, justice, devotion, patriotism, humanism, kindness, restraint, diligence, moderation, and other virtues) by setting and personal example; to instill in children and young people respect for parents, women and the elderly. Thus, to terminate the employment contract under paragraph 3 of Art. 41 of the Labor Code of Ukraine requires the following conditions: (1) the employee must directly perform the

educational function; (2) the fact of committing an immoral offense; (3) incompatibility of immoral misconduct with continued work [8].

The fact of committing an immoral misdemeanor must be duly recorded. Dismissal cannot be considered lawful if it is carried out only as a result of a general assessment of the employee's behavior, which is not confirmed by specific facts. It is also important that the dismissal of an employee in this case is not a disciplinary sanction, and therefore the legislator does not set a specific, clearly defined period during which the employee can be dismissed. The requirements of Articles 148 and 149 of the Labor Code of Ukraine do not apply to the term and procedure for application of disciplinary sanctions. However, the court must take into account the time that has elapsed since the commission of the immoral offense.

So, as a conclusion, we would like to note the following: the existence of legal norms is impossible without the existence of moral norms and for the full existence of each person, regardless of place of work must know at least a minimum, in order to eradicate such a phenomenon as immoral misconduct, only in the field of education, but also in all spheres of human life.

1. Goncharova G. (1985). Conditions for termination of the employment contract in connection with the commission of an immoral offense. *Soviet law.* № 2. Pp. 64-68.

2. Kostyuchenko O.E. (2018). Realization of social purpose of labor law in Ukraine: monograph. Kharkiv: Pravo. 392.p.

3. Resolution of the Supreme Court of Ukraine of March 22, 2017 in case № 757/4906/15-ts. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/6562737

4. (1992). On the practice of consideration of labor disputes by courts: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of November 6. № 9. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92.

5. (2012). Decision of the Kommunarsky District Court of Zaporizhia of February 9. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/21544216

6. (2010). Decision of the Ordzhonikidze District Court of Zaporizhia of November 3. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/12729044

7. (2010). Decision of the Judicial Board of the Judicial Chamber for Civil Cases of the Court of Appeal of Dnipropetrovsk region of November 4. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/12113959

8. Suprunyuk O.V. (2014). Comparative-legal study of dismissal for immoral misconduct. Current issues of state and law: Coll. Science. etc. / editor: S.V Kivalov (editor in chief), V.M Dryomin (deputy editor in chief) Yu. P. Alenin [etc.]; Odessa: Jurid. l-ra. Vip. 74. S. 81–89

БУЛІНГ: ПОРАДИ БАТЬКАМ ПОСТРАЖДАЛИХ

Настя Моток
магістратрантка факультету української філології і соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Фурдуй С.Б.

Булінг (залякування, переслідування, знущання) – це зверхня, образлива поведінка, пов'язана з дисбалансом влади, або силових якостей. Вчителі відіграють вирішальну роль в боротьбі зі знущаннями в школі. Однак вони можуть впоратися з цією проблемою тільки за підтримки керівництва школи, батьків та місцевої влади. Для успішної боротьби з насильством в школі: всі члени шкільної спільноти повинні погодитися з тим, що насильство, домагання, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання й нетерпимість в школі неприпустимі.

Кожен має знати, які форми насильства та домагань можуть приймати та від чого страждають люди. Вивчення прав людини та виховання в дусі миру повинно бути включено в шкільну програму. З учнями повинні бути розроблені правила поведінки в класі, а також шкільні правила. Правила повинні бути написані в позитивному ключі «як повинно бути», а не як «не потрібно». Правила повинні бути ясними, точними й короткими. Дисциплінарні заходи мають бути виховними, а не каральними. Засудження, зауваження, догани спрямовуватися на дії дитини й їх можливі наслідки, а не на особистість порушника. Жоден випадок насильства або домагання, жодна скарга не можуть бути проігноровані. Учням важливо пояснити, що будь-яке насильство, образливі слова неприпустимі. Реакція повинна бути негайною (припинити бійку, припинити знущання) та більш жорсткою при повторних випадках агресії. При аналізі ситуації необхідно з'ясувати, що сталося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити з тим, хто скоює булінг, щоб зрозуміти, чому він або вона зробили це. У такій бесіді повинен бути знаходитися шкільний психолог. Залежно від тяжкості вчинку учень може вибачитися, написати записку батькам потерпілого або зателефонувати їм.

Слід пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями й бійками надихає кривдника продовжувати. Свідки повинні захищати жертву насильства й, при необхідності, звертатися за допомогою до дорослих. Необхідно створити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися це робити. Ці механізми мають забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними. Успішне запобігання насильству та боротьба з ним вимагають навчання навичкам ефективного спілкування та мирного вирішення конфліктів.

Для опису типів поведінки дитини у конфліктних ситуаціях К. Томас використовує двомірну модель регулювання конфліктів,

основними чинниками якої є кооперація, пов'язана з увагою дитини до інтересів інших людей, втягнутих у конфлікт, та наполегливість, для якої характерний акцент на захисті власних інтересів. Відповідно до цих чинників К. Томас виділяє такі способи регулювання конфліктів:

1) суперництво (конкуренція) як прагнення задовольнити свої інтереси на шкоду іншому;

2) пристосування – принесення в жертву власних інтересів заради іншого;

3) компроміс – коли обидва учасники змушені йти на певні поступки;

4) уникнення, для якого характерна як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей;

5) співробітництво – учасники конфліктної ситуації приходять до альтернативи, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Підліткове середовище поділене на певні групи з різним соціальним статусом, тому гарним прикладом може бути те, як жертву змушують виконувати певні дії для «приєднання» до групи. Це ритуали посвячення до групи, які часто означають перехід від дитинства до дорослості, для якого сучасна підліткова культура ще не виробила відповідних не принизливих правил поведінки.

Існують також міфи про жертви знущань: жертвою часто вважають беззахисну, слабку дитину з проблемами в спілкуванні з однолітками, з фізичними та психічними розладами. Однак дослідження підтверджують наступні твердження:

- невідомо, наскільки фізичні, психологічні проблеми, мова, зріст, колір шкіри, вага, одяг, є факторами вибору жертви;
- тільки одна зовнішня характеристика, пов'язана з приниженням, веде до того, що дитина буде вважатися більше слабкою і вразливою, ніж однолітки;
- невпевнена в собі, соціально некомпетентна молодь, більш схильна до віктимізації;
- факт наявності друзів, особливо тих, хто буде захищати від кривдників, значно знижує ймовірність стати жертвою.

Виділяють різні типи жертв залежно від реакції на знущання. По-перше – пасивна жертва схвильована і незахищена, на знущання відповідає плачем, відступаючи, уникаючи злочинця, замовчуючи, і ця реакція насправді є винагородою для винного, щоб цикл насильства продовжувався. Вважається, що переважна більшість жертв саме цього типу. По-друге – «провокаційна» жертва: вона викликає роздратування, привертає увагу правопорушників та однолітків, отримує певний контроль над ситуацією, реагує проявами агресії та страху, хвилювання, більш схильна протистояти знущанням. Обидва типи менш здатні контролювати свої емоції та інформують правопорушників, що це легка мішень. Дослідники також виявляють хронічних жертв, над якими знущаються кілька разів на тиждень.

Вони, як правило, повертаються до злочинця, щоб продовжити існуючий зв'язок, який починає новий цикл насильства. Хронічні жертви залишаються незмінними, навіть якщо вони переїжджають в іншу школу чи місце проживання і часто покінчують життя самогубством як єдине можливе рішення поточної ситуації.

Спостерігачі, незалежно від їх положення, фактично беруть участь в процесі залякування і підпадають під вплив. Активна підтримка або заохочення злочинця з боку спостерігачів призводить до ще більших страждань і приниження жертви, сприяє антигромадській поведінці злочинця і несе в собі ризик того, що спостерігачі втратять чутливість до жорстокості, оскільки це може перетворити їх в повноцінних злочинців. Залежно від ступеня залученості злочинець виділяє наступні типи груп спостерігачів (починаючи з найближчої до нього):

1) група, близька до злочинця: послідовники (які беруть активну участь в знущаннях, але не почали) – прихильники, пасивні правопорушники (підтримують знущання, але не грають активної ролі) – пасивні прихильники, потенційні кривдники (люблять знущання, але не проявляють відкритої підтримки);

2) група спостерігачів («це не моя справа») не залучена ні в одну зі сторін, не проявляє ні підтримки, ні схвалення;

3) спостерігачам булінгу це не подобається, й вони думають, що повинні зупинити це, але нічого не роблять;

4) група захисників жертви обурена знущанням та допомагає або намагається допомогти жертві.

Хоча адміністрації шкіл багато роблять для запобігання знущань і своєчасно з ними борються, та батьки можуть краще навчити своїх дітей попереджати і припиняти таку поведінку заздалегідь. Ось декілька порад про те, як боротися з чотирма найбільш поширеними типами знущань.

1. Словесне (вербальне) залякування.

Словесне знущання або залякування проявляється образливими словами, та часто постійними погрозами і неповажними коментарями на адресу кого-небудь, щоб зацькувати за індивідуальні особливості (про зовнішність, релігію, етнічної приналежності, інвалідності, стилю одягу і т. д.).

Діти, які зазнали словесне знущання, часто замикаються в собі, стають вередливими або мають проблеми з апетитом. Вони можуть розповісти вам про лайливі слова, які хтось сказав їм, і запитати, чи правда вони є такими.

Батьки таких дітей мають їх навчити поважати себе. За допомогою власної моделі поведінки допомогти дитині зміцнити свою думку про те, що всі заслуговують доброго ставлення, що треба дякувати вчителям, хвалити друзів, показати добре ставлення до співробітників магазину та інших. Необхідно розвивати у дітей почуття власної гідності і вчити їх цінувати свої сильні сторони. Найкращий захист,

який можуть запропонувати батьки – це зміцнити у дитини почуття власної гідності та незалежності, а також її готовність діяти, коли це необхідно. Обговорювати та відпрацьовувати безпечні, конструктивні способи реагування дитини на слова і дії кривдника. Разом придумати основні фрази, які дитина може сказати своєму кривдникові переконливим, але не ворожим тоном, наприклад: «Твої слова неприємні», «Дай мені спокій».

2. Фізичне залякування.

Фізичне залякування або залякування з агресивними фізичними діями - це повторювані удари, стусани, блоки, поштовхи, небажані дотики, які є відповідною формою булінгу.

Коли це відбувається, багато дітей не розповідають своїм батькам про цей інцидент, тому необхідно стежити за можливими попереджувальними сигналами і непрямими ознаками, такими як нечіткі порізи, подряпини, удари, синці, відсутність або порваний одяг, часті скарги на головний біль і біль в животі.

Якщо батьки підозрюють, що їхня дитина піддається фізичному насильству, вони мають почати невимушену розмову – запитати, як справи в школі, що сталося під час обіду або під час перерви, по дорозі додому. Грунтуюючись на відповідях, дізнайтеся у дитини, не проявляв хтось жорстокість до неї. Батькам треба постаратися контролювати свої емоції від почутого. Підкреслити важливість відкритого і постійного зв'язку дитини з батьками та вчителем або шкільним психологом. Інвентаризувати дату й час випадків прояву булінгу, реакцію учасників та їхні дії. Якщо фізичне насильство щодо дитини триває і батькам потрібна додаткова допомога поза школою, вони мають звернутися в місцеві правоохоронні органи. Існують закони про боротьбу з залякуванням й переслідуванням, які передбачають негайних коригувальних дій.

3. Соціальне залякування.

Соціальне залякування або залякування з використанням тактики ізоляції особистості має на увазі, що людині навмисно не дозволяють брати участь в роботі групи, будь то обід, за обіднім столом, гра, спорт або громадські заходи.

Батьки мають спостерігати за змінами в настрої своєї дитини, її опору, приєднатися до спільноти однолітків й, більш ніж звичайно, прагненню до самотності. Дівчата частіше, ніж хлопчики, відчувають соціальну ізоляцію, невербальне або емоційний залякування. Емоційна біль при такому знущанні може бути такою ж сильною, як і при фізичному насильстві, та тривати набагато довше.

Батьки кожного вечора мають витрачати деякий час, щоб поговорити з дітьми про те, як пройшов їх день. Допомагати їм у всьому, шукати позитивні моменти, звертати увагу на позитивні якості дітей, які намагаються скривдити і переконайтеся, що вони знають, що є люди, які їх люблять й завжди готові про них подбати.

Зосередьтеся на розвитку своїх талантів та інтересів в музиці, мистецтві, спорті, читанні та позакласних заняттях, щоб ваші діти могли будувати відносини поза школою.

Таким чином, існує досить чіткий поділ учасників залякування злочинця, жертви і спостерігачів, а також визначені певні типи поведінки під час цькування кожного з них. Різноманітність типів поведінки хуліганів відображає велику кількість варіантів приниження і залякування через різноманітність міжособистісної та міжгрупової взаємодії у дітей і підлітків.

1. Богуславська А. (2007). Насильство у школі. *Україна молода.* 142 с.
2. Воронцова Т. В. (2017). Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я». К.: Алатон. 12 с.
3. Губко А. А. (2013). Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* С. 46-50.
4. Кон И.С. (2006). Что такое буллинг и как с ним бороться? *Семья и школа.* С. 15-18
5. Кормило О. (2015). Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія».* Вип. № 35. С. 174-187.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ФОРМИ

Олександра Павалакі
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Замашкіна О.Д.

Поведінка осіб у будь-якому суспільстві, як правило, відповідає певним соціальним нормам, які регулюють суспільні відносини між людьми в усіх сферах життя: трудову та освітню діяльність, відносини між людьми в побуті, під час дозвілля і відпочинку і т.д.

У сучасному суспільстві соціальні норми представлені кількома групами норм:

1) релігійними; 2) політичними; 3) нормами моралі; 4) корпоративними (нормами громадських об'єднань); 5) звичаями, традиціями, діловими звичаями; 6) нормами права.

Більшість видів соціальних норм не вимагають формалізації у вигляді закріплення в писаних джерелах (документах). Однак найбільш важливі і значущі для суспільства і держави суспільні відносини регулюються особливим різновидом соціальних норм - нормами права, які, як правило, закріплюються у вигляді писаного письмового джерела - нормативно-правового акту. Кожна людина протягом життя робить

свідомо чи несвідомо вчинки, які в тій чи іншій мірі суперечать соціальним нормам. Це, в першу чергу, відноситься до дітей, як найбільш пластичної і психологічно нестійкою віковій групі населення. У зв'язку з цим, важливого значення набуває дослідження питання поведінки людини, яка відхиляється від норми - девіантної поведінки.

Девіантна поведінка - це поведінка, яка відхиляється від загальноприйнятих, найбільш поширених і установлених норм в певному суспільстві в певний період його розвитку.

Девіація буває як негативною, так і позитивною. Відхилення можуть здійснювати серйозний вплив на суспільство. Наприклад, негативні форми девіантної поведінки - дезорганізують систему, підриваючи її основи. Це - соціальна патологія: злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид. Негативна девіантна поведінка призводить до того, що суспільство вимушено проводити формальні або неформальні санкції по відношенню до таких проблем: виправлення або покарання порушника, лікування, ізоляція і т.д. Позитивні відхилення у поведінці навпаки, слугують прогресивним каталізатором для розвитку суспільства, подолання старих, консервативних стандартів: це творчість в усіх її проявах: художня, наукова, технічна, науково-політична.

Проблеми вивчення і аналізу девіантної поведінки були завжди актуальні. Діоген (412-323 рр. до н.е.) цікавився аспектом поведінки (в життєдіяльності людей), він стверджував: «Якщо хто-небудь буде ходити по вулицях і вказувати на все середнім пальцем, то подумають, що він зійшов з розуму, а якщо - вказівним, то навпаки» [3, с. 11]. Отже, вже в період Давньої Греції підкреслювалася те, що важливо дотримання поведінкових норм, які були встановлені в даному суспільстві. Аристотель (384-322 рр. до н.е.) намагався пояснити причини девіантної поведінки, вважаючи, що саме соціально-економічні фактори спричиняють виникнення такого явища у суспільстві: «Люди ведуть такий спосіб життя, який їх змушує вести нужда» [3, с. 13].

У другій половині XIX ст. девіантну поведінку вчені досліджують як філософську проблему. Ряд вчених (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Н. Смелзер) розглядали поведінку, що відхиляється від загально-прийнятих норм суспільства з точки зору соціально-негативних проявів, спрямованих як по відношенню до себе (наприклад, самогубство), так і як вплив на зовнішнє середовище (крадіжка, вбивства і т.д.).

Основоположником сучасної девіантології вважається Еміль Дюркгейм (1858-1917), який розглядаючи причини девіації в своїй роботі «Самогубство» (1897), ввів поняття «аномія». Під аномією (від франц. anomie - беззаконня; грец. ἀ- - негативна приставка, νόμος - закон) він розумів стан суспільства, при якому наступають дезінтеграція і розпад системи цінностей і соціальних норм.

Такі зарубіжні дослідники, як Л. Клагес (1872-1956), Р. Мертон (1910-2003), Н. Смелзер (1930), Т. Шибутані (1920-2004) визначають девіантну поведінку ступенем відповідності соціальним нормам, які вимагає суспільство. Тобто, це така поведінка, яка не задовольняє соціальні очікування певного суспільства. Автор терміну «девіантна поведінка» Я. І. Гилинський (1934), розглядаючи девіацію з позиції соціальних норм, прийшов до висновку, що соціальна норма - «історично сформована в конкретному суспільстві, межа», «міра припустимої поведінки» [3, с. 9].

Величезна різноманітність видів, типів і форм соціальних девіацій вимагає їх систематизації та класифікації. О. Змановська вважає, що в рамках загальної теорії девіантності виникла необхідність в розробці міждисциплінарної класифікації девіантної поведінки [2, с. 10]. В кінці XX століття вітчизняні та зарубіжні вчені вважали доцільним розділяти поведінку, що відхиляється від норм певного суспільства на наступні типи (різновиди): злочинна (кримінальна), делінквентна (майже кримінальна) і аморальна [5].

Так, на думку ряду авторів, визначення поняття девіантної поведінки залежить від галузі науки, що займається його дослідженням, в зв'язку з чим, можна виділити три підходи:

1) підхід в області соціальних наук, коли під девіантною поведінкою розуміються соціальні явища, які представляють реальну загрозу фізичному і соціальному виживанню людей в конкретному соціальному середовищі, найближчому оточенні, колективі соціально-моральних норм і культурних цінностей, порушення процесу засвоєння і відтворення норм і цінностей, а також саморозвиток і самореалізація в тому суспільстві, до якого він належить;

2) медичний підхід, згідно з яким девіація в поведінці - відхилення від прийнятих

в даному суспільстві норм міжособистісних взаємодій: дій, вчинків, висловлювань, що здійснюються як в рамках психічного здоров'я, так і в різних формах нервово-психічної патології;

3) психологічний підхід, при якому девіація виступає як відхилення від соціально-психологічних і моральних норм, представлене або як помилковий антигромадський зразок вирішення конфлікту, що виявляється в порушенні суспільно прийнятих норм, або як проступок, нанесений суспільному благополуччю, оточуючим людям і собі [2, с. 19].

Ф. Патакі вважає, що девіантна поведінка класифікується на власне девіантну поведінку (злочинність, алкоголізм, наркоманію, самогубство) і «преддевіантний синдром» (комплекс певних симптомів, що приводять людину до стійких форм девіантної поведінки). У числі цих симптомів він виділяє:

1) афективний тип поведінки;

2) сімейні конфлікти;

3) агресивний тип поведінки;

4) ранні антисоціальні форми поведінки;

5) негативне ставлення до навчання у дітей;

6) низький рівень інтелекту.

Вчені не прийшли до одного висновку щодо поняття делінквентності, яка, з точки зору одних вчених (О. Змановська, Ремшмидт та ін.) може включати всі юридичні дії покарання, а з точки зору інших (Личко А. Е., Сафіна Г. В. та ін.) зводиться до незначних антигромадських дій і правопорушень поведінки, що не несе за собою кримінальну відповідальність: агресивність, брехливість, бродяжництво, зухвалість і вживання ненормативної лексики, крайню ненависть по відношенню до вчителів і батьків, жорстокість по відношенню до тварин. При цьому дані види поведінки є також аморальними, що суперечать нормам етики та загальнолюдським цінностям.

Серед видів девіантної поведінки Ю. А. Клейберг виділяє три основні групи: позитивні (соціальна творчість), негативні і соціально-нейтральні [3, с. 47]. Науковець виділив статусні, рольові, діяльні і ціннісні моделі девіацій [4, с. 72]. Поряд із загальновідомими видами девіантної поведінки, вчений описав бродяжництво, вандалізм і його різновид графіті, гомосексуалізм, «чорний гумор» і ін. Слід зауважити, що, наприклад, графіті та наповнені пафосом руйнування «віршики» можна віднести і до негативних девіацій, і до соціально-нейтральних, що сприяє пониженню емоційної напруженості, а також до творчих (група позитивних девіацій).

В.Д. Менделевич запропонував свою типологію девіантної поведінки на основі клінічного підходу та виділення механізмів взаємодії індивіда з реальністю: боротьба (протидія), ігнорування реальності, відхід від реальності. Це уможливило виділення п'яти типів девіантної поведінки: делінквентної, аддиктивної, патологічного характеру, психо-патологічного, на базі гіпер здібностей людини. В.Д. Менделевич [5, с. 129] зазначає також клінічні форми девіантної поведінки, кожна з яких може бути викликана будь-яким типом або декількома типами девіантної поведінки: агресія та аутоагресія; алкоголізація, тютюнопаління, наркотизація, зловживання наркотичними речовинами і т.д.

Вчена О. Змановська, яка досліджує проблеми девіантної поведінки дітей та підлітків, виділяє три основні підходи до проблеми класифікації поведінкових відхилень: соціально-правовий, клінічний і психологічний. У зв'язку з цим, вона виділяє три основні групи девіантної поведінки у дітей:

- антисоціальна (делінквентна) поведінка, що суперечить правовим нормам та

загрожує соціальному порядку і благополуччю оточуючих людей, включає в себе будь-які дії, заборонені законодавством;

- асоціальна (аморальна) поведінка, що уникає виконання морально-етичних

норм, безпосередньо загрожує благополуччю міжособистісних відносин і проявляється як агресивна поведінка, сексуальні девіації (випадкові статеві зв'язки, проституція, ексгібіціонізм і ін.), залученість в азартні ігри на гроші, бродяжництво, утриманство;

- аутодеструктивна (саморуйнівна) поведінка, що відхиляється від медичних і

психологічних норм, що загрожує цілісності і розвитку самої особистості дитини.

Проаналізувавши дослідження вченими девіантної поведінки, можна зробити наступні висновки: відхилення від соціальної норми поведінки вивчаються з давніх часів філософами, юристами, соціологами та педагогами. Девіантна поведінка розглядається вченими як з точки зору соціально-негативних проявів (злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид), так і з точки зору соціально-позитивних (науковий, технічний, художній, суспільно-політичний прояв творчості людини).

На сьогоднішній день існує багато типологій та класифікацій девіантної поведінки, з яких важно виділити одну універсальну і міждисциплінарну. У соціально-психологічних класифікаціях в залежності від поглядів конкретного автора і його приналежності до певної наукової школи робиться акцент або на деяких основних типах, або на найбільш поширених видах, або на клінічних формах девіантної поведінки. Важливо те, що вчені підкреслюють, що девіантна поведінка завжди має в своєму розпорядженні соціальні зони, які змішуються і можуть бути віднесені як до нормальних, так і до проявів хвороби людини, так як норми в суспільстві час від часу переживають зміни; різні верстви населення можуть висловлювати різні погляди з приводу нормативності або девіантності деяких типів поведінки (наприклад, куріння або вбивства під час війни).

На сьогоднішній день, як можемо бачити, «не існує єдиного визначення терміну «девіантна поведінка», втім, як і єдиної класифікації її видів. Це викликано, швидше за все, міждисциплінарним характером проблеми дослідження, таких як девіантологія, психологія, соціологія, психологія девіантної поведінки, соціальна робота. Як визначено вище, в різних науках цей термін уживається в різних значеннях. Також це пов'язано з існуючим різноманіттям форм поведінки» [1, с. 78].

1. Замашкіна О. (2019) Девіантна поведінка підлітків: узагальнена класифікація видів поведінкових відхилень. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету.* Серія «Педагогічні науки». Вип. 42. С.75-81.

2. Змановская Е. В. (2004). Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. М.: Издательский центр «Академия». 288 с.

3. Клейберг Ю. А. (2004) Социальная психология девиантного поведения: Учебное пособие для вузов. М.: ТЦ Сфера. 192 с.

4. Короленко Ц. П., Донских Т. А. (1990) Семь путей к катастрофе (Деструктивное поведение в современном мире). Новосибирск. 224 с.

5. Менделевич В. Д. (2001) Психология девиантного поведения: Учебн. пособ. - М.: МЕДпресс. 432 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Антоніна Павел

студентка ІІ курсу факультету української філології та соціальних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Метіль А.С.

За останні роки в Україні відбулися політичні та соціально-економічні зміни, які призвели до значного розвитку національного законодавства, зокрема трудового. Ці зміни спричинили необхідність подальшого вдосконалення трудового законодавства у сфері правового регулювання трудових відносин з інвалідами.

Конституційне право на працю – це передбачена законом можливість заробляти на життя роботою, яку людина обирає або на яку добровільно погоджується. Це право відповідає зобов'язанню держави створити умови для повної реалізації цього права, гарантувати рівні можливості у виборі професії та виду роботи, реалізації програм професійно-технічної освіти, підготовці та перепідготовці кадрів відповідно до соціальних потреб [4, с. 123]

В Україні, за час існування незалежної держави, вчені піднімали у своїх працях лише деякі питання проблеми працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. Науково-теоретичною основою статті стали праці таких вчених, як С.Е. Аврух, В. М. Андріїв, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, С. О. Іванов, Р. З. Лівшиць, А. Ю. Пашерстник, О. І. Процевський та ін.

У своїй роботі ми порушили питання працевлаштування людей з обмеженими можливостями - інвалідністю, адже вважаємо його досить актуальним у наш час. На жаль, частка осіб з інвалідністю в Україні та у світі постійно зростає. Причин для цього багато: екологічні проблеми, воєнні катаклізми, суперечливе соціально-економічне становище в країні, негативні наслідки Чорнобильської катастрофи, низький рівень охорони здоров'я та інше.

Відсоток тих інвалідів що працюють в Україні значно менший аніж в таких країнах, наприклад, як: Італія, Китай, США, Швеція,

Великобританія. Працевлаштування осіб з особливими потребами має велике значення не тільки для них самих, а й для держав загалом, адже таким чином зростає їх платоспроможність.

З іншого боку: керівники організацій повинні надавати особами з обмеженими можливостями 4% від усіх робочих місць, а підприємці, штат працівників, яких від 8 до 15 робітників, повинні надати одне робоче місце особі з інвалідністю і, в обов'язковому порядку, надати їй пільги. Це не є рентабельним для керівників, а порушення цих умов тягне за собою великі штрафи.

Так яким чином має відбуватися працевлаштування інвалідів? На які гарантії та допомогу від держави можуть розраховувати вони та їх потенційні роботодавці?

Інвалід – це людина з постійним порушенням функцій організму, що у взаємодії із зовнішнім середовищем може призвести до обмеження її життя, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації її прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити його захист [1].

У Конституції України зазначені такі гарантії трудового захисту працівників-інвалідів:

– особи, які були направлені до підприємства за назначенням МСЕК, не повинні проходити випробувальний строк;

– трудовий договір, який визначає строк роботи люди з інвалідністю, за її проханням має бути припинений. Підставою розірвання такого договору може бути хвороба, або інвалідність, яка стоїть на заваді виконанню обов'язків за договором;

– забороняється нічна праця осіб з інвалідністю, або надання їм понаднормової роботи без згоди інвалідів та якщо це заперечує медичним рекомендаціям;

– щорічно надається відпуск, який розрахований на 30 днів для людей з обмеженими можливостями I і II групи та на 26 днів, для осіб з інвалідністю III групи;

– на вимогу працівників-інвалідів I і II групи, працедавець повинен надати їм додатковий відпуск, який буде тривати до 60 днів, а особам з інвалідністю III групи до 30 днів, заробітна плата в період відпустки зберігатися не буде;

– особа з особливими потребами, за бажанням, має право на отримання у перший рік своєї праці на підприємстві відпустку до завершення піврічного періоду роботи у комфортний для неї час;

– керівники підприємств повинні забезпечити на прохання робітника-інваліда або його програми реабілітації неповний робочий день, або тиждень, забезпечити йому пільгові умови роботи.

Особливості та правила працевлаштування полягають у наступному: працевлаштування проводиться в загальному порядку, але до необхідних документів, особи з особливими проблемами повинні додати: копію пенсійного посвідчення, індивідуальну реабілітаційну

програму, довідку про присвоєння відповідної групи інвалідності; працівник-інвалід повинен бути влаштований тільки на той вид роботи, який не заборонений у його документі про підтвердження інвалідності; індивідуально облаштоване місце роботи під потреби особи з інвалідністю, які зазначені у медичній програмі реабілітації. Таке робоче місце повинно забезпечувати ефективну працю осіб з особливими потребами; на прохання інваліда, скоротити його робочий день і встановити для нього спеціальний графік;

Існують випадки, коли людина з інвалідністю не має права на працевлаштування:

–відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» відмова укладання договору про роботу осіб з особливими потребами є неможливою. Але існують такі підстави відмови: коли за рішенням МСЕК встановлено, що стан здоров'я може заважати професійній діяльності працівника-інваліда, загрозою безпеці та здоров'ю інших робітників або якщо продовження роботи чи змінення її виду та обсягу може нести загрозу здоров'ю робітника з обмеженими можливостями.

Для того щоб забезпечити виконання працевлаштування інвалідів на підприємствах із забезпеченням усіх їх прав, держава надає підтримку керівникам організацій у вигляді позик та дотацій заохочуючи їх таким чином до виконання обов'язків закону.

Підприємці мають можливість отримати дотації для того щоб створити спеціально облаштовані місця для людей з інвалідністю, але тільки тих, які зареєстровані у Державній службі зайнятості в порядку встановленому Кабінетом Міністрів України.

Щоб отримати дотації підприємці мають виконати норматив із забезпечення осіб з обмеженими можливостями робочими місцями, інформація про виконання якого береться за попередній рік.

Також, за Законом України № 875 роботодавці мають право на отримання безвідсоткової позики для створення робочих місць за індивідуальними потребами осіб з обмеженими можливостями. Таку позику вони мають погасити за три роки.

Отже, останнім часом для безпечного і зручного працевлаштування осіб з обмеженими можливостями державою створюється велика кількість правил.

Робітники-інваліди володіють особливими правами при працевлаштуванні, за порушення яких передбачаються адміністративно-господарські санкції. Залишилось тільки перебороти таку проблему, як небажання керівників організацій влаштовувати осіб з інвалідністю до себе на роботу, їм вигідніше заплатити штраф за невиконання приписів Конституції України, аніж виконувати велику кількість вимог для забезпечення роботою інвалідів. На мій погляд, роботодавцям надається замало допомоги.

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Відомості ВРУ, від 16.10.2020. № 21. ст.252.

2. Кривенко І. (2017). Особливості працевлаштування інваліда. URL: https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=16594

3. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. (2004). Соціальна робота: Теорія і практика: навч. посіб. Київ. 408 с.

4. Усенко Т. В. (2006). Особливості правового регулювання працевлаштування інвалідів в Україні. Право і безпека. № 2 (№ 5/2). С. 122-125.

ІНТЕРАКТИВНІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ АГРЕСІЇ

Данило Росоха
магістрант педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Нестійка соціальна обстановка, що склалася останніми роками в нашому суспільстві, обумовлює зростання різних відхилень в особовому розвитку і поведінці підростаючого покоління. Часті прояви агресії дітей є найбільш гострою проблемою суспільства. Дитяча агресія є складною загальнонауковою проблемою і тому є об'єктом міждисциплінарних досліджень. У світовій практиці існують різні погляди на природу дитячої агресії та різні підходи до її попередження та контролю.

У психології і педагогіці накопичений значний досвід дослідження агресивної поведінки дітей. Різні підходи в цій області розробляються як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, що пропонують різні способи і методи профілактики агресивної поведінки дітей (Г.В. Бурменская, О.А. Карабанова, А.Г. Лідерс та ін.). Для наукового осмислення природи людської агресивності необхідно уточнити сенс самого цього поняття. Складність такої роботи обумовлюється тим, що термін «агресивність» дуже часто вживається в найширшому. До теперішнього часу різними зарубіжними авторами запропонована безліч визначень агресії. По-перше, під агресією розуміється сильна активність, прагнення до самоствердження. Так, Л. Бендер, наприклад, говорить про агресію як тенденцію наближення до об'єкту або видалення від нього, а Ф. Аллан описує її як внутрішню силу, що дає людині можливість протистояти зовнішнім чинникам. По-друге, під агресією розуміються акти ворожості, атаки, руйнування, тобто дії, які шкодять іншій особі або об'єкту. Точка зору, висловлена Зильманом, обмежує використання терміну агресії спробою нанесення іншим тілесних або фізичних ушкоджень. Э. Фромм трактує агресію як будь-які дії, які заподіюють шкоду іншій людині, групі людей а також спричинення шкоду взагалі всякому неживому об'єкту.

Незважаючи на значні розбіжності, відносно визначень агресії, багато фахівців в області соціальних наук схиляються до прийняття визначення, близького до другого. У це визначення входить як категорія наміру, так і актуальне спричинення зневаги або шкоди іншим. Таким чином, нині більшістю приймається наступне визначення: агресія - це будь-яка форма поведінки, націлена на зневагу або спричинення шкоди іншій живій істоті, що не бажає подібного звернення [1].

Т.Б. Горшечникова і Л.Н. Дородниціна провели експериментальне дослідження особливостей і причин виникнення агресивності. Ними були виявлені наступні групи чинників, що впливають на прояв дитячої агресивної поведінки [2]: сімейні стосунки і методи виховання; порушення соціальної і шкільної адаптації; стратегії поведінки в конфлікті, комунікативна некомпетентність; вплив ЗМІ і комп'ютерних ігор; особові особливості.

И.А. Фурманов [3] у своїх дослідженнях також відмічає, що причини агресивної поведінки дітей різноманітні і залежать від багатьох чинників, проте в основному вони відносяться до сімейного виховання.

Таким чином, агресивність в особових характеристиках дитини формується в основному як форма протесту проти нерозуміння навколишнього середовища, із-за незадоволення своїм становищем в суспільстві, що проявляється і у відповідній поведінці. В той же час на розвиток агресивності дітей можуть впливати, природні особливості його темпераменту, наприклад, збудливість і сила емоцій, сприяючі формуванню таких рис, як запальність, дратівливість, невміння стримувати себе. Тобто в дитячому віці в силу складності і суперечності особливостей зростаючих людей, внутрішніх і зовнішніх умов їх розвитку можуть виникати ситуації, які порушують нормальний хід особового становлення, створюючи об'єктивні передумови для виникнення і прояву агресивності.

Однією з причин формування дитячої агресії може бути схильність до збудливості нервової системи. Але йдеться тільки про схильність. Практика показує, що на агресивність дитини більше впливають соціальне середовище і його оточення. Агресивна дитина швидше виросте в сім'ї з агресивними батьками, але не тому що це передається генетично, а тому що батьки не уміють справлятися з своєю агресивністю тобто дитяча агресивність формується під впливом стилю спілкування дорослого з дитиною. Іншими причинами агресії можуть бути реакція на приниження гідності дитини, обмеження самостійності, надмірна опіка, виражена екстровертованість, взаємостосунки в сім між батьками, прояв суперництва між дітьми у сім'ї.

Соціально-психологічна профілактика дитячої агресії включає широкий арсенал інтерактивних методів подолання агресії у дітей [3].

У «Соціологічному енциклопедичному словнику» дано наступне визначення поняття «профілактика» - «система заходів, спрямованих на охорону здоров'я, попередження виникнення і поширення хвороб, поліпшення фізичного розвитку населення, збереження працездатності і забезпечення довголіття».

На думку М.А. Галагузовой, профілактика – це сукупність державних, громадських, організаційно-виховних заходів, спрямованих на попередження, усунення або нейтралізацію головних причин і умов, що викликають різного роду соціальні відхилення в дитячій поведінці.

Соціально-психологічна профілактика – це система заходів, спрямованих на виявлення і попередження явищ дезадаптації тих, що навчаються, вихованців в освітніх установах, що включає розробку і реалізацію профілактичних програм. Під профілактикою в соціальній педагогіці, передусім, розуміються науково обґрунтовані і своєчасно зроблені заходи, спрямовані на :

- відвертання можливих фізичних, психологічних, соціально-культурних обставин у окремої дитини або що неповнолітніх, що входять до групи ризику;
- збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і здоров'я дитини;
- сприяння дитині в досягненні соціально значимих цілей і розкриття його внутрішнього потенціалу.

Соціально – педагогічний підхід до профілактики полягає у відновленні або корекції якостей дитини з девіантною поведінкою, особливо його моральних і вольових якостей. Профілактика і попередження агресивної поведінки молодших школярів стає не лише соціально значимою, але і психологічно необхідною. Провідна роль в попередженні і подоланні агресивності у дітей і належить сім'ї, батькам. Проте велике значення відводиться педагогам і психологам. [5].

До основних завдань корекційно-профілактичних заходів подолання агресії відносять:

- зрівнювання порушень розвитку особистості, що стали причиною формування агресивної поведінки;
- розвиток позитивних якостей та можливостей особистості дитини, що допомогли б контролювати прояви агресивної поведінки;
- формування нових установок, переконань, навичок та звичок, які стримуватимуть прояви агресивної поведінки.

У зв'язку з багатоплановістю феномена агресії підхід до її профілактики та корекції повинен носити інтеграційний характер, включати в себе методи впливу на основні фактори, що детермінують агресію: соціальні, зовнішні середовищні і природні.

Проведене дослідження сучасних напрямків в діагностиці, профілактиці та корекції агресивності в умовах освітніх установ і сім'ї

дозволило сформулювати мету цієї діяльності, якої є усунення спотворень емоційного реагування у дітей; стереотипів поведінки, що призводять до агресивних реакцій; навчання адекватному емоційного реагування і навичкам взаємодії; забезпечення перенесення, досягнутого дитиною, в практику реальних життєвих відносин. Були визначені напрямки роботи щодо профілактики та корекції дитячої агресивності: 1) оптимізація, гармонізація відносин дитини з оточуючими – однолітками і дорослими; 2) розвиток особистості самої дитини; 3) забезпечення дитини адекватними способами реалізації та задоволення значущих для нього потреб. Однією з умов ефективної соціалізації і попередження становлення агресивних форм поведінки є розвиток мотивації прихильності, за допомогою якої дитина вчиться навичкам позитивного спілкування, взаємодії з іншими членами соціуму, уміння знаходити мирні шляхи рішення конфліктів.

Профілактична робота з агресивними дітьми включає чотири основні види: індивідуальна робота, групова робота, поведінкова і сімейна терапія. Найбільш ефективним є поєднання техніки орієнтованої, поведінкової терапії, ігротерапії і арт-терапії.

Груповим та індивідульним методом є дискусія. Дискусія - це інтерактивний метод обговорення і вирішення спірних питань. Результатом її може бути загальна угода, краще розуміння, новий погляд на проблему, спільне рішення. Дискусія припускає спілкування, що є провідним видом діяльності в молодшому віці. Дискусія високоефективна для закріплення відомостей, осмислення проблеми і формування ціннісних орієнтацій. Для зняття дратівливості і напруги, що відбуваються на тлі гормональної перебудови, в роботі з дітьми можуть використовуватися ігрові вправи.

Важливим методом профілактики є інтерактивна гра – активний метод навчання, ґрунтований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки. Тобто, це такі технології, які організовують процес соціальної взаємодії, на підставі якої у учасників виникає деяке «нове» знання, що виникло безпосередньо в ході цього процесу, або що стало його слідством.

Метод арт-терапії є ефективним в профілактичній діяльності дитячої агресії. Мета арт-терапії - опрацювання переживань дитини, які перешкоджають його нормальному самопочуттю і його спілкуванню з оточенням. Ігровий простір, образотворчий матеріал і образ є для учасників засобом психічної проекції. Проекція руйнівних і саморуйнівних тенденцій і почуттів на образотворчий матеріал і образ дозволяє «дистанціюватися» від них і досягти певної міри контролю над ними. Крім того, ці тенденції і почуття можуть стати предметом аналізу і усвідомлення.

Спрямованість профілактичної роботи подалання дитячої агресії полягає в тому, що дітям надається можливість задовольнити свої

інтереси, реалізувати свої потреби, проявити свої здібності, оцінити самого себе, бути оціненим іншими в ході участі в роботі і, нарешті, спробувати знайти оптимальний варіант взаємовідносин з однолітками і учителями і вибрати прийнятну форму поведінки.

Агресивна поведінка досить складне і суперечливе явище. Агресивна поведінка в цілому мається на увазі як мотивовані зовнішні дії, що не дотримуються норм і аспектів співіснування. Агресивність в особових характеристиках дитини формується в основному як форма протесту проти нерозуміння навколишнього середовища, із-за незадоволення своїм становищем в суспільстві, що проявляється у відповідній поведінці. В той же час на розвиток агресивності дітей можуть впливати, природні особливості його темпераменту.

Соціально-психологічна профілактика дитячої агресії включає широкий арсенал інтерактивних методів подолання агресії у дітей: метод дискусії, інтерактивна гра, арт-терапія. Інтерактивні соціально-педагогічні технології профілактики дитячої агресії спрямовані на адаптацію і соціалізацію дитини, корекцію поведінки, особливо його моральних і вольових якостей.

1. Галугазова М. А. (2008) Соціальна педагогіка. К. : Знання. 797 с.
2. Жигайло Н. І. (2007) Соціальна педагогіка. Львів : Новий світ. 256 с.
3. Пенішкевич Д. І. (2010) Соціальна педагогіка : модульна технологія навчального курсу. Чернівці. 496 с.
4. Смирнова О. (2013) Агресивні діти. Дошкільне виховання. 67 с.
5. Фурманов І. А. (2007). Агресія і насильство. Діагностика, профілактика і корекція. 480 с.
6. Фурманов І. А. (2011) Дитяча агресивність: психодіагностика та психокорекція. 199 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ

Світлана Садова
викладач кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Сучасна конфігурація об'єднаної Європи є результатом тривалого поетапного розвитку. Інтеграція в соціальній сфері стала свого роду надбудовою, додатком, доповненням і, відповідно, навантаженням на економічний фундамент, підлаштовуючись під його можливості і одночасно поступово його змінюючи. Накопичений європейськими країнами за більш ніж півстолітній період досвід соціального будівництва, з урахуванням особливостей соціально-економічної

ситуації в нашій країні, може бути успішно використаний для вдосконалення деяких напрямків української соціальної політики.

Всі країни ЄС ратифікували Конвенцію МОП № 102 (1952 р.) «Про мінімальні норми соціального забезпечення» і Конвенцію МОП № 131 (1970 р.) «Про встановлення мінімальної заробітної плати». Крім таких найважливіших соціальних гарантій, як підтримання зайнятості, рівень оплати і умов праці, а також охорону здоров'я та освіту, європейські соціальні стандарти охоплюють і інші галузі соціально-побутової інфраструктури: житлово-комунальне господарство, транспорт і зв'язок. Самостійним блоком виступають стандарти в області соціального захисту населення та охорони материнства і дитинства. стандартизація поширюється і на такі сфери життєдіяльності, які відносяться до поняття способу життя: культура, фізкультура і спорт, правопорядок і особиста безпека громадян [1].

Ще в 1992 р. Маастрихтський договір дав повноваження Раді Європи встановлювати мінімальні соціальні стандарти і технічні норми умов праці. Ці положення були закріплені на Амстердамському саміті 1997 року, коли соціальна політика стала визнаватися одним з пріоритетних напрямків діяльності Євросоюзу. Разом з тим, країни-учасники мають право встановлювати більш високі соціальні стандарти в силу своїх економічних можливостей. У разі відступу від загальноєвропейських норм в гіршу для громадян сторону, ЄК закликає окремі країни до приведення національного законодавства у відповідність з єдиними вимогами.

Країни Євросоюзу дотримуються установки, що будь-який житель об'єднаної Європи повинен мати дохід, дозволяє йому вести гідний спосіб життя, для чого в бюджеті кожної країни передбачаються витрати на соціальні гарантії. Вони мають найрізноманітніші форми, умови надання, розміри, ступінь охоплення нужденних. Частина гарантій існує у всіх країнах ЄС, деякі - тільки в окремих, але в загальному випадку вони охоплюють:

- сімейну та дитячу грошову допомогу;
- допомогу по безробіттю (в деяких країнах вони поширюються і на біженців);
- допомогу на випадок хвороби, травматизму на виробництві та професійних захворювань;
- харчування;
- допомогу в оплаті житла;
- допомогу в оплаті комунальних послуг;
- допомогу в придбанні одягу та засобів гігієни [1].

На відміну від європейської практики, яка намагається впровадити соціальні стандарти не тільки в традиційні галузі соціальної сфери і побутової інфраструктури, а й охопити поведінкові аспекти якості життя населення, в Україні офіційно встановлені на державному рівні соціальні гарантії стосуються, в основному, області грошових доходів.

Вони включають мінімальні: оплату праці, пенсію по старості, по інвалідності та в разі втрати годувальника; материнські і дитячі грошові виплати, мінімальний розмір стипендій студентам, які навчаються за денною формою та субсидії на оплату комунальних послуг, умови отримання яких кожного року змінюються не на користь громадян.

За даними Держкомстату України за ІІ-й квартал 2019 р., у структурі доходів населення частка заробітної плати становила 45,5%. Стабільно високою у доходах населення є частка соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів – 37,4%, в той час як доходи від прибутку, змішані доходи становлять – 15,3%, а доходи від власності – лише 1,8% [3]. Ковбасюк Ю.В. в своєму дослідженні «Європейські соціальні стандарти: перспективи для України (політико-дипломатичний контекст)» наголошує, що: «світовий досвід переконує: реалізації стратегічних цілей держави в напрямі підвищення добробуту сприяють радикальні зміни в системі розподілу доходів. За даними ОЕСР, у 2008 р. питома вага оплати праці у ВВП у країнах Євросоюзу становить 88,3%, в Японії – 76,0%, у США – 72,2%. В Україні ж у 2008 р. частка заробітної плати у ВВП становила 49,0%, що йде в розріз із сформованою світовою тенденцією» [4]. У такій структурі соціальних виплат проявляється відставання рівня грошових доходів населення України від європейських стандартів.

Допомога в оплаті прожитку і покупці одягу і засобів гігієни, на відміну від більшості європейських країн, в число контрольованих на державному рівні стандартів якості життя в Україні взагалі не входить. Тим часом, проблеми харчування населення є важливим аспектом доктрини продовольчої безпеки. За споживанням основних продуктів харчування і калорійності і збалансованості раціону Україна відстає від більшості країн Євросоюзу [1].

Різноманітність і деталізація окремих елементів соціального захисту, і адресна підтримка найбільш нужденних верств населення, тим не менш, не скасовують і не замінюють основних напрямків соціальної політики в країнах ЄС, що стосуються інтересів населення в цілому. Це зайнятість, пенсійне забезпечення, охорона здоров'я та освіта. Дані напрямки є пріоритетними і для національної соціальної політики. Природно, зайнятість, і як джерело коштів для існування для переважної більшості населення, і як основа економічної стабільності, займає в цьому списку центральне місце. Пріоритети та цілі європейської політики в області зайнятості лежать в руслі загального напрямку економічної політики ЄС, спрямованої на забезпечення сталого зростання економіки та всебічного розвитку і примноження людського потенціалу [1].

Досить гостро в деяких країнах ЄС коштує проблема мінімальної оплати праці. Диференціація за цим показником по ППС становить від 272 євро в Болгарії до 1495 євро в Люксембурзі, або 5,5 раз. У семи країнах

ЄС мінімальний рівень оплати праці взагалі законодавчо не зафіксовано. Тим часом, цей показник відіграє важливу роль в запобіганні зростання бідності серед працюючого населення. В нашій країні проблема мінімальної оплати праці також відноситься до числа першочергових завдань, які потребують вирішення, оскільки вся система мінімальних соціальних гарантій в Україні прив'язана саме до цього показника. Таким чином, головною проблемою в оплаті праці в нашій країні є підвищення мінімальної заробітної плати і зміни, або просування, хоча б трохи, в напрямку від 26-кратної диференціації в заробітній платі (з тарифної розрядної сітки) до європейської 6-розрядної [2].

Що стосується освіти – тут велике значення надається розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, навчання іноземним мовам, підбору індивідуальних гнучких програм навчання і забезпечення його доступності та мобільності на всьому просторі об'єднаної Європи. Основний тягар витрат по фінансуванню сфери освіти несуть державні бюджети європейських країн. В середньому в абсолютному вираженні ці витрати в країнах Євросоюзу зросли в 2000-2018 рр. на третину, причому раніше відставали в цьому відношенні країни збільшили свої витрати в значно більшому ступені. Напрямок руху в бік лідерів свідчить про визнання на державному рівні значущості освіти населення для економічного зростання, і означає спробу зближення національних освітніх стандартів з загальноєвропейськими, як того вимагає Болонський процес, який поклав початок синхронізації освітніх систем. Підвищення якості освіти і підготовки педагогічних кадрів, поряд з іншими факторами, безумовно, повинно сприяти забезпеченню сталого й динамічного розвитку європейської економіки. Однак криза торкнулася економії як бюджетних, так і інших витрат у соціальній сфері практично у всіх країнах. В галузі освіти заходи реформування можна умовно поділити на організаційні та фінансові. До числа перших відноситься скорочення числа вищих навчальних закладів, їх злиття і перепрофілювання, припинення навчання і науково-дослідних робіт за деякими напрямками (Франція), скорочення чисельності педагогічних кадрів (Італія, Іспанія, Франція). Фінансові заходи включають в себе скорочення бюджетного фінансування (Великобританія, Італія, Іспанія), перенесення центру ваги фінансування освітніх програм на муніципальний рівень, введення повної або часткової плати за навчання (в ряді земель Німеччини), підвищення плати за навчання там, де вона існувала раніше (Великобританія) [2].

Однак, незважаючи на фінансові труднощі, країни Євросоюзу витрачають на освіту набагато більш значні кошти щодо своїх ВВП, ніж Україна, яка в останні роки значно скорочує свої витрати на освіту і науку [6].

Ще однією важливою складовою, що визначає якість людських ресурсів, є здоров'я населення, що характеризується тривалістю здорового життя. Зрозуміло, що цей показник безпосередньо залежить від стану системи охорони здоров'я: широти охоплення населення, доступності та ефективності профілактики та лікування. Істотний вплив на тривалість життя надає не тільки загальний рівень соціально-економічного розвитку, а й пріоритети державної соціальної політики, безпосередньо виражаються у витратах на охорону здоров'я. Одночасно з державними, в країнах ЄС росли і приватні витрати на охорону здоров'я, але при цьому у відносно багатших країнах частка державних витрат в загальних витратах на охорону здоров'я була вище, ніж в бідних. В цьому проявляється турбота про здоров'я нації, яке, в свою чергу, забезпечує сталий економічний розвиток. У зв'язку з цим, в будь-якій країні особливе значення мають питання фінансування систем охорони здоров'я: розширення фінансової бази, залучення нових джерел, скорочення витрат [5]. В Україні сьогодні триває медична реформа, яка передбачає перехід бід безоплатної медицини до частково платних послуг, але при цьому взагалі не розробляється законодавча база страхування життя і здоров'я громадян. При цьому, вже відбулося закриття невеликих лікарень в селах і районах, що в умовах бездоріжжя призвело до зниження доступу до медичної допомоги

Кінцевий результат діяльності систем охорони здоров'я – тривалість життя населення – безпосередньо пов'язана зі станом пенсійного забезпечення в кожній країні, яке зачіпає інтереси всього суспільства, підтримуючи (в ідеалі) соціальний баланс між різними віковими групами населення, між пенсіонерами і працюючими, включаючи членів їх сімей, між активною частиною населення і інвалідами. З економічної точки зору пенсійна система є, з одного боку, найбільш витратною частиною соціальних витрат (в разі переважання розподільного механізму), з іншого боку – можливим джерелом інвестицій для зростання економіки.

Сучасні пенсійні системи більшості європейських країн використовують трирівневі моделі: базовий розмір пенсії формується за солідарно-розподільчої схемою; його доповнюють обов'язкова і добровільна накопичувальні частини, які поєднуються в різних комбінаціях. У такому пристрої пенсійної системи об'єднуються патерналістська роль держави по відношенню до непрацездатному населенню і індивідуальна економічна активність громадян, їх соціальна відповідальність перед власним майбутнім в умовах свободи вибору. Саме цю модель, але в дещо зміненому вигляді, намагається перейняти і Україна. Але, на жаль, далі ніж підвищення пенсійного віку (що з погляду на якість та тривалість життя українців не є добром) наша пенсійна реформа не просунулась [5].

Отже, про яку б галузь реформування української соціальної сфери не йшлося, на наш погляд, слід більш ретельно підходити до

зарубіжного досвіду і, скоріше, адаптувати його до українських умов, ніж переробляти ці умови під європейські стандарти, якими би привабливими вони б не здавалися, ігноруючи власні позитивні результати. В цілому, головним підсумком більш ніж півстолітній історії соціальної політики об'єднаної Європи можна вважати фактичне, а не формальне визнання необхідності постійного підвищення рівня вкладень в розвиток людського потенціалу, і як самостійної гуманітарної цінності, і як запоруки економічного зростання, що виражається у високій частці соціальних витрат і різноманітності їх напрямків.

1. Черленяк І.І. Про методику дослідження ідентифікації європейських соціальних стандартів. *Стратегічні пріоритети.* № 4(9). С. 121-128. URL: https://www.libr.dp.ua/text/sp_2008_4_13.pdf
2. Потєхін О., Врадій О. Україна – Європейський Союз: соціальний вимір. URL: http://cpcfpu.org.ua/projects/foreignpolicy/papers/0207
3. Соціально-економічний розвиток України за січень-жовтень 2020. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_10_2020.pdf
4. Ковбасюк Ю.В. (2014). Європейські соціальні стандарти: перспективи для України (політико-дипломатичний контекст). *Науковий вісник Державної академії управління.* № 21(2). С. 13-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2014_21(2)___4.
5. Костюк В.Л. (2018). Європейські соціальні стандарти в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення: науково-теоретичний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* Том 1. С. 68-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_14.
6. Петрушина Т.О. (2017). Стан науки в Україні (за оцінками вітчизняних та зарубіжних експертів). Вісник Національної академії наук України. № 11. С. 66-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2017_11_8.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ-СИРІТ

Ярослава Севастіян
магістрантка факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Замашкіна О.Д.

Надання допомоги дітям, які з різних причин залишилися без піклування батьків - найважливіший напрям соціальної політики держави. Сирітство, як соціальне явище існує стільки ж, скільки і людське суспільство, будучи, на жаль, невід'ємним елементом

цивілізації. В якості «причин і джерел сирітства завжди були і є об'єктивні чинники, це: стихійні лиха, аварії, катастрофи, нещасні випадки, теракти, хвороби і передчасна смерть батьків. Ускладнюють ситуацію і прогресуюча тенденція до руйнування моральних цінностей сім'ї, бездуховність, втрата життєво-важливих людських цінностей» [1, с. 40].

Дослідженням впливу соціального середовища на формування особистості дитини займало центральну позицію у роботі Г. Андреєвої, С. Белічевої, Ю. Мануілової, І. Федоніної, А. Щербакової та ін. Аналіз процесу дивергенції соціального середовища, скорочення шансів сироти на ефективну адаптацію в громадськості, присвячені дослідження І. Дементьевої, Т. Сафонової. Висновки дослідів М. Айнсворз, Й. Лангмеєра, З. Матейчека, М. Мид, М. Лісіної, В. Мухіної, А. Руської заклали підґрунтя для аргументації на користь сімейних форм турботи про дітей-сиріт.

Основною причиною соціально-психологічних проблем дітей-сиріт є - соціальна дезадаптація. Оскільки соціальна адаптація – це включення індивіда чи групи в соціальне середовище, пристосування їх до відповідних правил, системи норм і цінностей, то соціальна дезадаптація – це порушення процесу соціального розвитку, соціалізації індивіда. Ознаками соціальної дезадаптації є: порушення норм моралі та права, деформація системи ціннісних орієнтацій, втрата соціальних зв'язків із сім'єю та школою, різке погіршення нервово-психічного здоров'я тощо.

Найбільш характерними виявами соціальної й психолого-педагогічної дезадаптації дітей є їхня агресивна поведінка, конфлікти з учителями й однолітками, уживання алкоголю й наркотиків, здійснення правопорушень (бійки, крадіжки), невідвідування школи, бродяжництво, спроби суїциду й т. ін. [2, с. 90]. Серед дослідників які займалися цією проблемою можна виділити А.В. Петровського.

Дезадаптація формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів:

- занедбаність (наслідок несприятливих ззовні умов життя і виховання, недостатня увага до дитини),
- депривація (результат відсутності у батьків теплих, близьких стосунків з дитиною для її повноцінного розвитку),
- розчарування (через те, що дуже часто життєві потреби дитини перешкоджають непереборним труднощам),

внутрішні конфлікти та формування комплексу особистих проблем, створення перешкод у сфері спілкування та діяльності, взаємин із навколишнім середовищем.

Ці фактори спрямовують на формування відчуження дитини від соціального середовища, яке потім переростає у конфронтацію. Як результат, існує постійна готовність підлітка до зіткнення [3, с. 311].

Етапами подолання дезадаптації дітей є:

- виявлення і діагностика дезадаптованих дітей
- проведення бесід, консультацій, тренінгів для подолання дезадаптації
- дослідження психофізіологічних факторів, які сприяли дазадаптації
- ставлення друзів та оточуючих до цієї дитини

Дослідження показують, що осиротіла молодь стикається з більш негативними психосоціальними проблемами, ніж їх молоді колеги. Крім того, ці виклики посилюються для тих, хто рано закінчує школу. Психічні порушення різного ступеня зустрічаються у більшості соціально неблагополучних дітей. Прояви психічних порушень в значній мірі розрізняються на різних вікових етапах розвитку цих дітей. У дошкільнят і молодших школярів більш виражена затримка психічного розвитку.

У підлітків переважають залишкові явища раннього органічного ураження головного мозку, які виражаються в різноманітних психопато-подібних порушеннях поведінки. А. Капська зауважує, що «більшість дітей, що надходять в стаціонари соціальних центрів, мають різного ступеня вираженості емоційні розлади, для них характерні невротичні реакції, неврозо-подібні стани і тому подібне. У цих дітей відзначається наявність виражених страхів, тривожність, порушення сну, замкнутість, агресивність, низька самооцінка, порушення довіри до оточуючих людей» [4, с. 111].

Сьогодні в контексті соціальної проблематики розглядається питання соціальної інтеграції дітей-сиріт в суспільстві. Виділяємо два підходи: перший підхід передбачає пристосування дитини до входження в суспільство, його адаптацію до наявних навколишніх умов. Дитина в цьому процесі підготовки повинна бути не тільки об'єктом інтеграції, але й обов'язково суб'єктом, активним учасником процесу. Другий підхід припускає, крім підготовки дитини до входження в суспільство, підготовку суспільства до прийняття дитини-сироти.

Для забезпечення успішної соціалізації випускників дитячих будинків та інтернатних закладів, їх інтеграції в суспільство є багато шляхів, наприклад привести у відповідність нормативно-правову базу, налагодити професійну підготовку кадрів з роботи з даною категорією, налагодити взаємодію випускників з різними установами. В основу реалізації державної соціальної політики в напрямку дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, а також випускників інтернатних закладів треба закласти не роботу з подолання причин самого явища – сирітства, а систему злагоджених і добре відпрацьованих механізмів з соціалізації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків.

У дітей-сиріт порушення соціалізації виявляється у найрізноманітніших формах з різним ступенем вираженості в

залежності від особистих особливостей дитини, від психологічних факторів, від того, як довго дитина жила в скрутних умовах. Це проявляється в невмінні вести себе в громадських місцях, нездатності адаптуватися до незнайомих людей, до нової обстановки, в різних проявах девіантної (що відхиляється) поведінки, що ведуть до делінквентних дій. Негативна поведінка дітей-сиріт переслідує наступні цілі: у будь-який спосіб привернути до себе увагу, не має значення, яким воно буде (заохочення або покарання); продемонструвати свою силу; помститися за те, що з нею сталося, зокрема зігнати на слабших своє негативне ставлення до ситуації, що склалася; компенсувати свою неповноцінність і неспроможність [5, с. 200].

Актуальною і серйозною проблемою у дітей-сиріт, що має як психологічний, педагогічний, так і соціальний аспекти, є взаємини однолітків і дорослих. Перш за все, це стосується взаємин з педагогами, класними керівниками та вихователями. Нереалізована потреба в любові і визнанні, емоційна нестабільність вихованців інтернатних закладів відкриває їм «право до правопорушення».

Діти-сироти інтуїтивно розуміють: покладатися можна тільки на себе і тому стверджують себе всіма доступними засобами: порушують морально-етичні норми, грублять, брешуть, лінуються і т. д. Діти-сироти частіше схильні до різних форм девіантної поведінки. Девіантна поведінка дітей-сиріт - поширений феномен, який супроводжує процес соціалізації, який зростає на протязі підліткового періоду і знижується після 18 років [3, с. 259].

Смерть батьків з великою силою впливає на дітей і є причиною відхилень у їх психологічному та соціальному розвитку. Діти-сироти мають слабкий розвиток емоційного інтелекту і життєвих навичок, таких як: комунікативні навички, навички прийняття рішень, навички ведення переговорів і т. д. Крім того, вони часто втрачають віру в майбутнє і мають низьку самооцінку.

У дітей, які залишилися без піклування батьків, можуть спостерігатися такі психологічні проблеми: комунікативні труднощі; деструктивні тенденції особистості; схильність до маніпулювання; брехливість; страх бути покинутим; труднощі при прийнятті рішень; агресивність схильність до боротьби за владу і відстоювання своїх прав.

Психологічне відчуття «сирітства» і «покинутості» не закінчується в дитинстві. При нестачі уваги і турботи вони будуть переслідувати їх і в зрілому віці. Так само це є однією з причин, через яку діти сироти часто відмовляються від своїх дітей.

Ось деякі з проблем, з якими можуть зіткнутися діти у зрілому віці:

- труднощі у відносинах;
- правові проблеми;
- професійні проблеми;
- бездомність;

- депресивні і тривожні стани;
- відмова від власних дітей;
- сексуальна розбещеність;
- наркоманія та алкоголізм.

Специфічні особливості, які притаманні дітям-сиротам, обумовлені у першу чергу відсутністю сім'ї, нормальних сімейних відносин. Це і є визначальними чинниками, які впливають на розвиток даної категорії дітей та сутність технологій соціальної роботи з ними. Організація соціальної роботи з цими категоріями дітей здійснюється на основі певних принципів: соціально-політичних, психолого-педагогічних, організаційних, специфічних [6, с. 194].

Отже, у соціальній роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, соціальні працівники також повинні дотримуватися таких цінностей: визначати цінність кожної дитини, дотримуватися конфіденційності, ставитися до дитини як до особистості, уникати «ярликування», не давати обіцянок, які неможливо виконати, демонструвати позитивні моделі поведінки, не підтримувати виявів небажаних якостей (ревнощів, споживацького ставлення, агресивності), демонструвати позитивне ставлення до всіх дітей, поважати думку, почуття та добровільний вибір дитини, акцентувати увагу дитини на власних позитивних характеристиках і здобутках, не знецінювати роботу працівників школи-інтернату в очах дітей та інших працівників школи, враховувати їхній досвід та побажання щодо роботи з дітьми цієї категорії.

1. Безтелесна Л. (2012) Удосконалення механізму соціального захисту дітей в Україні. *Україна: аспекти праці.* № 4. С. 38-44.

2. (2005). Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка : [навч.-метод. вид.] / [кол. авт.]. К. : Миленіум. 286 с.

3. (2008). Енциклопедія освіти / В. Г. Кремень (голов. ред.). К. : Юрінком Інтер. 1040 с.

4. Капська А. Й. (2001) Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). К. : Наук. світ. 129 с.

5. Кривачук Л. Ф. (2011) Сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Теорія та практика державного управління :* зб. наук. пр. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр». № 3. С. 197-203.

6. Рябцева Н. О. (2012) Особливості виховання дітей-сиріт у будинках і прийомних будинках. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : міжвуз. зб. наук. пр. № 53. С. 187-197.

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДЛІТКІВ

Ірина Сочинська
магистрантка факультету української філології та соціальних наук,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
науковий керівник – доц. Замашкіна О.Д.

Розуміння підлітків – це в кращому випадку виклик, а підліток, який хворий або страждає від психологічного стресу, – ще більша загадка. Лікар лікує фізичну проблему, але часто задається питанням, де знайти терапевтичне лікування для цієї вікової групи. Підлітки чутливо ставляться до свого іміджу, особливо до своїх однолітків, і часто піддаються емоційному ризику, а не зізнаються, що їм потрібна допомога «психіатричного характеру». Крім того, їхній погляд на психологічну терапію, дають підстави думати, що ці терапії призначені лише для серйозних «психічних» випадків. Всупереч цьому, вони приходять до арт-терапії без таких заздалегідь продуманих ідей, і ця форма – арт-терапія – виявляється ефективною при роботі з підлітками.

Мистецтво як мова арт-терапії в поєднанні із словесним діалогом використовує всі наші можливості, щоб знайти більш успішне вирішення наших труднощів. Образи виражають найдавніший спосіб пізнання і реагування на світ людини; отже, це не чуже досвіду навчання.

Під час арт-терапії підлітків просять зробити колаж, зробити на папері кілька позначок або сформувати невеликий шматочок глини, щоб проілюструвати труднощі, які призвели їх до терапії. Арт-терапевт не інтерпретує витвір мистецтва, і підлітки можуть вільно ділитися значенням свого мистецтва, скільки вони вибирають на свій розсуд. Підлітків, зокрема, приваблює виготовлення символів та графічних зображень; тому їх більше приваблює використання мистецтва як мови, ніж словесне опитування. Коли ілюструється негативна поведінка, вона тоді є зовнішньою для особистості, і, таким чином, поведінка стає проблемою для індивідів [3, с. 9].

Це екстерналізація внутрішнього стресу або створення «нехудожнього мистецтва» дозволяє як терапевту, так і підлітку краще вирішити проблему. Терапевт отримує більше знань про проблему, оскільки підлітки використовують метафору та розповідь для пояснення свого малюнку. «Мистецтво» дозволяє підліткам дистанціюватися від власної дилеми і, таким чином, співпрацювати з терапевтом в напрямку альтернативних шляхів вирішення проблеми.

У міру дорослішання підлітків, у них формується здатність розуміти абстрактні поняття та формувати судження. Бажання знайти своє індивідуальне «я» обробляється стадіями - надмірно інтенсивне поглинання собою, завищена залежність від однолітків та відмова від батьківського впливу. Крім того, соціальні та економічні тиски на

підлітках вписуватися в прес-форму поведінки, які не обов'язково в гармонії зі своїми внутрішніми стадіями дозрівання.

Наприклад, ми всі визнавали високого 13-річного хлопчика, якого вчителі та друзі вважають «старшим», коли він може взагалі не відчувати себе старшим. У багатьох випадках він може навіть почуватися молодшим за свій хронологічний вік. Він конфліктує лише тому, що його механізми зростання почали діяти раніше, ніж механізми його ровесників. Невідповідність очікуванням підлітків, очікуванням суспільства та комерційному іміджу, який проектують ЗМІ, є джерелом значної невизначеності сучасної молоді.

Найбільша складність для дорослого, який прагне налагодити стосунки з підлітком, – це опір підлітків владі та відсутність довіри до світу дорослих. Ці стадії розвитку підлітків є нормальними, але вони працюють проти традиційних форм вербальної терапії [2, с. 43].

Терапевтична мова мистецтва. Мистецтво як виразна мова забезпечує вступ у стосунки з підлітками, використовуючи їх творчі здібності та пропонуючи форму спілкування, що не загрожує і під яким підліток має контроль. Коли підлітки заходять до кабінету арт-терапії, вони знаходять на столі малюнки та інші форми засобів масової інформації. Їм пропонується намалювати все, що їм забажається, і навіть зробити висловлювання на зображеннях, що відображають їхні почуття щодо перебування в терапевтичній обстановці.

Цей випадковий підхід є несподіванкою для підлітків та протидіє страхам впливу та болю, які могли очікуватися. Художні матеріали - це більше, ніж просто малюнки. Арт-терапевт розуміє силу, наприклад, олійних пастелей, глини, фарби та фломастерів. Кожна форма засобів масової інформації, по-своєму, допомагає у виразному процесі. Підлітки відчувають, що їм «пощастило», якщо у них є терапевт, який не зацікавлений у словесному перехресному опитуванні. Натомість їх терапевт цікавиться думкою дітей про свій світ, що виражається образами.

Увага до мистецтва, яку підліток виробляє на сеансі, допомагає терапевту зрозуміти якесь занепокоєння молоді та життєві обставини. Зображення, такі як колажне зображення, можуть надати широкий спектр інформації. Якщо терапевти розуміють проблеми підлітків, вони не намагатимуться інтерпретувати або оцінювати психологічний стан молоді, уявляючи, що означає образ. Підлітки часто підозрюють майстерність арт-терапевта в інтерпретації, і вони мають повне право бути обережними. Підліткам залишається лише поважно зарезервувати особисті прогнози та розказати, що вони хочуть від своїх творів мистецтва [3, с. 22].

Позиція терапевта й педагога, щодо нейтралітету, може призвести до довіри, яка є основою будь-якої форми терапевтичних відносин. Цей принцип нейтралітету повинен бути встановлений з самого початку відносин арт-терапії. У арт-терапевта немає магії, щоб побачити сенс у

мистецтві; «магія» походить від творчості підлітків. Оцінювання відбувається шляхом порівняння художнього продукту від сеансу до сеансу та позначення різновидів, що трапляються як у змісті мистецтва, так і усному поясненні підлітками його значення.

Використання мистецтва в терапії забезпечує фактор задоволення, а не те, що підлітки очікують зустріти, і стимулює їх бажання бути виразними. Малювання або нанесення позначок відповідає розвитку підлітків, про що свідчать ярлики та графіті, яких багато в різних точках міст. Важко стримати прагнення підлітків «залишити свій слід». Спрямування цього спонукання до продуктивного спілкування може нейтралізувати битву щодо того, що розкрити чи приховати.

Виникнення образу – це продовження процесів пам'яті та концептуалізації. Образ вводить метафоричну мову та персоналізоване спілкування. Якщо підлітків попросять показати терапевту, що потрібно виправити вдома чи навіть у суспільстві в цілому, вони можуть це зробити шляхом створення образу. Наочні уявлення концентрують значення у матеріальній формі, яка передає весь обсяг ситуації. Часто у підлітків немає слів, щоб висловити свої глибокі почуття [3, с. 23]. У багатьох випадках зображення стоїть на першому місці, а розуміння візуалізації - пізніше.

Підліткова агресія. Науковці доводять, що більшість підліткових «актових дій» - це спосіб для молоді покрити свою депресію[1; 2; 3]. Підлітки воліють відчувати фізичний біль або піддавати себе ризику, ніж відчувати внутрішній біль від депресії.

У циклі розвитку підлітків депресія уповільнює рух до незалежності та надійної ідентичності. Тому корисно забезпечити безпечний вихід для лиха, який породив депресію. Підлітки з депресією, яка мотивована ситуаціями в сімейному оточенні або у зовнішньому світі однолітків та суспільства, здається, покращуються, коли вони виражають свої тривоги за допомогою арт-терапії. Це поліпшення було відзначено в клінічних ситуаціях [1], і мистецтва використовується в якості оцінки депресії. Метод лікування депресії за допомогою арт-терапії є складним.

Художні вислови підлітків також можуть передавати терапевту повідомлення про те, що молоді заборонено вербалізувати. У сім'ях з таємницями, часто сексуальними зловживаннями, йдеться «не кажи». Зловмисник підлітків навчив не розповідати, але ніхто не наказав йому не малювати. Тому підлітки можуть повідомити терапевта про те, що відбувається в їхньому житті, за допомогою візуального зображення ситуацій та емоцій, які зосереджуються на забороненій темі [2, с. 23].

Лікар не повинен шукати якогось конкретного підлітка чи ситуацію як таку, яка була б доречною для арт-терапії. Якщо є побоювання щодо жорстокого поводження, депресії, відсутності самоповаги чи раптової соціальної чи академічної невдачі, що не можна віднести до хвороби, тоді терапія може розглядатися як допоміжна система.

Арт-терапія є сумісним способом терапії для підлітків, але вона ґрунтується на психологічних принципах і перевірених терапевтичних навичках. Арт-терапія може бути сформована під будь-який терапевтичний підхід і може вдосконалити будь-яку терапевтичну систему вірувань. Важливою причиною для того, щоб лікар рекомендував арт-терапію підлітку, є її привабливість для осіб цієї вікової групи, що збільшує шанси на те, що молодь залишатиметься на терапії, поки його або її становище не покращиться.

Однак є серйозною помилкою вважати, що малюнок є абсолютним свідченням зловживань [2, с. 22]. Терапевт активно зацікавлений, але повинен бути належним чином утриманий від поспішних суджень. Мистецтво – це запрошення розпочати словесний діалог. Тому арт-терапія – це поєднання двох форм спілкування, і візуальної, і вербальної [2; 3].

Арт-терапія може допомогти сім'ям, які переживають новий етап у своїх стосунках, коли хтось із їх дітей досягає підліткового віку [1]. Приємна, зрозуміла дитина шкільного віку швидко перетворилася на похмурого і непередбачуваного підлітка. Супутня примхливість, опір владі та відрив від сімейного життя можуть бути потужною силою, яка часом стає руйнівною. Сім'я, як правило, не готова до цього емоційного, конфронтаційного зрушення у стосунках між батьками та дітьми, оскільки психологічні зміни в підлітковому віці наступають швидко, часто до того, як фізичні зміни стають очевидними. Форма стосунків сім'ї між собою стає хаотичною, особливо в той час, коли перша дитина вступає в цю фазу розвитку [1; 2].

Оскільки кожен член сім'ї відчуває нову для них напругу, часто давати слова своїм емоціям і переживанням важко. Сімейна терапія пропонує спосіб направити ці тривожні емоції в безпечне середовище. Сімейна арт-терапія особливо не викликає загрози, оскільки не є конфронтаційною; насправді, надаючи мистецькі завдання, навіть пропонують компонент задоволення [1].

Родину можна попросити проілюструвати малюнками чи колажем їхні індивідуальні думки щодо спілкування, яке вони сприймають як помилкове. Коли кожен малюнок представлений для вивчення іншими членами, стає зрозумілим, що кожен учасник має унікальне сприйняття необхідних змін. Не витрачаючи час на те, щоб вислухати історію кожної людини про занепокоєння та звинувачення, художній продукт може бути створений одночасно всіма одночасно малюючими, що збільшує кількість матеріалів, на які можна звернутися, і зменшує кількість збиткових розмов. Пояснення художнього твору допомагає прояснити сімейні конфлікти та уникнути непорозумінь, які виникають, коли терапія покладається лише на слова [1].

Арт-терапія дає родині можливість обійти старе уявлення про те, як «повинна» поводитися сім'я, та забезпечує нові способи стосунків між членами сім'ї. Твори мистецтва є відчутним записом і

нагадуванням про проблеми, які стосувалися сім'ї. Нелегко заперечити, що тему обговорювали або пропонували рішення, якщо є конкретний наслідок для підтвердження минулих діалогів [3]. Сім'ї, як і окремі особи, прагнуть ввести зміни та продовжити своє життя. Якщо підлітки мають свій голос через своє мистецтво, дорослі схильні сприймати їхні погляди, оскільки вони викладаються не загрожуючим способом, а підлітки менш ворожі, оскільки їм надаються рівні права в дискусії. Це лише два з багатьох способів, що вираз мистецтва може полегшити сімейну терапію, особливо в хаотичні роки юності [1].

Отже, арт-терапія може бути ефективною для підлітків, які зазвичай розглядають її як небезпечну форму спілкування, іноді й як лікування. Мистецтво, яке витворює підліток, може допомогти терапевту зрозуміти якесь занепокоєння та життєві обставини молодості, особливо ті ситуації, які занадто ризиковані, щоб їх розкрити, або надто особисті незручні для спілкування. Це усвідомлення краще озброює терапевтів й педагогів в спробах захистити і підтримати підлітків в цей бурхливий час життя.

1. Райлі С., Мальхіоді С. Інтегративні підходи до сімейної арт-терапії. URL: https://extension.psu.edu/programs/betterkidcare/news/2014/art-an-opportunity-to-develop-childrens-skills

2. Bloch HS. (1995) Розвиток підлітків, психопатологія та лікування . Нью-Йорк: Міжнародна університетська преса. 246 с.

3. Walqui A. (2000) Access and engagement: Program design and instructional approaches for immigrant students in secondary schools. DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics. 107 p.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА «СІМ'Ї ТА ШЛЮБУ» ВІДПОВІДНО ДО СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ольга Терзі
студентка ІІІ курсу факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – викл. Маніта В.О.

Одним із найдавніших соціальних інститутів є сім'я. Сім'я виникла в надрах первісного суспільства набагато раніше, ніж класи, нації та держави. Соціальна цінність і важливість сім'ї є результатом її «виробництва і відтворення» самого життя, виховання дітей, формування їхньої індивідуальної свідомості. Сім'я - шлюб або спорідненість, поклоніння людям, пов'язаним спільним життям, взаємна моральна відповідальність за виховання дітей, турбота про родичів та взаємодопомога. Шлюб - це історично детермінована, санкціонована та соціально врегульована форма відносин між

чоловіком і жінкою, яка визначає їх права та обов'язки один перед одним.

У процесі історичного розвитку під впливом домінуючого способу виробництва в суспільстві спосіб життя та соціальні відносини зазнавали систематичних змін і змінювали відносини між сім'єю та суспільством. Розвиток суспільства тісно пов'язаний з ліквідацією, зменшенням дискримінації жінок трудовою, соціальною та духовною сферою, шлюбним законодавством, суттєвими змінами у функціонуванні сім'ї, створенням умов для поліпшення шлюбно-сімейних відносин, зміцнення та розширення освіти. Всі соціально-економічні та культурні процеси - позитивні та негативні, що відбуваються в суспільстві, впливають на функціонування сім'ї, яка є центром суспільства. На сім'ю та її моральне становище безпосередньо впливають фактори навколишнього середовища: соціально-економічні виробничі процеси, трудові колективи та повсякденне життя.

Сім'я відображає та переплітає різні соціальні відносини: економічні, соціальні, політичні, правові, духовно-ідеологічні, психологічні, моральні, естетичні. Шлюб - це традиційний спосіб формування сім'ї та соціального контролю над нею, один із інструментів, шляхів та засобів самозбереження і соціального розвитку [4].

Предметом дослідження є сім'я та її регламентація законодавством України.

Метою роботи є дослідження «сім'ї» відповідно до сімейного законодавства України.

Для досягнення поставленої мети треба в першу чергу вирішити певний ряд завдань:

– визначити юридичне поняття та значення шлюбу;
– дослідити, що таке сім'я відповідно до сімейного кодексу України;
– виявити суб'єктів сімейного права;
– вивчити причини виникнення, зміни та припинення сімейних відносин;
– визначити типи сімейних відносин.

Сім'я в соціологічному розумінні - це невелика група людей, заснована на шлюбі чи спорідненості, членів яких спільне життя, взаємна моральна відповідальність та взаємодопомога.

У юридичній літературі сімейні визначення означають:

1. Союз осіб, пов'язаних шлюбом або сім'єю;

2. Союз людей, заснований на вільному та рівному шлюбі, близькій спорідненості, усиновленні чи іншій формі виховання дитини, що характеризується спільним життям та інтересами цих людей, розвиватиме їхні занепокоєння, виражатиме свої зобов'язання, висловлюватиме свою вищезазначені аргументи вище

3. Зв'язок людей, який природним чином виникає у повсякденному житті, ґрунтується на шлюбі, спорідненості, усиновленні чи інших формах стосунків між цими людьми

4. Цілісне соціальне утворення, що характеризується внутрішньою єдністю та послідовністю частин в єдине ціле;

5. Первинний і багатогранний центр нашого суспільства;

6. Активна соціальна група, побудована на шлюбних або сімейних стосунках.

Відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України (далі СК України), шлюб - це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Ознаки шлюбу:

–добровільність, тобто наявність вільної згоди обох з подружжя (ст. 24 СК України);

–досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, що укладають шлюб (ст. 22 СК України);

–реєстрація шлюбу у встановленому законодавством порядку органом, повноваження якого встановлені СК України;

–орієнтація на створення особистих сімейних стосунків між чоловіком і жінкою.

Умови укладання шлюбу – це умови, дотримання яких необхідне для юридичної чинності шлюбу. Відповідно до ст. 37 СК України законним визнається шлюб із дотриманням цих вимог [5].

До випадків недійсності шлюбу належать:

– визнання шлюбу недійсним у суді;

– визнання шлюбу недійсним з причин, передбачених пунктами 1-3 ст. 39 СК України, а потім анулювання свідоцтва про шлюб органом РАЦСу.

Згідно з новим Сімейним кодексом, умови укладання шлюбу такі:

1) взаємна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, тобто шлюб повинен бути добровільним;

2) досягнення особами, які мають намір укласти шлюб, на момент реєстрації шлюбу – шлюбного віку [3].

СК визначає можливість укладання шлюбу особою, яка досягла 14 років, для чого вона повинна отримати рішення щоб одружитися, якщо судом буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Перешкодами для укладення шлюбу є:

1) виникнення між особами, які мають намір укласти шлюб, сімейні зв'язки безпосередньої спорідненості. Відповідно до ст. 26 СК брати і сестри, як повнокровні, так і напівбрати, двоюрідні брати, а також тітки, дядьки та племінниці, племінниці не можуть бути одруженими;

2) наявність відносин щодо усиновлення між особами, які бажають укласти шлюб. Особи, пов'язані відносинами усиновлення, не можуть бути одруженими. Звідси пункт 5 ст. 26 СК допускає можливість шлюбу

між усиновлювачем та усиновленою дитиною лише у разі розірвання усиновлення.

3) неможливість укладання шлюбу з недієздатними особами. У разі укладення шлюбу з особою, яку визнали недієздатною відповідно до процедури, визначеної Законом, такий шлюб вважається недійсним (стаття 39 Сімейного кодексу України) [1].

Відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу сім'я є основною та головною одиницею суспільства.

Сім'я складається з людей, які живуть разом, пов'язані спільним життям та мають взаємні права та обов'язки.

Сімейні правовідносини – це соціальні відносини, врегульовані нормами сімейного права.

Наступні особливості нерозривно пов'язані із сімейними правовідносинами:

1) специфічний склад предмета;

2) довгостроковий характер;

3) права та обов'язки, що не підлягають передачі;

4) можливість участі суб'єктів сімейних відносин у кількох сімейних відносинах.

Суб'єктами сімейних відносин можуть бути: по-перше, лише фізичні особи; по-друге, лише одружені, споріднені особи або усиновлювачі.

Сімейний кодекс визначає такий перелік сімейних суб'єктів правовідносин:

1) подружжя;

2) батьки, діти та усиновлювачі;

3) бабуся, дідусь, прабабуся, прадід, онуки, правнуки;

4) брати і сестри; мачуха, вітчим, пасербиця, пасинок.

Беручи до уваги той факт, що предметом сімейного права є відповідно майнові та особисті немайнові відносини між його суб'єктами, предметом сімейного права можуть бути:

1. майнові товари (речі);

2. особисті нематеріальні активи;

3. діяльність, включаючи послуги.

Відповідно до змісту прав та обов'язків суб'єктів сімейних відносин Є. Ворожейкін поділив їх на:

–шлюб;

–правовідносини між батьками та дітьми (батьківські правовідносини);

–правовідносини щодо освіти та матеріального забезпечення;

–правовідносини, що стосуються освіти;

–правовідносини щодо утримання майна.

Сім'я, таким чином, є формою спільноти людей, що складається з чоловіка та жінки, об'єднаних шлюбом, їхніх дітей (власних чи усиновлених), а в деяких випадках також інших людей, пов'язаних із

першими родичами. Єдність сім'ї передбачає взаємну любов, моральну, економічну, юридичну та інші види взаємної відповідальності всіх членів сім'ї, взаєморозуміння та емоційних зв'язків. Сім'я є основною та головною одиницею суспільства.

Сім'я формується на основі шлюбу, спорідненості, усиновлення та інших причин, не заборонених законом і не суперечить моральним засадам суспільства.

Отже підсумовуючи все вищесказане можна зробити такий висновок, що в нашому житті не слід нехтувати сімейними відносинами, тому що сім'я – це один з найголовніших складових елементів суспільства. І саме із створенням сім'ї виникають сімейні правовідносини, що є важливою складовою нашого існування.

1. Гопанчук В. С. (2002). К. : Сімейне право України: Підручн. : Істина. 304 с.

2. Конституція України: Відомості Верховної Ради: 1996. № 30. ст. 141.

3. Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, в редакції наказу Міністерства юстиції від 3 вересня 2002 р.

4. Ромовська З.В. (2003). Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Видавничий Дім «Ін Юре». 532 с.

5. Сімейний кодекс України / Закон України. Відомості ВРУ від 10 січня 2002 року.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анна Флоря

студентка ІІІ курсу факультету української філології та соціальних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Метіль А.С.

Сьогодні правове регулювання праці інвалідів є однією з мало вивчених проблем трудового права України. Ця категорія людей належить до громадян, які потребують особливого правового захисту і вимагають додаткових гарантій щодо охорони праці.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що в Конституції України проголошено, що найвищою соціальною цінністю держави є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. З вищевикладеного випливає те, що країна гарантує реалізацію всіх об'єктивних та суб'єктивних прав людини, які включають також право на працю. Крім цього, слід зазначити, що на сьогоднішній день в умовах політичного та соціально-економічного розвитку проблема захисту та регулювання праці всіх категорій стоїть особливо гостро. Однак особливу увагу слід приділити питанню правового регулюванню праці категорій людей, які найменш захищені, а саме інвалідів. На сьогодні в

деяких регіонах України зайнятість серед людей з обмеженими можливостями становить 15-20 відсотків, особливо складною є ситуація із працевлаштуванням інвалідів І та ІІ груп, оскільки працюючих вдвічі менше. Це можна пояснити тим, що в контексті реформування всіх сферах суспільного життя існують тенденції до дискримінації людей, які не можуть конкурувати з іншими працівниками через певні обмеження, що в свою чергу призводить до втрати віри в свої сили, в себе та державу, яка гарантує їх законні права та інтереси.

Вивченням питання правового регулювання праці з інвалідністю займалися такі вчені, як : В. М. Акімушкін, В. С. Андрєєв, В. А. Аралов, П. Борецька, В. В. Жернаков, Р. І. Іванова, В. Л. Костюк, Н. В. І. Некрасова, Ю. О. В. Ромашов, М. Прокопчук, С. М. Прилипко, Т. В. Семигін, І. М. Ямкова та інщі науковці.

Метою дослідження є вивчення як в Україні відбувається правове регулювання праці осіб з інвалідністю.

Особа з інвалідністю – це людина, яка має особливий психічний та фізіологічний стан, спричинений хворобами, травмами або вродженими вадами психічного чи фізичного розвитку, які призводять до обмеження нормального життя [5, с. 12]. Водночас, слід зазначити, що ці особи мають усі конституційні права інших громадян. Це особливо стосується права на працю. Але реалізація такого права вимагає спеціального правового регулювання.

Під правовим регулюванням праці осіб з інвалідністю треба розуміти свідомий вплив держави на трудові відносини (одним з учасників яких є інвалід), законодавством та іншими законодавчими заходами, що регулюють ці правовідносини [4, с. 249]. Правове регулювання здійснюється правовими нормами, які відображені у відповідних нормативних актах.

Переходячи безпосередньо до положень, принципи яких спрямовані на захист та регулювання праці людей з інвалідністю, насамперед слід звернути увагу на Основний Закон держави - Конституцію України. В статті 43 Конституції зазначено, кожен має право на працю, включаючи можливість заробляти на життя роботою, яку він обирає або на яку добровільно погоджується. Держава гарантує рівні можливості у виборі професій та виду роботи, створює умови для повноцінної реалізації громадянами права на працю, а також реалізує програми професійного навчання, підготовки та перепідготовки відповідно до соціальних потреб. Також стаття 24 Конституції визначила, що всі мають однакові конституційні права та свободи, а також рівні перед законом. Не повинно бути привілеїв чи обмежень за кольором шкіри, ознакою раси, політичних, релігійних чи інших переконань, етнічного та соціального походження, статі, місця проживання, майнового стану, мови чи інших ознак [1]. Тому, слід зазначити, що в Конституції України визначені основні трудові права

різних категорій працівників, у тому числі інвалідів. Більш конкретно, правове регулювання роботи цієї категорії громадян здійснюється на рівні законодавства України.

В Україні існують два основних нормативно-правові акти, які спрямовані на регулювання праці інвалідів: Кодекс законів про працю (далі КЗпП) та Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Так в ст. 2 КЗпП України проголосила, заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, включаючи порушення принципу рівних прав та можливостей, пряме чи опосередковане обмеження прав працівників в залежності від кольору шкіри, раси, політичних, релігійних та будь-яких інших переконань, гендерна ідентичність, стать, сексуальна орієнтація, етнічне, соціальне та іноземне походження, вік, стан здоров'я, інвалідність тощо [2]. При цьому, слід також зазначити, що відповідно до цього Кодексу у випадках, передбачених законодавством, власник або уповноважений ним орган повинен організовувати навчання, перепідготовку та працевлаштування осіб з інвалідністю згідно з медичними рекомендаціями, встановити на їх прохання робочий тиждень, якщо особа працює за сумісництвом або неповний робочий день, та створити спеціальні умови праці. Ще однією особливістю є те, що забороняється залучати людей з інвалідністю до надурочних та нічних робіт без їхньої згоди [2]. Більше того, ст. 170 КЗпП передбачено, що працівники, які за станом здоров'я повинні виконувати легшу роботу і роботодавець повинен за їх згодою перевести їх на цю роботу, на підставі медичного висновку, тимчасово або на невизначений термін, а при необхідності встановити коротший робочий день або неповний робочий день, а також створити пільгові умови праці. При переведенні на нижчу оплату праці за станом здоров'я поточна середня заробітна плата зберігається протягом двох тижнів з дня переведення, а у випадках, передбачених законом, на весь період роботи з меншою оплатою праці чи матеріального забезпечення держава забезпечує обов'язкове соціальне страхування [2]. Але, хоча КЗпП є основним нормативно-правовим актом у галузі який регулює працю переважної більшості категорій працівників, а також й людей з інвалідністю, правове регулювання цієї категорії осіб більш регламентовано Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року [3].

Згідно ст. 1 цього нормативно-правового акта передбачено, що особи з інвалідністю в Україні мають повні соціально-економічні, політичні та особисті права та свободи, закріплені в Конституції України, в законах України та міжнародних договорах, обов'язковість яких затверджується Верховною Радою України. Слід зазначити, що Розділ IV українського Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» визначає основні принципи працевлаштування та навчання інвалідів.

Ось деякі основні положення цього закону, які необхідно конкретизувати:

– підприємства, установи та організації за рахунок Фонду соціального захисту людей з інвалідністю або за рішенням муніципальної ради за власні кошти, у разі необхідності, створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування інвалідів, роблячи метою адаптацію основного та додаткового обладнання, технічного обладнання та пристосувань, тощо з урахуванням обмежених можливостей інваліда;

– якщо інваліди, не здатні працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості допомагає у працевлаштуванні за умови, що вони працюють вдома [3].

Слід зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», не можна відмовляти в укладенні трудового договору або просування по службі, звільняти з ініціативи адміністрації, переводити інваліда на іншу роботу без його згоди через інвалідність, за винятком медичного та соціального стану, якщо це заважає виконувати професійні обов'язки, створює загрозу здоров'ю та безпеці інших людей, або продовження роботи, або зміна її характеру та обсягу може погіршити здоров'я інвалідів.

Крім того, положення цього нормативно-правового акта встановлюють відповідальність роботодавця за невиконання вимог законодавства щодо кількості працівників-інвалідів на підприємстві. Тому підприємства чи організації, в яких середня кількість працюючих людей з інвалідністю нижча за встановлену норму, передбаченою ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», щорічно сплачують відповідному відділенню Фонду соціального захисту інвалідів адміністративно-господарські санкції, в розмірі середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, установі, організації [3]. Таке покарання для роботодавців, які не дотримуються українського закону, є недостатнім, оскільки їм часто легше сплатити невеликий штраф, ніж створити необхідні умови праці для інвалідів.

Таким чином зазначимо, що саме в Кодексі законів про працю та Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» визначено основні принципи правового регулювання інвалідів. Водночас ці положення не позбавлені певних недоліків, котрі, в свою чергу, надають роботодавцям можливість порушувати гарантовані конституцією права на працю людей з інвалідністю. Адже рівень адміністративної відповідальності за невиконання вимог положень про працевлаштування інвалідів є недостатнім. Водночас слід зазначити, що держава повинна активно заохочувати роботодавців наймати цю категорію людей. Це не лише сприятиме покращенню добробуту людей з обмеженими можливостями, а й створить позитивний імідж як

компаній, які наймають таких людей, так і держави - як гаранта прав працівників.

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 Ст. 141 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
2. Кодекс законів про працю України / Закон України. Відомості ВРУ від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII
3. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України. Відомості ВРУ від 21 березня 1991 р. № 875-XII
4. Прокопчук Ю. М. (2009). Міжнародно-правові аспекти охорони праці інвалідів. *Часопис Київського університету права.* № 3. С. 252.
5. Силенко Н. М. (2016). До питання міжнароднoправового регулювання захисту прав інвалідів у сфері праці. Науковий вісник публічного та приватного права: зб. наук. праць. Вип. 6. Т. 1. К.: Науково-дослідний інститут публічного права. С. 114.

ЗБАГАЧЕННЯ МИСТЕЦЬКОГО ДОСВІДУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ТВОРАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ольга Христюк
магістрантка педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Шевчук А.С.

У сучасній Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020 р.) вчені Національної академії педагогічних наук України визначили як засадничі низку принципів державної політики в сфері освіти дітей раннього і дошкільного віку, з-поміж яких: «доступність для кожної дитини; забезпечення умов для реалізації здібностей, інтересів, потреб і всебічного розвитку дитини; єдність навчання, виховання та розвитку дітей…» [4, с. 7]. Українські вчені привертають увагу до того, що зміна цілей освіти, зміщення акцентів зі знаннєвого на компетентнісний підхід зумовлюють нове бачення якісної дошкільної освіти. «Вона має відповідати світовим освітнім тенденціям, державним вимогам, соціокультурним цінностям країни, бути спроможною задовольнити вимоги та потреби громадян українського суспільства» [там само, с. 25]. Відтак зберігається високий рівень актуальності в питаннях використання потенціалу української культури, творів українських митців для розвитку дитячої особистості, творчості дитини, формування її потреб, інтересів, у тому числі мистецьких.

Мистецька освіта в дошкільних закладах відбувається на основі вимог державного стандарту освіти. Базовий компонент дошкільної

освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві [1, с. 6]. Професор Н. Гавриш підкреслює, що «суспільству сьогодні вкрай потрібні люди, які творчо мислять, здатні створювати культуру, жити в ній, розвивати її» [2, с. 3].

Проблеми мистецької освіти дітей і молоді на засадах українського мистецтва висвітлюють такі українські дослідники як А. Богуш, І. Газіна, Л. Масол, О. Рудницька, Г. Падалка та чимало інших. Зокрема І. Газіна, А. Шевчук, Г. Яківчук асоціюють процес розвитку творчої особистості школяра, дошкільника, студента із залученням їх до цінностей українських традицій, музичного фольклору. Пошуками нових методів і прийомів у царині музичного виховання характеризуються праці Н. Вишинської, І. Малашевської, С. Нечай. Низка науковців наголошують: «зміст музичної освіти на різних ступенях охоплює музичний фольклор, класичну і сучасну музику, українське і зарубіжне музичне мистецтво, що забезпечує як збереження національної спадщини, так й інтеграцію в простір світової музичної культури» [5, с. 59]. Утім зберігається висока потреба освіти, зокрема дошкільної, в збагаченні змісту мистецького виховання дітей якісними і різноманітними музичними творами з української фольклорної та класичної спадщини, із сучасного музичного розмаїття.

Вище викладене спричинило постановку мети статті: віднайти можливості для збагачення мистецького досвіду дітей старшого дошкільного віку творами українського музичного мистецтва, формування на цій основі інтересу дітей до української музики.

Інтеграція в сучасну освіту дошкільників європейських технологій, зокрема, ранкової зустрічі дітей у колі, вимагає пошуків нових можливостей запровадження її в освіту загалом і мистецьку освіту зокрема. Аналіз технології «Ранкова зустріч» дозволив конкретизувати її цілі: згуртувати дітей, сформувати єдину дитячу спільноту; виявити увагу один до одного, привітатись на початку дня; стимулювати обмін думками, уважне слухання співрозмовника, залучення та участь у спільній діяльності; за допомогою щоденних стандартних процедур сформувати у дітей навички відповідального члену групи [3]. Тематичний варіант ранкової зустрічі, ранкового кола під назвою «Мистецький досвід» (розроблений і запроваджений у дошкільну освіту А. Шевчук) має структуру, що відповідає цілям технології. Спочатку помірне марширування по колу, потім інтерактивне вітання в колі, далі – інформація про новий мистецький досвід від кожної дитини, наприкінці – групова енергійна вправа/руханка неконкурентної спрямованості на основі раніше сформованих навичок [7, с. 135-138].

Аналіз структури виявив можливість використання музичного матеріалу кількох моторних жанрів, зокрема маршу (хода на початку зустрічі), вальсу (для вітання у колі), польки чи сучасної пісні (прикінцева руханка). З нашого погляду, доцільно вранці скористатися

творами з українського мистецтва, щоб налаштувати дітей на світовідчуття себе в українській реальності, а відтак збагачувати мистецький досвід дітей українським музичним контентом. Такий підхід потребував констатації наявного стану мистецького досвіду дітей у царині української музики, який прямо залежний від музичного наповнення середовища закладу дошкільної освіти та інших несистематичних музичних впливів (музична атмосфера родини, ТБ, мультфільми, ролики з YouTube).

Відправною точкою відліку в констатувальному експерименті стало з'ясування стану використання українських музичних творів в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Для цього був зроблений аналіз програм комплексного типу з виховання і навчання дітей дошкільного віку. Критеріями аналізу стали: наявність українських фольклорних музичних творів, класичних творів українських авторів, творів сучасних українських композиторів, які презентують побутові жанри музики (визначення Д. Кабалевського), у тому числі такі моторні жанри як марш, вальс, полька.

Сучасні програми «Я у Світі», «Впевнений старт», «Дитина» пропонують для роботи з дітьми старшого дошкільного віку використовувати українські фольклорні музичні твори, вітчизняних композиторів та композиторів світу. З-поміж українських композиторів зустрічаються окремі твори М. Лисенка, Л. Ревуцького, Я. Степового, К. Стеценко, А. Філіпенка. У незначній кількості знайомлять з творами А. Гулака-Артемовського, Л. Дичко, М. Катричка, Ж. Колодуб, Н. Май, Ю. Рожавської, М. Чемберджі. Наявність українського музичного контенту в порівняльному контексті вітчизняних програм представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Стан використання українських музичних творів в освітніх програмах (старший дошкільний вік)

Українські музичні твори	**Програма** «Я у Світі» (2019)			**Програма** «Впевнений старт» (2017)			**Програма** «Дитина» (2016)			**Загальна** кількість по жанрах		
	Марш	Пісня	Танець	Марш	Пісня	Танець	Марш	Пісня	Танець	Марш	Пісня	Танець
Фольклорні	-	7	3	-	8	4	-	5	-	-	18	7
Класичні	5	10	7	3	6	9	3	7	4	11	26	20
Сучасні	-	14	4	2	11	5	-	14	2	2	39	11
Разом за програмою / програми	5	31	14	5	25	18	3	26	6			
	50			48			35			13	83	38

Узагальнення отриманих результатів дало можливість констатувати, по-перше, недостатню кількість маршів по кожній програмі (5; 5; 3), з-поміж яких переважають твори з класичної спадщини. Навіть якщо музичний керівник скористається маршами з усіх цих програм, то протягом року може запропонувати дітям для сприймання і відтворення під час музичних занять та інших форм організації музичного виховання лише 13 творів. Утім ряд авторів зазначають: «Музичний досвід дітей збагачується звучанням музики під час ранкової гімнастики, ігор, екскурсій, прогулянок і особливо – розваг (тематичні вечори, бесіди про музику, бесіди-концерти, атракціони)» [5, с. 14]. Тож таку кількість творів українських композиторів можна вважати недостатньою для широкого застосування в різноманітній життєдіяльності дітей.

Порівняно схожою в програмах виявилася ситуація із пісенним жанром: найменше пісень з української фольклорної спадщини; на 50% більше пісень українських композиторів класиків; на 100% у порівнянні з фольклором більше пісень сучасних українських композиторів. Таке співвідношення є очікуваним, а загальну кількість українських пісень можна вважати достатньою.

Виявлено, що в усіх трьох програмах частка танців на фольклорній основі найнижча, а в програмі «Дитина» танці на такій основі зовсім відсутні. Найбільша кількість танців пропонується на основі творів з української класичної музики, у тому числі в жанрі польки, гопака, козачка. Менше танців на основі сучасної української музики, втім з-поміж таких сучасних танців є в характері вальсу на пісенній основі. Найкраща збалансованість творів між жанрами маршу, пісні, танцю на українській основі виявлена у програмі «Впевнений старт» [6]. Утім музичних творів моторних жанрів з українського фольклору та українських композиторів (класики, сучасні) в усіх програмах є недостатньою, щоб задовольнити потребу їх використання в суто музичній діяльності та інших щоденних активностях дітей протягом навчального року.

Відповідно результатів констатації та задля збагачення мистецького досвіду дітей здійснена добірка музичних творів з української класичної спадщини і сучасних українських композиторів. Ці твори спеціально добиралися в нотному вигляді та аудіо запису, щоб музичний керівник і вихователь змогли скористатися ними під час ранкового кола як у музичній залі, так і в груповій кімнаті, зокрема і на тему «Мистецький досвід».

З-поміж підібраних музичних творів – марші, вальси, польки. Наприклад, «Марш» В. Косенка, «Марш» Ю. Рожавської, «Марш» Т. Шутенко, сучасна дитяча пісня для легкої ходи «Їздить трактор по городу» (музика Н. Савка, слова О. Салюк), що цілком відповідають віку дітей. Також підібрані марші загально національного значення, які

підносять український дух і в старшому дошкільному віці особливо захоплюють хлопчиків. Це марш «Богдан Хмельницький» (точно авторство не встановлено: або М. Лисенка, або Л. Петькевича); «Запорізький марш» (або «Козацький марш») Є. Адамцевича, обробка В. Гуцала; «Хор запорожців» М. Лисенка (уривок з опери «Тарас Бульба»); марш «Січова слава» (український військовий марш) Б. Сапелюка; «Український гуцульський марш» Б. Гриньовського та інші. Ці яскраві твори написані видатними українськими митцями, втім застосування їх в освіті було вкрай обмежено. З вальсів дібрані твори М. Лисенка, Б. Лятошинського, Т. Шутенко, А. Філіпенка, Ж. Колодуб, О. Злотника, тобто композиторів класиків і сучасних авторів.

У висновку зазначимо, що результати констатувального експерименту спрямували пошук нових можливостей для створення музичного середовища в закладі дошкільної освіти, для збагачення мистецького досвіду дітей старшого дошкільного віку творами українського музичного мистецтва. Систематичне використання дібраних українських творів під час ранкової зустрічі для рухової активності дошкільників, безперечно, мало вплив на розвиток інтересу дітей до української музики.

1. (2012). Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш. Авт. кол-в. Вихователь-методист дошкільного закладу. Спецвипуск. Київ. С. 1-30.

2. Гавриш Н. В. (2002). Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: дис. доктора пед. наук : 13.00.02 / Наталія Василівна Гавриш. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 438 с.

3. (2004). Доброго ранку! Ми раді, що ви тут! Посіб. для вчителів з провед. ранкової зустрічі. Колін Бейн. Київ : Всеукр. фонд «Крок за кроком». 54 с.

4. (2020). Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ : ФОП Ференець В.Б. 44 с.

5. (2012). Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в XXI столітті: аналітична доповідь / Інститут проблем виховання НАПН України; Л. М. Масол, О. В. Базелюк, О. А. Комаровська, В. Г. Муромець, В. В. Рагозіна; за наук. ред. Л. М. Масол. Київ : Аура Букс. 240 с.

6. (2017). Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : ТОВ «Українська академія дитинства». 80 с.

7. Шевчук А. С. (2016). Дитяча хореографія: навч.-метод. посіб. 3-тє вид. зі змін. та доповн. Тернопіль : Мандрівець. 288 с.

Збірник наукових праць

Українською та англійською мовами.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір**» *(20 листопада 2020 р.).* Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2020. 124 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Упорядники: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Верстка та дизайн: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Матеріали доповідей подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст, технічні помилки, грамотність, достовірність інформації та точність викладених фактів несе автор та науковий керівник (за наявності).

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації статті й тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали конференції розміщенні на офіційному сайті Ізмаїльського державного гуманітарного університету за адресою **http://idgu.edu.ua**.

Підписано до друку 18.12.2020. Формат 60х90/8.
УМ. друк. арк. 7,8. Тираж 100 прим. Зам. № 544

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Рєпіна, 12, каб. 208
Тел.: (04841) 4-82-42
E-mail nauka_idgu@ukr.net